

V TOMTO SEŠITĚ

Náš interview	321
Hrdinské činy partyzánských rada- distů	322
Polní den 1974	323
Jak na to	325
R15 - rubrika pro nejmladší čte- náře AR	327
Tranzistorový voltampérmetr a mikroampérmetr	329
Nové obvody s vazbou TTL a ma- lou výkonovou spotřebou od firmy Texas Instruments	331
Příruční stroboskop pro automo- bilisty	333
Z opravářského sejfu	334
Chladiče pro polovodiče	338
Skúšač integrovaných obvodov s vazbou TTL	343
Stavebnice číslicové techniky	346
Zajímavá zapojení ze zahraničí	349
Kmitočtový syntetizér	351
Krystalový filtr 1,875 MHz pro SSB	354
Soutěže a závody	355
Diplomy	355
VKV	355
Hon na lišku	356
DX	356
Amatérská televize	357
Přečteme si	357
Naše předpověď	358
Nezapomeňte, že	359
Cetli jsme	359
Inzerce	359

Z technických důvodů není v tomto
čísle Malý katalog tranzistorů.

AMATÉRSKÉ RADIO

Vydává ÚTV Svatovánu ve vydavatelství MAGNET, Vladislavova 26, PSC 113 66 Praha 1, telefon 260651-7. Šéfredaktor ing. František Smolík, zá-
stupce Luboš Kalousek. Redakční rada: K. Bartoš,
V. Brzák, K. Donáš, I. Harming, L. Hlinský, ing.
L. Hloušek, A. Hofhans, Z. Hradík, ing. J. T.
Hyanc, ing. J. Jaroš, ing. F. Králik, K. Novák, ing.
O. Petráček, L. Tichý, ing. J. Vačkář, CSc, laureát
st. ceny KG, ing. J. Zima, J. Ženíšek, Redakce Lub-
laňská 57, PSC 120 00 Praha 2, tel. 296930. Ročně
vyjde 12 čísel. Cena výtisku 5 Kčs, pololetní před-
platné 30 Kčs. Rozšířuje PNS, v jednotkách ozbro-
jených sil vydavatelství MAGNET, administrace
Vladislavova 26, Praha 1. Objednávky přijímá každá
posta i doručovatel. Dohledací pošta Praha 07.
Objednávky do zahraničí vyfizuje PNS, vývoz tis-
ku, Jindřišská 14, Praha 1. Tiskné Polygrafie 1, n. p.,
Praha. Inzerci přijímá vydavatelství MAGNET,
Vladislavova 26, PSC 113 66 Praha 1, tel. 260651-7,
linka 294. Za původnost a správnost příspěvku ručí
autor. Návštěvy v redakci a telefonické dotazy
pouze po 14. hod.

Toto číslo vyšlo 10. září 1974.
© Vydavatelství MAGNET, Praha

náš
interview A
R

se Stanislavem Odstrčilem, nyní před-
sedou MNV Suchdol, náčelníkem spoje-
ní 3. samostatné brigády 1. čs. armá-
dního sboru, později náčelníkem spoj-
vacího vojska ČSLA, ke Dni armády.

Jako jedna z významných dějinných
událostí v historii národně osvobozenec-
kého boje našeho lidu a jedna z význam-
ných etap druhé světové války je do na-
šich vzpomínek hluboce zapsána udá-
lost, která ve výlečném zápasu s hitle-
rovským fašismem je známa jako
Karpatsko-dukelská operace.

Když dne 8. září 1944 po 125 minu-
tách dělostřelecké přípravy přešla vojska
38. armády pod velením generálplukov-
níka Moskalenka do útoku, byl 1. čs.
armádní sbor v SSSR zasazen do dřu-
hého sledu armády. Již příští den v ran-
ních hodinách vstoupil 1. čs. armádní
sbor do boje. Nepřítel během noci při-
volal nové posily a kladl postupujícím
vojskům zuřivý odpor. I na ostatních
úsecích fronty tomu nebylo jinak.

Tak začala v předhůří Karpat, 15 km
od hranic Slovenska, série bojů o pře-
chody karpatskými průsmyky, trvající do 31. října, kdy vojska 38. armády za-
ujala postavení v části východosloven-
ského území. Zaujetím pozice dočasné
obrany skončilo první období přímého
osvobození Československa.

Jak spojovací prostředky měly tehdy
vojenské jednotky k dispozici?

1. čs. armádní sbor v SSSR byl složen
a vyzbrojen podle zásad a čtyřletých
zkušeností Sovětské armády nejnovější
bojovou technikou a všemi druhy vojsk,
nutnými k vedení soudobého boje.

Jednou z důležitých složek, zajišťující
řízení boje a součinnost zbraní v
moderním boji, je spojení; přitom
nejvýznamnější je spojení radiem.

1. čs. armádní sbor vstoupil do bojů
na podzim 1944 vyzbrojen všemi druhy
spojovací techniky, ze které podstatnou
část tvořily různé typy radiových stanic
s výkonem od deseti wattů do několika
kilowattů a s různými vlnovými
rozsahy.

Sovětský vojenský elektronický prů-
mysl po překonání potíží z prvních let
Velké vlastenecké války byl v roce 1944
již plně obnoven a schopen rozvinutou
výrobou pokryt veškeré potřeby vojsk
i rozvíjet výrobu nových typů radiostan-
ic. Pro porovnání růstu této techniky
ve vojscích lze uvést hodnocení náčelníka
spojovacího vojska Sovětské armády
marsála Peresypkina, že v porovnání
k začátku války vzrostl v té době počet
radiových prostředků čtyřkrát. Byla
zavedena řada nových prostředků a zdo-
ukaneny a modernizovány přístroje
dosud používané.

Je vhodné se o některých prostřed-
cích, používaných k radiovému spojení
v rámci 1. arm. sboru, zmínit šířejí.

V prvé řadě je to nejvíce rozšířená
radiostanice značky RB-M, která byla
modifikací hojně používané radiostanice
RB.

Zkušenosti z použití této radiostanice

s. Stanislav Odstrčil

v bojových situacích prokázaly, že svoji
váhou, jednoduchostí v použití a malou
spotřebou z proudových zdrojů předčí
podobná zařízení, používaná nepřite-
lem nebo dovážená v rámci pomocí ze Zá-
padu. Možnost jejího širokého užití byla
dána i zařízením k dálkovému ovládání
ze vzdálenosti do 3 km a při vhodném
výběru pracovního kmitočtu, uzpůsoben-
í antény pro vyzařování prostorové
odražené vlny a telegrafním provozu
bylo možno dosáhnout nerušeného spoje-
ní do 250 km i více. Stanice pracovala
v krátkovlnném pásmu 1,5 až 6 MHz
s výkonem 0,8 W. Za rozpracování
stanice obdrželi její konstruktéři po
válce v roce 1946 státní cenu.

V krátkovlnném pásmu 2 až 8 MHz
pracovaly v tancích radiostanice značky
9R. Během války byly tyto stanice upra-
vovány a u jejich modifikace 9RS a
9RK se zvětšil výkon z původních 4 W
na 10 W.

Na nižších stupních velení se použí-
valo malých přenosných radiostanic,
pracujících v části krátkovlnného pásmu,
označených 12R a 12RP. Při jejich vel-
kém rozšíření se brzy projevil nedosta-
tek pracovních kmitočtů a proto byly
nahrazovány VKV stanicemi A-7, A7-A
a A7-B. Radiostanice tohoto typu byla
první sovětskou radiostanicí, pracující
na velmi krátkých vlnách s kmitočto-
vou modulací. Hlavně pro tuto vlast-
nost – kmitočtovou modulaci – umož-
ňovala bezporuchové spojení, a vyučo-
vala rušení vlivem korespondence cí-
zích stanic; eliminován byl i vliv atmos-
férických a jiných elektrických poruch.

Pro spojení s vyššími štaby, stábem
sboru, armády a frontu se používaly
stanice o středním a velkém výkonu se
širokým kmitočtovým pásmem v roz-
sahu krátkých a středních vln.

Jakou úlohu sehrálo v té době telefonní
spojení?

V bojích, jejichž výročí vzpomínáme,
sehrálo významnou úlohu telefonické
drátové spojení. Zalesněný horský terén,
nepříznivé podzimní a zimní počasí, zu-
řivý odpor nepřitele, to vše si vyžadovalo
použít různé způsoby spojení a na-
sazení všech spojovacích prostředků a
sil k udržení velení a zajištění součin-

nosti mezi různými druhy zbraní. Bylo třeba mnohdy nadlidského úsilí, osobní statečnosti a umění udržet v obtížných situacích nepřetržité spojení.

Telefonní spojení bylo spolehlivější, odolnější proti rušení a hlavně – nedalo se odposlouchávat. Bylo proto v té době velmi důležité a dalo by se asi říci, že hrálo ve většině případu důležitější roli, než spojení radiové.

Protože spojaři-telefonisté museli být všude jedněmi z prvních, uměli většinou dobré odminovat a odstranili během bojů a postupu stovky min.

Bylo mezi námi dost žen, spojařek. Zajíšťovaly nejen obsluhu zařízení, ale stavěly i vedení. Je nutné k nim mít úctu; plníky úkoly velmi pečlivě a spolehlivě.

Jak bylo vůbec spojení organizováno a udržováno?

Pokud jde o telefonní spojení, zajíšťovalo většinou kontakt mezi nižšími složkami na vzdálenosti několika kilometrů, ale i 20 až 30 km. Radiostanici měla každá rota; některé čety měly radiostanice pracující na VKV. Na 1 km šířky fronty bylo několik desítek radiostanic. Byly uspořádány v pravidelných sítích, které se obměňovaly podle potřeby. Na nižších stupních obden, na vyšších stupních i několikrát za den se měnily provozní kmitočty. Stejně tak se měnily i volací znaky; často ani nebylo nutné je používat, protože jednotliví radisté se poznali podle svého „rukopisu“. Na nižších stupních se používal fonický provoz, na vyšších stupních převážně telegrafický. Telegrafický provoz se hůře odposlouchával a měl větší dosah.

Na vyšších stupních velení – od brigády nahoru – bylo používáno i dálkopisné spojení.

Vzpomněl byste si na nějaké vlastní zážitky z té doby?

Zúčastnil jsem se jako důstojník spojovacího vojska všech bojů od Kyjeva do Prahy, ale nikdy předtím, ani později po přechodu Karpat, jsem neprožíval tak těžké chvíle jako v situacích při zdolávání karpatských hřbetů. Byl to nepřetržitý řetěz útoků, manévrování, neustálý pohyb vojsk a štábů v dešti, blátě, za téměř nepřetržité palby nepřítele, který zaujímal výhodné pozice v předem dobře vybudované obraně.

K potížím nutno přičíst i tu okolnost, že 3. brigáda jako součást 1. armádního sboru byla nedlouho před tím nově sformována, složena převážně z mladých vojáků bez bojových zkušeností. I velitelé, až na některé výjimky, byli noví, nesdílí s vojáky a nezvyklí na těžké podmínky polního života. K dovršení všech těžkostí přispěla i ta okolnost, že při prvním střetnutí s nepřítelem 9. září brigáda utrpěla větší ztráty, což mělo značný vliv na průběh bojů v nejbližších dnech.

Ze vzpomínek bych chtěl uvést alespoň některé případy, které ukazují význam požadavku udržet nepřetržité spojení.

Poprvé došlo ke ztrátě spojení v rámci 3. brigády 9. září, kdy brigáda po přesunu z prostoru Krosna se celá i s týlovými částmi soustředila v osadě Wročanka, v jejíž horní polovině a na okolních vyvýšeninách zůstaly nepřátelské jednotky. Jelikož z důvodu utajení pře-

sunu byl vydán zákaz použití radia a velitelé nečekali tak náhlo změnu v situaci, že z pochodu ve druhém sledu armády by se mohli střetnout s nepřítelem, nebylo radiové spojení rozvinováno. V tom byl vydán rozkaz ihned zaútočit na nepřátelská postavení a pokračovat v rozvinuté sestavě směrem k městu Dukla. Pro nedostatek spojení a neinformovanost podřízených velitelů mohl být rozkaz doručen jen průzkumnému praporu. Nepřítel z dominujících výšin mohl pozorovat soustředování brigády a než průzkumný prapor mohl vyrazit na záčet, aby očistil protilehlou vývýšinu, nepřítel spustil soustředěnou dělostřeleckou palbu na nakupenou vojska brigády. Vznikl chaos, na úbočí se objevily první rojnice protiútočící nepřátelské pěchoty, postupující na střed obce. Díky tomu, že průzkumný prapor byl připraven, vyrazil proti postupujícímu nepříteli. Současně zaujala palebné postavení na okraji obce protiletadlová baterie, složená z děvčat. Duchapřitomně, z vlastní iniciativy spustila palbu na útočícího nepřítela a dozvídala ho ustoupit zpět.

Při nepřátelském dělostřeleckém přepadu byl těžce poškozen vysílač automobilové radiostanice středního výkonu, která byla určena pro spojení s velitelstvím sboru a štábem 38. armády. Další dvě přenosné radiostanice byly úplně zničeny a přímým zásahem do naloženého vozu spojovacím materiélem byl zničen kabel a telefonní přístroje, vybavení jednoho telefonního stavebního družstva.

Muselo být vynaloženo mnoho úsilí uvést brigádu do pořádku, nahradit materiálové ztráty, nebylo však již možné nahradit ztracené lidi.

Bylo to trpké poučení, že za žádných okolností nelze opomíjet radiové spojení.

V noci před touto událostí, při hledání velitele brigády, jsem s náčelníkem štábů a dvěma radisty s radiostanicí vjel za tmy v hustém dešti do předního postavení Němců. Při vzniklé přestřelce byl zraněn řidič a mnou používané auto bylo zničeno. Věc dopadla vcelku dobrě. Pravděpodobně nepřátelské stráže ve tmě a dešti nezjistily naš počet a naše palba je natolik zmátlá, že se nám podařilo uniknout a porouchaný džíp druhým autem, které bylo s námi, odtáhnout.

Další případ naprosté ztráty spojení se přihodil několik dnů po popsaných událostech. Po prolomení přední linie nepřátelské obrany čelní prapor dělostřeleckého dílu na výzvu radiem neodpovídala, telefonní spojení vlivem nepřátelské dělostřelecké činnosti bylo na mnoha místech přerušeno, vyslaná motocyklová spojka ani styčný důstojník se nevracel. Náčelník štábů mne proto vyslal, abych zjistil situaci, našel velitele praporu a předal mu rozkaz k dalšímu postupu. Po delší hledání jsem našel velitele praporu v lese nad osadou Odrzykoň. Velitel praporu měl právě u sebe soustředěny velitele rot. Když jsem ho informoval o situaci a předal rozkaz velitele brigády k dalšímu postupu, ukázal na hlouček vojáků stojících opodál a slovy: „To je vše, co mně z praporu zbylo.“ Bylo to asi dvacet mužů. Později se zjistilo, že nedošlo ke ztrátě lidí, ale v důsledku nevyužívání radia a poruch na telefonním vedení ztratil velitel přehled o činnosti svých podřízených.

Pravda, i později se stávalo, že spojení ynechalo, nebylo to však nikdy na delší dobu a nemělo to takové následky jako v prvních dnech bojů.

Radisté 3. brigády postupně získávali zkušenosti až k mistrovským znalostem využití radia.

Co byste dodal na závěr?

V téžkých podmírkách války vojáci radisté projevovali mužnost a odvahu, zajíšťovali spolehlivé spojení radiem ve většině bojových situací. Během plnění bojových úkolů dovedně využívali radiových prostředků, zlepšovali své znalosti. Láska k vlasti, pocit odpovědnosti za splnění daného úkolu, vůle zvítězit a kázeň se staly charakteristickými vlastnostmi bojovníků za svobodu a nezávislost naší vlasti.

Bojová činnost spojařů a v tom i radistů naší zahraniční armády, bojující proti hitlerovskému Německu, byla nevýčerpavým materiálem pro napsání zajímavé a vzrušující knihy. V rámci tohoto článku jsem chtěl pouze při příležitosti 30. výročí největšího vojenského vystoupení v historii našich národů od dob husitských vzpomenout bojové činnosti, označované pojmem radiové spojení, a ukázat na její význam.

Rozmlouval ing. Alek Myslik

HRDINSKÉ ČINY PARTYZÁNSKÝCH RADISTŮ

Pplk. Vladimír Chotěnkov

Slovenské národní povstání se stalo slavnou stránkou v historii boje československých národů s nenáviděnými fašistickými okupanty. Tohoto boje se aktivně zúčastnily i tisíce sovětských vojáků, kteří v partyzánských skupinách, oddílech a brigádách ruku v ruce s Čechy a Slováky bojovali s hitlerovci.

Cinnost mnoha takových oddílů byla řízena a koordinována hlavním štábem partyzánského hnutí na Slovensku a i ukrajinském štábem partyzánského hnutí. Ve specifických podmírkách Slovenského národního povstání velmi záleželo na spolehlivém spojení štábů s povstalcí. A zde sehráli velkou roli partyzáni radisté.

Je známo, že na žádost Klementa Gottwalda bylo do Československa vy-

sláno několik paradesantních skupin organizátorů partyzánského hnutí. V každé takové skupině byl i radista. Kromě toho bylo mnoho radistů i v oddílech a jednotkách, přicházejících ze Západní Ukrajiny a z Polska pomoci Slovenskému národnímu povstání.

Tak např. 1. září jižně od polského města Bělsko-Bělá přešel hranici Slovenska partyzánský oddíl pod vedením majora Vladimíra Petroviče Jaromova,

aby poskytl pomoc povstalcům. Byl to nevelký, ale dobré stmelený oddíl. Na Slovensku vedl aktivní výzvědnou a diverzní činnost. Radista oddílu Pavel Jegorov v těžkých podmírkách, zvláště po vynuceném odchodu partyzánů do hor, zajišťoval v příslušný čas spojení s hlavním štábem SNP. Cenné zprávy předával i štábě 1. ukrajinského frontu.

Úspěšná práce P. Jegorova byla podložena vysokou profesionální dovedností, získanou v době činnosti v týlu protivníka, a jeho velkou statečností. Bojů s nepřitelem se radista zúčastňoval směle a chladnokrevně.

Nemálo odvážných radistů bylo ve druhé slovenské partyzánské brigádě P. Štefaníka. Vedl je náčelník spojení brigády Viktor Michajlovič Saveljev. Např. ve skupině, které velel Aleksej Gajnov, se mnohokrát vyznamenal Viktor Saurov. Byl nejen velmi kvalifikovaným radiotelegrafistou, ale i zkušeným minérem. V bojích byl chrabry a odvážný. Jednou se skupina partyzánů pod velením Gajnova ocitla ve velmi těžkém postavení a pod nátlakem hitlerovců byla donucena ustupovat. Radista spolu s jedním vojákem kryli činnost skupiny, přecházející řeku Váh, a potom se ještě stačili se svou skupinou opět spojiti.

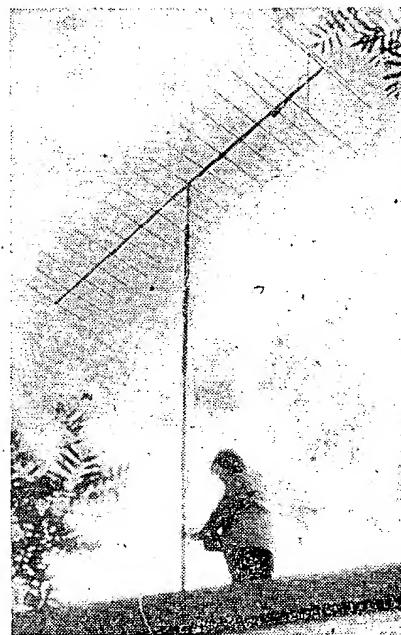
Ve druhé Štefaníkově brigádě znali také dobré radistku Irinu Popovu. Tato žena spolu se svými soudruhy ve zbrani snášela všechny těžkosti partyzánského života a aktivně se zúčastnila bojových operací. Např. se zvláštní skupinou Ilji Nacenka se účastnila akci povstalců, při kterých bylo přerušováno železniční spojení na trati Banská Bystrica – Martin. Všechny získané zprávy a

informace předávala I. Popova do štábů. Bylo by dobré zmínit se ještě o jedné zkušené a statečné radistce, která se zúčastnila SNP. Byla to Varvara Lebeděva. Bojové zkušenosti získala v Polsku, kde v oddíle „Avantgarda“ projevovala svou statečnost. Takovou ji znali i na Slovensku.

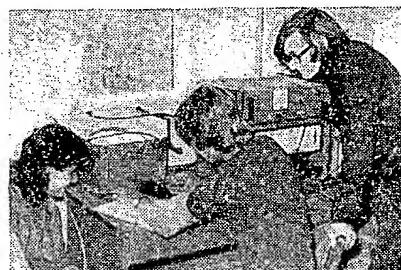
Jednou při střetnutí s hitlerovci byla poškozena radiostanice. Nebylo možno ji opravit. Skupina bojovníků, ve které byla i Varvara Ivanovna, v noci přepadla fašistické ležení v obci Kamenice. Fašisté v panice utíkali, odlhažujíce majetek, mezi kterým byla i radiostanice. Lebeděva se rychle seznámila se získanou technikou a zabezpečila tak spojení pro oddíl.

Daleko od Československa, v uzborském městě Jangijul, žije a pracuje nyní Konstantin Danilov, dříve velitel čety a potom oddílu v partyzánské brigádě A. Velička, později velitel druhého partyzánského pluku Jana Švermy. Když vypráví o bojích ve slovenských horách, soudruh Danilov vždy hovoří o Ivanu Kovaleovi. Byl to bojovník bez strachu, výborný rozhodčík. Když byl v jednom z bojů zabit radista, Kovalev jej nahradil. A lze říci, že se se svými povinnostmi vypořádal stejně dobře, jako např. při náletech na hitlerovce nebo při diverzích na železniční.

Rekli jsme si o několika spojařích, ale byly jich desítky v řadách těch, kteří na Slovensku hrdinsky bojovali v oddílech a jednotkách povstalců. Ne vždy se o jejich činnosti vědělo tólik, jako o činnosti rozhodčíků nebo kulometčíků. Ale stojíce na svých místech, zajišťovali spojením úspěšné řešení úkolů partyzánských jednotek bojujících s nepřitelem na Slovensku.

Obr. 1. Jana Novotná, OL4ARD z OK1KEL, při stavbě antény

Obr. 2. Kolektiv mladých – OL4ARD, J. Novotná, OL4AQY, Radek Nejedlo a RP Jiří Haulina z OK1KEL, využívají volné chvíly k vyzkoušení zařízení

taková spojení, která jindy běžně jdou... „Tolik Pavel Šír.

V sobotu 6. července jsme jeli na Černou studnici, kde v přechodném QTH jabloneckých radioamatérů byl kolektiv mládeže z OK1KEL pod vedením VO Hany Šolcové, OK1JEN. I když i tady bylo počátky špatné, pracovalo se jím mnohem lépe – byli pod střechou a naftová kamna pěkně vyhřívala místnosti. Pracovali se zařízením na 145 a 435 meghertzů. Vzhledem k tomu, že jim z RK Jablonec n. Nisou nepřivezli podle slibu včas zařízení, nemohli vyjet včas, tj. od 09.00 hod., kdy závod I. čs. Polní den mládeže 1974 začínal. Začali navázat spojení až s hodinovým zpožděním.

Odtud jsme jeli na Černou horu v Jizerských horách. Po malém bloudění jsme se dostali cestami i necestami v rozbahněném terénu na stanoviště libereckých amatérů z OK5LVT/p, které vedl VO OK1JSL, ing. Jaroslav Sedlářík. Zastihli jsme kolektiv chlapců na vysokém trianglu, kde pod vedením OK1JAR, J. Šlesingera, byli v plné práci v závodě PD mládeže. Navázali do 12 hodin devět spojení (nejdelší s Kladnem OK1KKD/p). Byly tu od čtvrtka i s rodinami – ženami i dětmi. Počasí po dobu našeho pobytu u nich bylo celkem letní – sluníčko hřálo a bylo pěkné.

Polní den 1974

Stává se téměř tradicí, že se tento mezinárodní závod radioamatérů na VKV koná za velmi špatných povětrnostních podmínek. Bylo tomu tak i letos – děst, průtrže mračen, vichřice, bouřky, hustá mlha a místy dokonce i sněhová vánice.

Abychom získali pokud možno autentické záběry z práce kolektivů na kótách, vypravili jsme z redakce dvě „výpravy“ do terénu. Šéfredaktor ing. Fr. Smolík, OK1ASF, spolu s J. Guttenbergem se vypravili do severních Čech a ing. A. Myslík, OK1AMY, jel na Moravu do okolí Beskyd. Co kde viděli, se dočtete jednak v následujících rádcích, jednak uvidíte na fotografích k tomuto komentáři a na III. a IV. straně obálky.

V předečer závodu, v pátek po 18. hodině, jsme jen tak tak výjeli za husté mlhy a prudké vichřice na Zlaté návsi v Krkonoších, kde ve výši 1 435 m u mohyl Hanče a Vrbatý zakotví tentokrát OK1AIY, Pavel Šír.

Přijel sám. Postavil a ukotvit anténu, kde poryvy vichřice byly kolem 100 km v hodině, bylo nesmírně vyčerpávající a navíc teplota se blížila k nule.

Lze říci, že každoročně měl Pavel na Polním dni něco nového. I letos. Přijel s vysílačem SSB na 1 296 MHz (výkon 150 mW), osazeným dvacetí křemíkovými tranzistory. Signál ze 145 MHz se směšováním dostává na 435 a 1 296 MHz. Např. pro 435 MHz je použit krytal 96 MHz \times 3 = 288 MHz + 145 = 432 MHz. Podobně na 1 296 MHz. Při příjmu se signály ze všech pásem převádějí na 145 MHz. Pracoval z auta na pásmech 145 MHz, 435 MHz a 1 296 MHz všemi druhy provozu.

Vyfotografovat auto s anténnou za prudké vichřice, hrozné zimy a za tak husté mlhy, že byla viditelnost sotva na pět, deset kroků, se nepodařilo; uzávěr-

ka zamrzala, vichřice mnou cloumala a výsledek – obrázky byly roztržené a pro mlhu bylo sotva co vidět! Z kóty jsme odjeli po 19. hodině. Bylo nám dobré, ale dobré nebylo Pavlovi. Jak slibil, napsal nám po Polním dni, co a jak bylo:

„... byl to Polní den za všechny prachy! Po vašem odchodu se začalo počasí silně zhoršovat. Druhý den, v sobotu v poledne se přihnala bouřka, hrom bil, lilo jako z konve, padaly kroupy; otočil se vítr a silně se ochladilo. V neděli ve tři hodiny ráno už bylo na kapotě přes půl cm sněhu. Podmínky šíření byly stále horší, pracovalo se hůř a hůř a tak jsem z kóty odjel dřív. Antény jsme rozmontoval pomocí velkých štípacích kleští, protože jiný způsob nebyl možný – jednak nebylo pro mlhu vidět, jednak se šroubovák ve zmrzlých rukách nedal udržet.

Přesto jsem v průběhu PD udělal vše, co ze Zlatého návsi šlo. 56 QSO na 70 cm, z toho 20 SSB; nejdelší spojení bylo asi 370 km. Na 23 cm 10 QSO, z toho 4 SSB. Podmínky šíření byly příkladně špatné – nedala se udělat ani

Obr. 3. Na Černé hoře se střídali u zařízení Radek Groh, OL4ARC, Vojtěch Malý, OL4ARZ, a pozorně je sledovali noví zájemci Jaroslav Holec a Petr Hulička

Po odjezdu z Č. hory se počasí zhoršilo, začalo pršet a ochladilo se. A tak jsme se rozblácenou cestou autem „doškrábali“ sotva do jedné pětiny kopce Luž na hranicích s NDR. Po strmém výstupu za prudké bouře a deště jsme vylezli na kótou, vysokou 793 m, kde měla stanoviště OK1KPZ/p z Prahy 7. VO OK1NW, Zdeněk Procházka, tu pracoval se šesti dalšími koncesionáři – OK1NFW, OK1DFA, OK1FVB, OK1DBL, OK1ALV a třemi RO. Protože se na kótou nedalo výjet auty, museli veškeré zařízení vynést nahoru a překonat výškový rozdíl 200 m. Tim se zpozdili o hodinu v závodě mládeže; přesto navázaly osm spojení. Podmínky byly i tady velmi špatné. Nad kopcem „řádila“ několikrát prudká bouřka, takže často sundávali anténu z obavy, aby do ní neuhodil blesk. I je pronásledovala zima, kroupy a vytrvalý dešť. A zahrát se nebylo čím! Pracovali v pásmu 145 megahertzů s vysílačem Petr 104 a tranzistorovým přijímačem podle OK1DJM. Pro pásmo 435 MHz používali varaktorový násobič.

Cesta odtud vedla, na kótou Jedlová, kde pracovala stanice OK1KWH (VO OK1IJK). Chtěli pracovat jen na 435 MHz. V době naší návštěvy však bylo zařízení mimo provoz, museli ho jet domů opravit. Voda i zde udělala svoje. Přitom cesta pěšky rozbaňným terénem za deště a bouřky byla utrpení. Obě kóty, Luž i Jedlová, jsou v Rumburském výběžku a jsou velmi těžko přístupné, zejména za tak špatného počasí.

Sobotní den jsme již takřka za tmy ukončili na Práchni u Kamenného Šenova, kde se „Na výhlídce“ na kopci jménem Čečka ve výši 630 m usadili z OK1KNR/p VO OK1AU福 s kolektivem amatérů OK1VN, OK1JMH, OK1ATE a dvěma RO. Pracovali ve II. kategorii v pásmu 145 MHz se zařízením do 5 W. TX – VFO na 36 MHz, na PA E180F; druhý TX – VFO na 18 MHz. RX FUGh + konvertor s 6CC31, druhý RX Cesar + konvertor z televizního kanálového voliče. Anténa desetiprvková Yagi. Ve 20 hodin měli 15 spojení, nejdéle s SP6LB/6. Podmínky byly velmi špatné; střídaly se zlé bouřky s průtrží mračen a kroupami, zima.

Neděle se nám jaksepatří nevydařila. Jeli jsme na kótou 784 v Ještědském pohoří, kde byl kolktiv OK1KAM. Jízda autem vytrvalými dešti rozbaňnými cestami po strmých svazích, lesními ces-

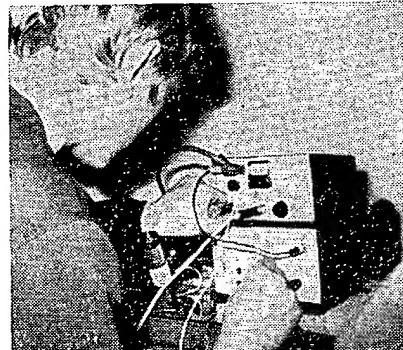
tami, a pak pěšky za hustého deště víc jak 15 km a nadarmo, neboť v husté mlze jsme kótou nejen nenašli, ale navíc OK1KAM ani přijímačem neslyšeli. A tak jsme ztratili víc jak čtyři hodiny. Polní den jsme ukončili na Kozákově v kolektivu OK1KKL. VO OK1AIG, Miroslav Vaňouček, s OK1AIG, OK1AJY, OK1ATX, OK1AKX a OK1ALK pracovali se zařízením pro pásmo 1 296 MHz, s nímž udělali 10 QSO, na 435 MHz udělali 49 QSO a v pásmu 145 MHz 123 QSO. V závodě mládeže pracovali jeden OL a dva RO; v pásmu 145 MHz navázaly 10 spojení a v pásmu 435 MHz čtyři. I tady byly velmi ztížené podmínky – chladno, vytrvalý dešť, bouřky, mlha....

jg

* * *

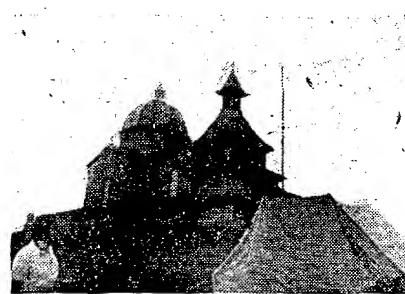
Výchozím bodem mé cesty po Moravě byl Kyjov. V sobotu ráno jsem se vydal na první kótou, Brdo, vzdálenou od Kyjova asi 30 km, kde měla být kolektivka OK2KTE. Po delší jízdě soukromou silnicí lesní správy, později lesní cestou a nakonec po pěším výstupu po strmém svahu jsem dorazil k vysokému a masivnímu trianglu. Pálilo sluníčko a nikde nebylo živé duše. Kolektivka OK2KTE patrně vysílala odjinud. Škoda, Brdo je pěkná kota.

Abych dál neriskoval objevování neobsazených kót, zamířil jsem do vysílačního střediska OK2KGV na Kudlově u Gottwaldova. Měla ho pronajaté kolektivka pionýrského domu OK2KGP

Obr. 4. Mladí z OK2KGP na Kudlově používali vysílač Petr 101 a přijímač Adam 2b, jehož popis v nejbližší době otiskneme

a dva mladí OL odtud právě jeli Polní den mládeže. Na ně dozírající OK2BJC mi tam poskytl cenné informace o tom, kde kdo opravdu je a jak se tam nejlépe dostanu. Průvodcem po kótách mi potom byl Mirek, OK2TX, s XYL. Nejprve jsme se pokusili bezvýsledně nalézt kótou Chléviska, o které nevěděli nic ani

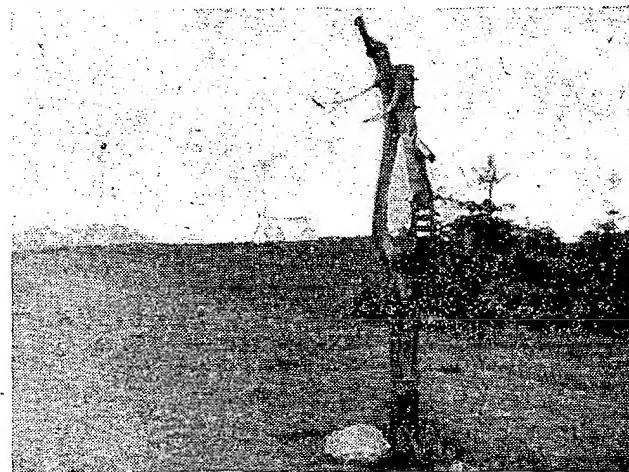
Obr. 5. To bylo pracoviště pro 435 MHz OK2KFM na Radhošti

místní obyvatelé z těsné blízkosti jejího předpokládaného umístění. Další hledání jsme tedy vzdali a jeli jsme na Tesák. Byla tam parta z otrokovické kolektivky OK2KGE s Tomášem Mikeskou, OK2BFN. Měli „pronajatou“ rozezavěnou dřevěnou chatu, na jejíž lešení připevnili anténu. Bylo u nich velmi ztížené podmínky – chladno, vytrvalý dešť, bouřky, mlha....

Dalším cílem byla kota Cáb ze Vsetína směrem na Valašskou Bystřici. Nalezli jsme tam Standu Vavříčku, OK2VIL, s kolektivem OK2KVD z Ostravy. Byli zabydleni ve stanech postavených ve svahu kopce, asi 50 m nad turistickou chatou. Zakotvení dvacetimetrového stožáru s anténu muselo být v tom terénu dost obtížné. V době naší návštěvy právě Polní den začínal, tak jsme udělali pář obrázků a počítačovali v cestě, abychom nerušili jejich dobrý začátek.

Přes Valašskou Bystřici, Rožnov pod Radhoštěm a Prostřední Bečvu jsme dojeli na Pustevny. Chvíli jsme váhali, zda na Radhošť jít nebo jet, ale pohled na hodinky a na tmavou oblohu rozhodl jet. Metr po metru, ale pořád rychleji než pěšky, jsme tedy dorazili až ke kápličce na Radhošti. Našli jsme tam dvě samostatná pracoviště OK2KFM z Frýdku Mistku. „Z dodávkového Žuka se vysílalo na 145 MHz a asi o 50 m vedené z uzavřeného stanu, z kterého vyčníval jenom stožár od antény, bylo pracoviště na 435 MHz. Zajímavé zde bylo použití komerčního (japonského) kuříkového tranzistorového přijímače ve spojení s televizním přeladitelným konvertem pro IV. a V. TV pásmo. Během krátké prohlídky spadly první dešťové kapky a zpátky z Radhošti jsme jeli již v prudém dešti.

Býlo asi 19. hodin a namířili jsme k poslední kótě, naplánované na sobotu. Byl to Velký Javorník, který „obsadil“ J. Dufka, OK2DB. Dojeli jsme kam až se dalo, zaparkovali a s Mírkem se vy-

Obr. 6. Holý kopec a v dálce malý stan se stožárem, pracoviště OK2DB...

Obr. 7... s kterým jsme již za setmění pochováli na Velkém Javorníku (vpravo OK2TX).

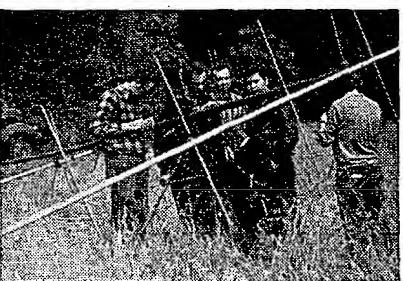
dali OK2DB hledat. Cesty byly rozmoklé a klužké, ale naštěstí již přestalo pršet. Vylezli jsme na kopce a kde nic tu nic. Až najednou Mirek ukázal kam s do dálí, kde byl vidět malý stan se stozámkem. Po krátkém zaváhání jsme se vydali tím směrem, i když se pomalu začínalo stmívat. Potichu jsme se „doplížili“ ke stanu a prohlásili se hlasitým zváním „kontrola příkonu“. Pak jsme se tomu všichni tři – protože OK2DB byl na kótě zcela sám – upřímně zasmáli. Byla tam zima, před stanem trvale hořel oheň, v kterém si OK2DB nahříval velké kameny a topil jími ve stanu. Po nižších kopcích se výše chuchvalce mlhy, takže jsme si připadali opravdu jako na vrcholku světa. Přiznal se nám, že když byla před hodinou bouřka, ráději utekl v pláštěnce dolů k autu, protože si připadal příliš jako hromosvod. Mezitím začala být zima už i nám, a tak jsme se rychle rozloučili a vydali se zpět.

Cesta zpět byla trochu dramatická, protože již někdy odpoledne přestalo fungovat dobíjení v služebního emběčka a po zapnutí světel začalo energie z baterie valem ubývat. Kromě toho i benzínu bylo poskrovnu, takže jsme si všichni vroucně přáli být již v Gottwaldově. Podařilo se to a dobrou večeří pak tento den skončit.

Bohužel tím skončila i naše výprava za kótami vůbec, protože se nám druhý den nepodařilo sehnat v Gottwaldově, ani později v Kyjově (kam jsme ještě dojeli) nikoho, kdo by nám opravil vzniklou závadu.

-amy

* * *

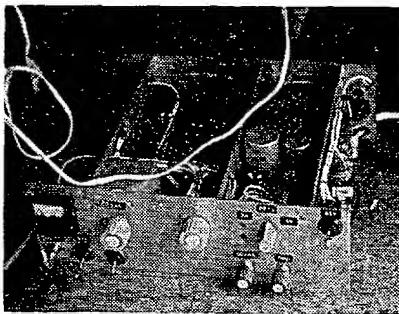
Obr. 8. Kolektiv OKIKZE na kótě Džbány u Votic

Krátkou a stručnou zprávu o průběhu Polního dne kolektívky OKIKZE nám zaslal OK1FSN. Byli na kótě Džbány u Votic (HJ24e), vysoké 688 m, s tímto zařízením:

Zařízení pro 145 MHz:

TX: celotranzistorový mimo PA, in. 5 W, E180F, provoz AM-CW-SSB, zdroj SSB HS1000, 135 až 137 MHz, knitočtová analýza.

RX: upravená E10ak + konvertor s PC88. Anténa: trifáctipravková Yagi.

Obr. 9. Zařízení OKIKZE pro 435 MHz

Zařízení pro 435 MHz:

TX: VXO, PA 2 x PC88, 5 W, provoz CW-AM. RX: konvertor AF239S + mf 12 až 14 MHz. Anténa: patnáctipravková Yagi.

Dosáhlí těchto výsledků:

144 MHz: 143 QSO, 22 500 bodů, nejdéle QSO DL1GM, 505 km, SSB, 432 MHz: 51 QSO, 5 600 bodů, nejdéle QSO OE3XUA, 210 km, CW. Polního dne se zúčastnilo šest koncesionářů – VO OK1DL, OK1DVM, OK1ATZ, OK1AWL, OK1YG, OK1FSN, šest mladých členů klubu do 18 let, čtyři XYL a pes.

Polnímu dnu předcházela delší příprava, ve které byla zhotovena pod vedením Mily, OK1AWL, knitočtová analýza na 144 MHz. S tímto zařízením jsme byli, až na nějaké malíčky, velice spokojeni. To ovšem nelze říci o počasi a podmínskách šíření. Několikrát během závodu jsme museli opouštět stanoviště, protože hrozil úder blesku. Přes špatné počasi se nám Polní den libil a jako každoročně střílel celý kolektiv. Zvláště účast mladých povzbudila ty starší k takové iniciativě, jakou bychom od nich nikdy nečekali.

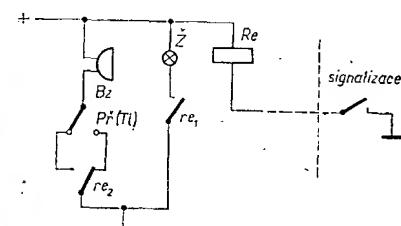
OK1FSN

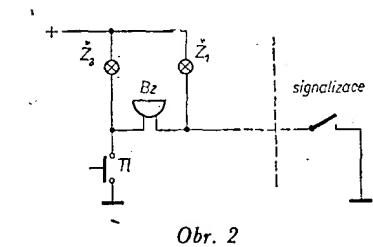
Signalizace bez relé

V praxi se často vyskytne potřeba dálkové signalizovat začátek a konec nějakého děje, např. poruhy sledovaného zařízení.

Je-li k dispozici signalizační spínací kontakt, je zařízení běžně upraveno tak, že kontakt sepné relé, které svým přepínacím dotykem zapne návěst – v našem případě bzučák. Tlačítkem s přepínacím kontaktem rozpojíme návěst, to znamená, že akustické návěstění bereme na vědomí. Pro kontrolu po dobu signalizace svítí stále žárovka. Po skončení signalizace odpadá relé, svým kontaktem znova sepné bzučák, který poté vypneme tlačítkem nebo přepínačem (obr. 1).

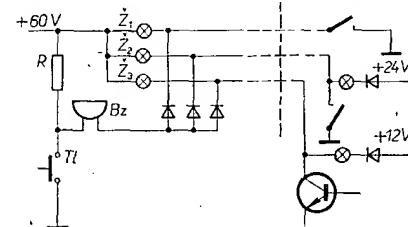

Obr. 1

Obr. 2

Signalizační obvod je možno zapojit bez relé při použití můstkového zapojení (obr. 2). Při začátku signalizace je bzučák zapnut přes žárovku \tilde{Z}_2 , žárovka \tilde{Z}_1 svítí a signalizuje poruchu (žárovka \tilde{Z}_2 je dimenzována tak, aby při sériovém zapojení s bzučákem nesvítila – využívá se zde vlastnosti žárovky, která má při malém proudu malý odpor). Po stisknutí tlačítka má bzučák na obou přívodních svorkách napětí o stejném hodnotě, bzučák přestane signalizovat, obě žárovky svítí. Po skončení signalizace bzučák pracuje přes žárovku \tilde{Z}_1 a tlačítko, po uvolnění tlačítka je zařízení v základní poloze.

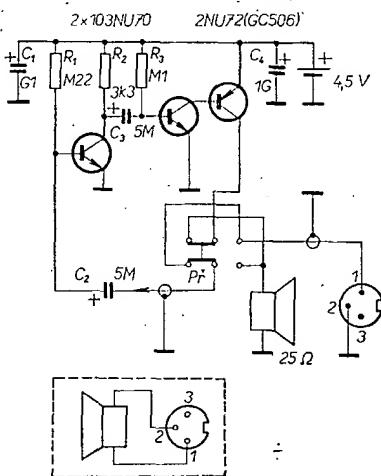
Obr. 3

Tohoto zařízení lze využít pro několikanásobnou signalizaci (obr. 3). Do vodičů signalizace je však třeba zapojit diody, které oddělují jednotlivé větve signalizace. Při použití různého napětí signalizujícího a signalizovaného je nutno oddělit diodami i tato napětí. S úspěchem lze jako spínacího signalizačního prvku využít tranzistor. Místo žárovky \tilde{Z}_2 lze zapojit odporník, stačí-li k signalizaci pouze jedna žárovka:

Jiří Vít

Hlasitý telefon

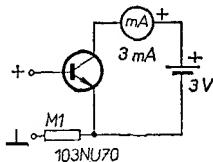
Zaujal mne RK 2/1971, kde byla popisována telefonní a signální zařízení. V konstrukční části však byla schémata, která mne odradila od realizace především finančními náklady. Proto jsem se rozhodl zkonstruovat jednoduchý domácí hlasitý telefon co nejjednodušejí. Z tohoto požadavku vyplynulo schéma celého zařízení (obr. 1). Jedná se o dvoustupňový zesilovač s koncovým stupněm ve třídě A. Vyhovujícího zesílení

Obr. 1. Zařízení hlasitého telefonu

(mezi horním koncem R_3 a emitorem T_2 má být zapojen odporník 470 Ω , tranzistory zleva do prava T_1 až T_3)

je dosaženo přímou vazbou tranzistorů T_2 a T_3 . V celém přístroji nejsou použity žádáni transformátory (velký objem, váha a obtížné zhotovení). Proto je třeba použít reproduktory s odporem kmitací cívky 25 Ω . Při použití reproduktoru 4 Ω je nutno zářadit do kolektoru T_3 výstupní transformátor s impedancí primárního vinutí asi 25 Ω a s převodem asi 5 : 2. Pro lepší srozumitelnost reprodukce je vhodné použít reproduktory menších rozměrů. Na součástky nejsou kladený zvláštní požadavky: tranzistory T_1 a T_2 by měly mít zesilovací činitel asi 80, tranzistor T_3 asi 30 až 40, přičemž mají mít kolektorovou ztrátu větší než 0,2 W. Tomuto požadavku vyhovují typy GC512, GC500, 2NU72 atd. Odopy mohou být miniaturní, kondenzátory stačí na napětí 6 V. Přepínač může být použit jakýkoli, pouze je třeba zkontrolovat, zda se při přepínání nedotýkají všechny kontakty najednou. Kondenzátor C_4 zamezuje zpětným vazbám při starší baterii a umožnuje její lepší využití. Při stavbě je třeba dát pozor na zemnění (všechny zemnici body by měly být sdrženy do jednoho místa), protože by se mohly vytvořit prudové smyčky, které by způsobovaly zpětné vazby. Uvedení do chodu je velmi jednoduché, stačí změnou odporů R_1 a R_3 nastavit napětí na kolektorech tranzistorů T_1 a T_3 na polovinu napájecího napětí. K měření je však nutno použít voltmetr s velkým vnitřním odporem (hlavně u T_1). Nemáme-li takový voltmetr, pomůžeme si pomůckou na obr. 2.

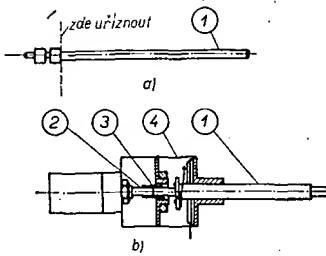
Obr. 2. Zapojení přípravku

V tom případě však musíme porovnávat napětí na tranzistoru s napětím na pracovním odporu či reproduktoru. Mechanickou konstrukci neuvádím, protože ta závisí na použitých součástkách. Přepínač zapojíme tak, aby v jeho klidové poloze byl vnitřní reproduktor zapojen na výstup zesilovače. Pak je možno přístroj využít i k odposlechu druhé stopy při play-backu na magnetofonech B42 i jiných. Připojíme-li na vstup snímací cívku, můžeme jej využít též k hlasitému poslechu telefonního hovoru; k tomuto účelu byl zesilovač konstruován především.

Jaroslav Klepš

Přepínač s potenciometrem

Při své amatérské činnosti jsem potřeboval vhodně umístit přepínač; protože jsem již nemohl měnit rozmístění součástek na ovládacím panelu, zbývala mi jediná možnost – pokusit se zhotovit přepínač s potenciometrem v „jedné ose“. Vycházel jsem z toho, že součástku nemohu vyrobit na soustruhu, protože k němu nemám přístup. Využil jsem starého dvojitého potenciometru, jaký se používá v televizorech či rozhlasových přijimačích k regulaci

Obr. 1. Úprava dvojitého potenciometru na potenciometr s přepínačem

hlasitosti a tónové clony. Dále jsem koupil miniaturní přepínač 6 AK 533 02 (v brněnském bazaru za 15 Kčs). Dvojí potenciometr jsem rozebral a vnitřní hřídel (obr. 1a, poz. 1) jsem určil těsně za ložiskem. Na tento hřídel jsem připájal hřídel přepínače (obr. 1b, poz. 2) pomocí plechové trubičky (obr. 1b, poz. 3). Při této práci je nutno dát dobrý pozor na souosost osy hřídele a osy přepínače. Pak již zbyvalo vyvrtat do krytu (poz. 4) potenciometru díru přesně do středu a přisroubovat k němu přepínač. Souosost se nejlépe dosáhne tak, že lehce přitáhneme přepínač ke krytu, celý potenciometr složíme a nakonec dotáhneme matici k přepínači. Odporník potenciometru lze volit výměnou celé odporné dráhy (nutno zvětšit otvor pro ložisko). Jako knoflík pro potenciometr jsem použil knoflík z B4, do něhož jsem do středu vyvrtal díru a na přepínač jsem koupl knoflík stejné barvy se šroubkem v ose. Přepínač působí vzhledově dobrým dojmem a cena je přitom minimální.

Rudolf Jalovecký

Pozor na Pegomin

U TVP Kamelie se již delší dobu projevovala závada kanálového voliče. Většina kanálů „nešla“, obraz při otřesech měnil svou kvalitu a volič musel být obvykle nastaven do mezipolohy. Závada byla zcela typická pro vadné kontakty voliče. Po odejmutí krytu jsem odstranil čtyři destičky s plošnými cívками. Tim jsem uvolnil přístup k pevným kontaktem. Kontakty jsem očistil přípravkem Pegomin 1, který se mi v podobných případech vždy velmi dobře osvědčil. Po zpětné montáži destiček jsem přestříkal i všechny pohyblivé kontakty a volič několikrát protocíl. Po zapnutí TVP však „nešel“ ani jeden kanál. Jak jsem zjistil, Pegomin rozpuštěl zbytky kalašuny na destičkách s plošnými cívками, a rozpuštěná kalašuna zcela perfektně odizolovala kontakty voliče. Po pečlivém omytí všech kontaktů lihem pracoval volič na všech kanálech bezvadně.

M. Vondra

Kontox a Pegomin

Zaslám příspěvek o zkušenostech s čisticími prostředky KONTOX 5, KONTOX 10, PEGOMIN 1 a PEGOMIN 2. Používám této čisticích a konzervačních prostředků již 10 měsíců a jsem s nimi velmi spokojen.

KONTOX 5 (Pegomin 1) používám ve sdělovací technice, jako jsou dispečerské ústředny HDZ 60, ředitelské ústředny SKZ 65 a několik druhů přepojovačů, v nichž je velké množství relé (kontakty prostříknout, prstem několikrát zmačknout jazyček relé).

KONTOX 10 (Pegomin 2) obsahuje více mastnot, používám jej k prostří-

kování potenciometrů, přepínačů (jak otočných tak šoupátkových) a také kanálových voličů (prostříknout kontakty a několikrát protočit). Lze ho použít všude tam, kde jsou kontakty znečištěny, oxidované a kde je nežádoucí přechodový odpor.

Nakonec upozorňuji ty, kteří budou tyto čisticí prostředky používat, aby dodržovali pokyny uvedené na nádobce, neboť jde o hořlaviny pod tlakem – také pozor, aby si někdo nestříkl roztok do očí, je to velmi nepříjemné, i když nebezepečné.

Jan Hubáč

Oprava tlakového reproduktoru

ART 481

Značná mechanická citlivost vnitřních systémů tlakových reproduktorů vede často k jejich poškození až již nárazu, nebo přebuzením středními, či nízkými kmitočty při špatně konstruovaných výhybkách, či z jiných příčin.

Nejčastěji se přetřhne jeden ze sběračích pásků kmitací cívky. Uvedená závada se projevuje nepravidelným přerušováním reprodukce. Závadu se mi podařilo již ve dvou případech úspěšně odstranit, anž došlo ke znatelnému zhoršení přenosových vlastností reproduktoru.

Při opravě postupujeme takto: označíme si, ve které poloze je „ozvučnice“ přisroubována k magnetu. Poté odšroubujeme čtyři stahovací šrouby a membránu s kmitací cívkou opatrně vyjmeme. Ostrou čepelkou pak rozdělme dvojitý papír membrány v místech, kde je původní pásek cívky přerušen. Bývá to nejčastěji v místě, v němž je pásek v ostrém ohybu přeložen přes membránu. Původní pásek potom v takto vzniklé mezeře, hluboké asi 2 až 3 mm, očistíme lihem a do mezeře vložíme pásek stejné šířky, vystřížený z alubalu. Pásek přeložíme a zastříhneme na odpovídající délku. Nyní opatrně zasuneme kmitací cívku do magnetu a zaklopíme ozvučnici. Dbáme přitom samozřejmě o to, aby svěrací šrouby v ozvučnici dosedly přesně na hliníkové pásky. Nyní reproduktor sešroubujeme, ale šrouby nedotahujeme. Mezi jeden z vývodů reproduktoru a plášť magnetu zapojíme ohmmetr a pomalu pohybujeme ozvučnici tak dlouho, až naměříme nekonečný odpor. Šrouby pak dotáhneme. Někdy je nutno postup opakovat, při troše trpělivosti se však oprava jistě podaří.

Abychom měli jistotu, že nedochází ke styku kmitací cívky s magnetem za provozu, můžeme si to ověřit tím způsobem, že mezi magnet a kmitací cívku zapojíme osciloskop a např. plochou baterii a reproduktor vybudíme příslušným kmitočtovým spektrem na jmenovitý výkon.

Pavel Kotráš

PŘIPRAVUJEME PRO VÁS

Tranzistorový blesk s nastavitelným směrným číslem

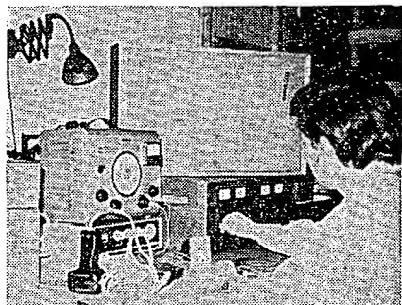
Monitor pro SSTV

Přijímač pro 145 MHz

Přes 180 výrobků dostali v termínu organizátori soutěže o nejlepší zadaný radiotechnický výrobek. Dveř třetiny z tohoto počtu představovaly tranzistorové přerušovače (1. kategorie), indikátory potlesku bylo šedesát. Ke zhodnocení výrobků se sešla 21. května 1974 porota, jejímiž členy byli: ing. Alek Myslík (předseda poroty), Jaromír Jadavan, Jaroslav Kavalír ml., Jiří Remek, ing. Vladimír Valenta a ing. František Vitha. Na jednotném zkoušebním zařízení vyzkoušeli funkci všech soutěžních výrobků, posoudili správnost zapojení, čistotu pájení a vzhled přístrojů.

Obr. 1. Komise hodnotila stejně pečlivě každý ze 120 blikáčů

Obr. 2. Indikátor potlesku byl zkoušen signálním generátorem

V první kategorii byl nejúspěšnější Evžen Kubíček z Prostějova (plných 30 bodů), po 29 bodech získali Milan Kusý a Blahoslav Macek, oba z Chebu. Ve druhé kategorii získal všech třicet bodů Jiří Geier, hned po něm byli s 28 body Bohuslav Zárychta z Prostějova a Petr Tůma z Liberce.

Třicet nejúspěšnějších účastníků soutěže bylo pozváno na setkání mladých radiotechniků, které bylo letos od 15. července v Českých Budějovicích. Reportáž ze setkání přineseme v AR 10/74. Tam jako jedni z prvních zhotovili výrobek dalšího ročníku této soutěže, neboť organizátoři se rozhodli – po dobrých výsledcích tohoto roku – vyhlásit.

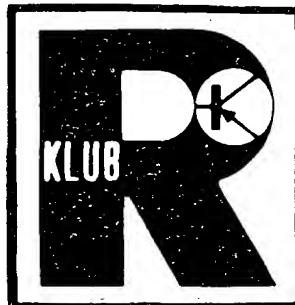
6. ročník soutěže o nejlepší zadaný radiotechnický výrobek.

Soutěž je vypsána pro dvě věkové kategorie:

1. kategorie – do 13 let včetně
2. kategorie – do 19 let včetně

Každý jednotlivec se může zúčastnit soutěže v každé kategorii jen s jedním výrobkem (jeden výrobek může mít jen jednoho autora), který zašle do 15. května 1975 na adresu Ústřední dům pionýrů a mládeže Julia Fučíka, úsek

RUBRIKA PRO NEJMENŠÍ ČTENÁŘE AR

Sestavuje Z. Hradík
s kolektivem ÚDPM JF

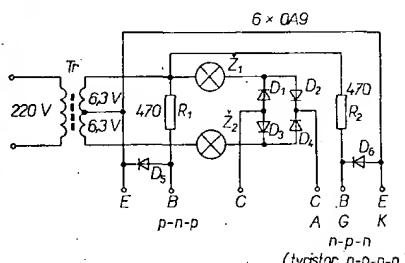
technických soutěží, Havlíčkovy sady 58, 120 28 Praha 2.

Všechny výrobky se budou hodnotit v ÚDPM JF na jednotném zkoušebním zařízení. Hodnotit se bude funkce, provedení, pájení a vtipnost konstrukce. Každý výrobek může získat nejvýše 30 bodů.

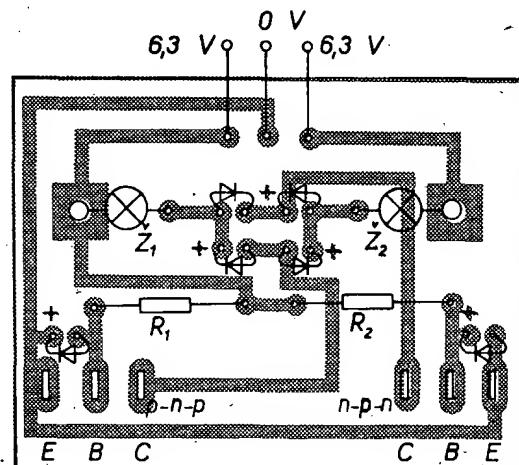
Všichni účastníci obdrží účastnický diplom. Čtenáři rubriky, kteří přilepí na průvodní list kupón č. 4, budou slosováni o zvláštní prémie.

Podmínky pro 1. kategorii:

1. Zhotovit výrobek „Zkoušenka tranzistorů“ podle zadaného schématu.
2. Polovodiče, doporučené ve schématu, je možno nahradit ekvivalentními typy.
3. Kontakty pro měření tranzistorů musí být označeny přesně podle schématu.

Obr. 3. Schéma zkoušenky tranzistorů

Obr. 4. Rozmístění součástek na desce s plošnými spoji H83

Zkoušečka tranzistorů

Většina námětů, které nacházíte v rubrice R15, využívá tranzistoru jako základního aktívniho prvku. Protože jsou to však součástky poměrně moderní a proto dražší, počítají autoři konstrukci s použitím tranzistorů druhé nebo třetí jakosti. Každou takovou polovodičovou součástku je vhodné proměřit, aby nebyla námaha mladého konstruktéra zbytečná. Potřebuje obvykle znát, zda tranzistor zesiluje. Jednoduchý přístroj se světelnou indikací pro rychlé zkoušení zesilovací schopnosti tranzistoru, který si může podle tohoto návrhu sestavit, vás bude informovat i o dalších vlastnostech proměřovaného prvku.

Princip zkoušení je jednoduchý. Tranzistor se připojí do zkoušebního obvodu v bodech E, B a C a pracuje v zapojení se společným emitorem (schéma na obr. 3). Jeho kolektor je napájen nefiltrovaným, dvoucestně usměrňeným tepavým napětím. Do báze se přivádí střídavý proud, omezený odporem. V té půlperiodě, kdy vede dioda D₁ (nebo D₂), teče do báze proud, který otevírá tranzistor. Pokud tranzistor zesiluje, rozsvítí se kolektorovým proudem žárovka Z₁. V následující půlperiodě je na kolektoru rovněž normální napětí, ale do báze teče proud, který tranzistor zavírá. Není-li kolektorový přechod

4. Hotový výrobek nutno zaslat do 15. května 1975 k hodnocení s průvodním listem, ve kterém bude uvedeno jméno autora, den, měsíc a rok narození, přesná adresa bydliště, název organizace, ve které autor výrobek zhotovil, a případně kupón z dnešní rubriky R15.

tranzistoru proražen, zůstává tranzistor uzavřen a žárovka Z₂ nesvítí. Dobrý tranzistor je tedy indikován světlem žárovky Z₁.

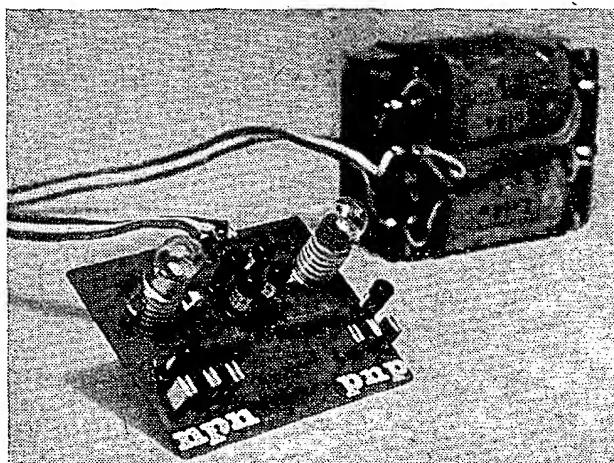
Nesvítí-li žádná žárovka, tranzistor nezesiluje nebo je přerušen. Svítí-li naopak obě žárovky, znamená to, že je tranzistor proražen. Když se rozsvítí jen žárovka Z_2 , zasunuli jste pravděpodobně tranzistor do chybných svírek (např. tranzistor typu n-p-n do svírek pro tranzistor p-n-p). Zkoušeckou můžete také proměřit správnou činnost diod pro malé proudy.

Zapojení součástek na destičce s plošnými spoji H 83 ukazuje obr. 4. Přístroj má dvě trojice svírek, a to pro zkoušení tranzistorů typu n-p-n a p-n-p. Na svírkách n-p-n lze zkoušet i běžné tyristory. Odpory v bázi omezují proud na špičkovou hodnotu asi 20 mA. Ochranné diody, připojené mezi body E a B omezují napětí na emitorovém

15. 5. 1975 k hodnocení s průvodním listem, ve kterém bude uvedeno jméno autora, den, měsíc a rok narození, přesná adresa bydliště a název organizace, kde autor výrobek zhotovil. Lze také přilepit kupón č. 4 z dnešní rubriky ke slosování přemí.

Poplašná siréna

Návod na tento výrobek jsme již v naší únorové rubrice uveřejnili. Radioklub ÚDPM JF vydal pro námět Poplašná siréna suchý obtisk Transotype, který může zajemcům na požádání zaslat. O tom, jak suchých obtisků pro zhotovení desek s plošnými spoji používat, jsme psali v rubrice R 15 v březnu.

Obr. 5. Zkoušečka tranzistorů

přechodu v závěrném směru na 1 V. Všechny šest polovodičových diod, které jsou ve zkoušečce tranzistorů zapojeny, musí být dimenzováno na závěrné napětí alespoň 10 V a na špičkový proud asi 100 mA. Vzhled zapojeného přípravku je na obr. 5.

Seznam součástek

T_1 - transformátor 220 V/2 x 6,3 V
 D_1 až D_6 - polovodičová dioda (např. OA5, OA9 GAZ51)
 R_{1a}, R_{1b} - vývodový odporník TR143, 470 Ω
 Z_1, Z_2 - žárovka 6 V/50 mA
 Svírky, 6 ks
 Objímky žárovek, 2 ks
 Deska s plošnými spoji H 97
 Propojuvací vodič

Literatura

Electronic Design 12/1968.
 Sdělovací technika 12/1969.

Podmínky pro 2. kategorii

- Zhotovit výrobek Poplašná siréna podle zadaného schématu (námět byl zveřejněn v rubrice R 15 Amatérského radia 2/74, str. 51–52).
- Přístroj musí být postaven na desce s plošnými spoji G 70 (při vlastní výrobě desky musí být obrazec spojů přesně dodržen). Desku s plošnými spoji G 70 můžete objednat v Radioamatérské prodejně Svakarmu, Buděčská 7, 120 00 Praha 2.
- Při vestavění poplašné sirény do krabičky musí být deska umístěna tak, aby bylo možno posoudit kvalitu pájení.
- Hotový výrobek nutno zaslat do

O suchý obtisk pro obrazec G 70 (připadně F 180 – tranzistorový bzučák nebo G 46 – indikátor potlesku, které jsou ještě v zásobě) si napište na adresu Ústředního domu pionýrů a mládeže J. F., oddělení techniky.

Vyhlašovatele soutěže (Český ústřední výbor SSM, Česká ústřední rada Pionýrské organizace SSM a Ústřední dům pionýrů a mládeže Julia Fučíka) vám všem přeji v 6. ročníku pěkné umístění.

3: mezinárodní soutěž pionýrů - techniků

Koncem dubna se sjelo do Bratislavu několik desítek mladých techniků, aby zápolili o čest reprezentovat Československou socialistickou republiku na mezinárodní soutěži, jejíž třetí ročník připravovala po Novém Sadu a Sofii Bratislava. Kromě leteckých, lodních a raketových modelářů, fotografů a dopraváků tu byli i Zdeněk Moučka z Prahy, Štefan Kracún a Samuel Matej z Bratislavu a Jiří Kocián z Ostravy, aby zastupovali mladé radiotechniky. Jejich zápolení posuzoval trenér, který měl za úkol vybrat dvoučlenné družstvo pro vlastní soutěž. Po písemných testech a praktické práci (chlapci zhotovili v termínu multivibrátor se zesilovačem) nebylo rozhodnuto, čekala ještě soutěž v honu na lišku.

Organizátoři přípravného soustředění využili vhodně klasifikačního závodu Bratislavu v honu na lišku. Chlapci se snažili – a obsadili ve své kategorii první tři místa (obr. 6). Po sečtení všech získaných bodů byli pro mezinárodní soutěž pionýrů-techniků vybráni Samuel Matej a Jiří Kocián.

Ve dnech 27. až 29. května 1974 už šlo o vše. Mladí reprezentanti Bulharska, Maďarska, Mongolska, Německé demokratické republiky, Polska

a Sovětského svazu byli stejně jako naši odhodlání získat co nejlepší umístění. Začalo to testem. A nutno přiznat, že přes snadnost otázek jsme nedopadli nejlépe. Samuel Matej byl sice spolu s Jordanem Semerdžijevem z Bulharska a Jurijem Pogonějevem ze SSSR na prvním místě (29 z třiceti možných bodů), ale Jirka skončil jako poslední. Pak následoval praktický úkol: zhotovit v časovém limitu poplašnou sirénu. Pro soutěž připravil tento námět ing. Jaromír Vondráček, který byl také hlavním rozhodčím pro soutěž radiotechniků. Jako první odevzdával svoji kvílející sirénu mongolský chlapec Žuuvaj Boldbaater. Naši byli na pátém a šestém místě.

A opět měla rozhodnout poslední soutěž – hon na lišku. Trať připravil se svým kolektivem Ivan Harminc, OK3CHK, a byla pro některé účastníky příliš obtížná. Žato našim to tentokrát vyšlo, oba vyhledali všech pět lišek i maják – Samuel Matej dobehl jako první, Jirka Kocián skončil na místě druhém. Po scítání bodů na závěrečném předávání medaili a cen rozhodcovský sbor oznámil konečné výsledky:

	číslo	číslo	číslo	číslo	číslo
1.	Jordan Semerdžijev	BLR	29	29	93
2.	Žuuvaj Boldbaater	MoLR	24	30	90
3.	Juhász Miklós	MLR	21	28	89
4.	Emil Semerdžijev	BLR	25	23	86
5.	Samuel Matej	ČSSR	29	12	81
6.	Jiří Kocián	ČSSR	13	20	73

Pořadí družstev v soutěži radiotechniků

1. BLR	54	52	76	182
2. CSSR	42	32	80	154
3. MLR	45	28	78	151

Protože v ostatních soutěžích obsadili naši reprezentanti více prvních míst, neovlivnilo druhé místo celkové vítězství Československé socialistické republiky v této mezinárodní soutěži pionýrů. Druhá byla Bulharská lidová republika a třetí Maďarská lidová republika.

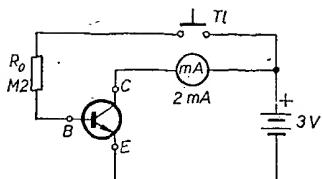
Uznání patří také organizátorům soutěže. Při závěrečném semináři vedoucí ocenila vedoucí Galina Petrovna Čudarová práci rozhodčích, zejména v soutěži radiotechniků.

Soutěže skončily a všechny delegace odletely do Prahy, kde se děti zúčastnily oslav v rámci akce Praha patří pionýrům. Navštívily také výstavku „Technická tvořivost v PO SSM“ v pražském Albatrosu, kde byly mimo jiné vystaveny i vybrané výrobky z radiotechnických soutěží. Nová přátelství, mnoho pěkných dojmů a získané zkušenosti – to jsou jistě dobré výsledky třetího mezinárodního setkání pionýrů – mladých techniků.

Obr. 6. V klasifikační soutěži Bratislavu v honu na lišku obsadili „naši“ radiotechnici 1. až 3. místo

Obr. 2. Přípravek k informativnímu měření proudového zesilovacího činitele tranzistoru

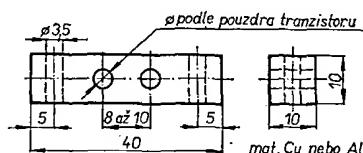
vnašeji do obvodu záporné zpětné vazby, které zmenšují zesílení, avšak zlepšují stabilitu.

Stejnosměrná záporná zpětná vazba odpory v emitorech slouží však také jako regulátor citlivosti zesilovače a to asi v rozsahu 1 : 2. Citlivost se řídí odpovědným trimrem R . Maximální citlivost je při spojených emitorech obou tranzistorů, minimální při maximálním odporu trimru R . Změna citlivosti nemá vliv na teplotní stabilizaci.

Zesilovač na obr. 1 je konkrétním zapojením pro páry tranzistorů se zesilovacím činitelem 120. Pro jiný páry tranzistorů bude nutno upravit odpory R_3 a R_4 tak, aby pracovní režim tranzistorů zůstal zachován.

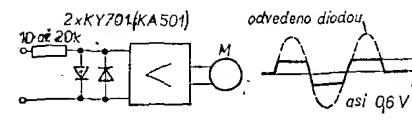
Tento poměrně složitý definovaný pojem znamená prostě to, že na kolektorech tranzistorů má být asi polovina napětí zdroje – v našem případě ploché baterie. Protože obvodem kolektoru teče proud asi 1,5 mA, lze toto napětí bezpečně měřit Avometem, aniž by se ovlivňovaly ostatní parametry. Tedy prakticky: odpory R_3 a R_4 (za předpokladu, že P_1 a R_2 mají běžec uprostřed dráhy) je třeba měnit tak, aby se v boodech 1 a 2 naměnilo 2,1 až 2,4 V při napájení zesilovače napětím 4,5 V. Odpory R_3 a R_4 musí být ovšem stejně. Napětí na kolektorech se nesmí lišit o více než 0,2 V, jinak se obtížně nastavuje nula měridla. Celkově lze říci, že budící proud bází je několikrát větší než proud, potřebný pro plnou výchylku ručky přístroje (totéž platí i pro I_C); to je zárukou dobré funkce přístroje a dobré linearity výchylky ručky při použití původní stupnice. Překreslovat stupnice je totiž vždy obtížné a výsledek obvykle není úměrný vynaložené námaze. Linearity je dobrá, protože se využívá jen krátké části charakteristiky tranzistorů a lze předpokládat, že prourový zesilovací činitel je pak stálý.

Skutečný proudový zesilovací činitel v. pracovním bodě je navíc větší, než změřený podle předchozího popisu, neboť i proud báze tranzistorů je ve skutečném zapojení větší (asi $15 \mu\text{A} \pm 4 \mu\text{A}$). Zapojení zesilovače nemá žádné „záladnosti“. Zesilovač lze stejně dobře postavit na desce s plošnými spoji jako kterýmkoli jiným způsobem.

Obr. 3. „Vyrovnávací blok“

Odpory mohou být na jakékoli zatížení – protože však není třeba šetřit místem, je vhodné použít odpory pro zatížení 0,25 W (stačí běžné uhlíkové). Je však velmi dobré předem je proměřit na můstku a párovat je (R_1 a R_2 , R_3 a R_4 , R_5 a R_6 , R_7 a R_8). Na odchylce od jmenovitého odporu příliš nezáleží, pokud bude u obou odporů stejná. Usnadní se tím uvádění do chodu.

Obr. 4. Schéma ochranného obvodu s diodami

Teplotní souběh tranzistorů

K zajištění stejné teploty obou tranzistorů je naprosto nutné použít „vyrovnávací blok“. Umyslně nepíši chladič, neboť jeho úkolem je vyrovnat teplotu obou tranzistorů, nikoli je chladit, protože kolektorová ztráta tranzistoru je nepatrná.

Vyrovnávací blok je měděný (lépší, obtížně se však obstarává) nebo hliníkový (také vyhoví) hranoček rozměrů $40 \times 10 \times 10$ mm. Uprostřed jsou s roztečí 8 až 10 mm vyvrátny dvě díry pro uložení tranzistorů. Cím blíže, tím lépe! Díry pro tranzistory musí být tak těsné, aby se do nich tranzistory zasunuly určitým tlakem. Pozor! Rozměry pouzder tranzistorů se liší, navíc jak v mědi, tak i hliníku má vyvrtná díra větší průměr, než je průměr použitého vrtáku. Nejlépe je díry prostružit.

Ochrana přístroje

Dobrou, avšak nikoli nezbytnou součástí přístroje je ochranný obvod, chránící tranzistory před střídavými složkami měřeného napětí. Mohlo by se totiž stát, že by těmito složkami byly nebezpečně přetíženy tranzistory, anž by stejnosměrné měřidlo ukázalo jakoukoli výchylku (ověřeno v praxi). Proto je před zesilovačem zařazen ochranný článek RC ($10\text{ k}\Omega$ a $1\text{ }\mu\text{F}$). Odpor je na zatížení $0,25\text{ W}$ – na přesnosti odporu nezáleží; kondenzátor je papírový MP (nikoli elektrolytický) na napětí 100 až 160 V . V měřicích přístrojích se používají často k ochraně i diody podle obr. 4, které omezí přiváděné napětí na max. $0,6\text{ V}$, což nemůže tranzistory poškodit. Činnosti přístroje vstupní ochrana nevadí, protože k plné výchylce ručky měřidla je třeba vstupní napětí asi 50 až 100 mV . Řešení ochrany s diodami je dražší; vyhoví však i při měření střídavých napětí. Popsaný ochranný obvod (obr. 1) upravuje vstupní napětí zesilovače pro maximální výchylku ručky měřidla asi na 200 mV .

Měřidlo

Pro jeden ze vzorků přístroje – který zde popisují – bylo použito rozvaděčové měřidlo s citlivostí 200 μ A, rozměrů 110 \times 110 mm, se stupnicí o 60 dílcích, zakoupené v samoobslužné prodejně v Myslíkově ulici v Praze, za 60 Kčs. V této prodejně bylo možno zakoupit nejrůznější měřidla za tuto jednotnou cenu (dokonce i měřidla s citlivostí 100 μ A). Jako měřidlo však vyhoví každé stejnoměrné měřidlo s otočnou cívkou o citlivosti 200 až 300 μ A. S citlivějším měřidlem bude i větší základní citlivost, nebo bude možno použít tranzistory s menším proudovým zesilovacím činitelem (při původní citlivosti).

Uvádění do provozu

Po dokončení montáži zapojíme zdroj, ale nepřipojujeme měřidlo. Trimry P_1 a P_2 nastavíme na střed odporové dráhy, R na maximální odpor. Měříme napětí na kolektorech tranzistorů, případně upravíme odpory R_3 a R_4 (jak bylo uvedeno). Trimrem P_1 vytvářáme proudy

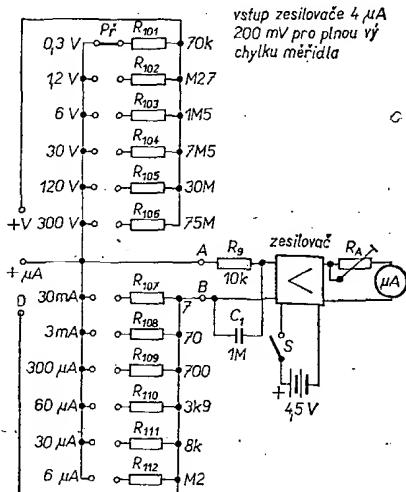
obou větví tak, aby mezi body I a 2 bylo nulové napětí; pak připojíme měřidlo a vynulujeme ho trimrem P_1 . Přístroj má dva prvky k nastavení nuly, což se zdá zbytečné - má to svůj význam při můstkovém vyrovnávání, což je nutné, chceme-li přístroj používat jako mikroampérmetr, kdy vstupní svorky budou vlastně spojeny malým odporem a báze obou tranzistorů budou mít tedy shodné napětí. Proto dále postupujeme tak, že zkratujeme svorky zesilovače v bodech A a B . Nastavení nuly se poruší. Nyní nastavíme nulu trimrem P_2 - alespoň přibližně; dále rozpojíme svorky A a B a nastavíme nulu trimrem P_1 . Tento postup několikrát opakujeme, až je ručka na nule, jak při svorkách A , B rozpojených, tak i zkratovaných.

Dále nastavíme trimr R na nulový odpor a postup nulování opakujeme.

Abychom se přesvědčili o shodnosti vlastnosti, tranzistory vzájemně vyměníme. Zprvu je proto vhodné používat pro tranzistory objímky a z předem vybraných tranzistorů vyhledat dvojici, která se k sobě nejlépe hodí, tzn. při níž je třeba nejméně manipulovat s korekčními trimmy P_1 a P_2 . Práce je to zdlouhavá, na jejím provedení závisí však celkový dobrý výsledek.

Chceme-li zjistit nebo nastavit základní citlivost přístroje (na svorkách A, B), nastavíme trimry R a R_A na nulový odpór. Na svorky přivádíme napětí z ploché baterie a to přes veliké odpory. Např. při připojení baterie přes odpór $1\text{ M}\Omega$ bude výchylka měřidla $4,5\text{ }\mu\text{A}$, při $2\text{ M}\Omega$ $2,25\text{ }\mu\text{A}$ a obdobně. Takto můžeme zjistit citlivost a vstupní odpór.

Pro nastavení citlivosti, kterou požadujeme, nastavíme R_A asi do půlavy odpovědné dráhy – abychom mohli korigovat zmenšené zesílení při zmenšení napětí napájecí baterie – a citlivost upravíme nastavením trimru R .

Obr. 5. Celkové schéma tranzistorového voltmetru-mikroampémetru (dělič navržen při vstupní cílivosti měřicího zesilovače $4 \mu A/1200 mV$ pro plnou výchylku ručky měřidla)

Je zbytečné snažit se o extrémní citlivost, neboť pak těžko sháníme předřadné odpory pro měření větších napětí! Citlivost kolem 5 μ A vyhoví téměř vždy.

Uspořádání přístroje

Celkové schéma voltmetu a mikroampérmetru je na obr. 5. Jako P_f byl použit běžný hvězdicový přepínač, u něhož byla doprovázena rohatka na chod „kolem dokola“ a ponechána jen jedna kovadlinka. Tento jednodeskový hvězdicový přepínač se prodával za 2 Kčs! Na ochranu proti vlnkosti byly izolační desky vyvařeny v parafinu. Popisovat podrobně zapojení předřadních odporek a bočníků bylo zbytečné – vyšlo již mnoho návodů. Předřadné odpory uvedené v obr. 5 jsou přibližné, nejlépe je složit vždy příslušný odpor z pevného odporu a trimru (trimr s co nejmenším odporem). Trimr je však vhodné nahradit po cejchování pevným odporem. S bočníky je zbytečné se počítat, stejně je obvykle nemáme na čem přesně změ-

řit – nejlépe je zhotovit je zkusmo při cejchování.

Pro korekci nuly vyvédeme hřídel P_2 vně přístroje. Pro korekci správnosti údajů přístroje při zmenšení napětí baterie vyvédeme hřídel R_A . Na zmenšení napětí zdroje je přístroj velmi málo citlivý, díky se provozovat i s baterií o napětí 3,5 V – je ovšem vhodné kompenzovat změnu výchylky v závislosti na napájecím napětí podle známého přímoukazujícího přístroje změnou nastavení R_A .

Závěr

Návod je poněkud obšírnější, protože má sloužit hlavně začínajícím amatérům a těm, předpokládám, je vhodné vše důkladně vysvětlit, aby nedošlo k nezdrávům, které by je mohly od práce v elektronice odradit. Přístroj lze doplnit i o měření střídavých napětí a proudů atd. – to by měl být další krok začínajících amatérů. K úpravě stačí prolistovat AR nebo RK – potřebný návod si jistě každý najde sám.

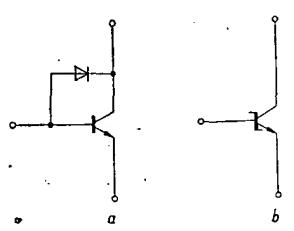
Nové obvody s vazbou TTL s malou výkonovou spotřebou od firmy Texas Instruments

Staré standardní řady obvodů TTL, poprvé uvedené na trh v roce 1966 s typovým značením SN54 a SN74, byly neustále rozšiřovány a mají dnes asi 200 typových představitelů. Pro středně náročné aplikace byla v r. 1970 přidána řada SN84, která obsahuje stejný sortiment jako obě předchozí řady, je však určena pro teploty okolí -25 až $+85$ °C. Od r. 1970 jsou rovněž rozvíjeny standardní řady SN54L a SN74L (s malou spotřebou výkonu) a rychlá standardní řada SN54H a SN74H. U řad s malou výkonovou spotřebou bylo úpravou zapojení (zvětšením odporek) dosaženo zmenšení výkonové spotřeby za cenu zhoršení spínacích vlastností obvodů. Naopak u rychlé řady byly zmenšením odporek zvětšeny pracovní proudy obvodů a tím i zlepšeny spínací vlastnosti obvodů. Typový sortiment obou posledně jmenovaných řad je až na malé odchyly stejný jako u základních řad SN54 a SN74. O tom, že sortiment obvodů je velmi rozsáhlý, svědčí to, že každá z uvedených řad má více než sto typů funkčně různých obvodů.

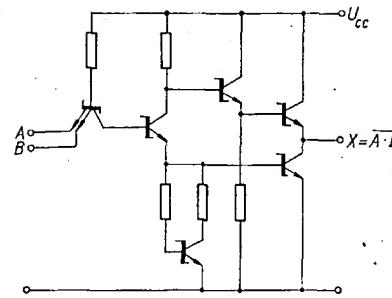
Asi před dvěma lety přišla firma Texas Instruments na trh s tzv. Schottkyho rychlou řadou TTL v modifikacích SN54S a SN74S. U této rychlých obvodů jsou použity tranzistory s tzv. integrovanou strukturou, která slouží funkci spínacího tranzistoru a antisaturační Schottkyho diody. Při otevření se při větším buzení dostane spínací tranzistor hluboko do saturace. V tomto

stavu se značně uplatní kapacita mezi bází a kolektorem, vlivem níž dochází k velkému zpoždění při zavření tranzistoru. Při otevření tranzistoru (např. při napětí mezi bází a emitorem 0,6 V) je mezi kolektorem a emitorem např. saturační napětí 0,2 V. Přechod kolektor-báze je za této situace polarizován napětím 0,4 V v propustném směru. Aby se zabránilo delšímu zpoždění při zavírání tranzistoru, má dioda, připojená mezi kolektor a bázi co nejmenší otevřívací napětí. Dioda se omezuje napětí v propustném směru mezi kolektorem a bází a napětově závislou kapacitou kolektorového přechodu se příliš nezvětší. V minulosti se používaly germaniové diody, které mají otevřívací napětí asi 0,25 V. Křemíková spínací dioda má poměrně velké napětí asi 0,6 V, takže nemělo smysl řešit antisaturační diody s tranzistorem v integrovaných křemíkových obvodech. Myšlenka využít antisaturační diody se dostala do popředí zájmu, když se podařilo sloučit do společné struktury Schottkyho diodu s tranzistorem (Schottkyho tranzistor). Dioda je připojena podle náhradního zapojení na obr. 1a. Pro vyjádření integrované struktury Schottkyho diody a tranzistoru byl zaveden symbol podle obr. 1b. Protože Schottkyho dioda má otevřívací napětí asi 0,2 V, značně se zmenšilo tzv. saturační zpoždění, tj. doba potřebná k tomu, aby se tranzistor uzavřel.

S využitím této integrované struktury se začaly asi koncem r. 1971 vyrábět tzv. rychlé číslicové obvody s vazbou TTL se Schottkyho diodami. Příklad zapojení základního čtyřvstupového obvodu pro negovaný součin je na obr. 2. Proti zapojení standardní řady je zapojení mírně pozměněno jak co do hodnot odporek (menší odpory), tak ve způsobu propojení. Hlavní změna je ve způsobu propojení stupně pro symmetrizaci signálu. Koncová část je (až na odpory proti zemi) stejná jako u obvodu SN7440. V současné době obsahují řady SN54S a SN74S již asi sto typů obvodů (každá).

Obr. 1. Schottkyho tranzistor; a – náhradní zapojení, b – symbol

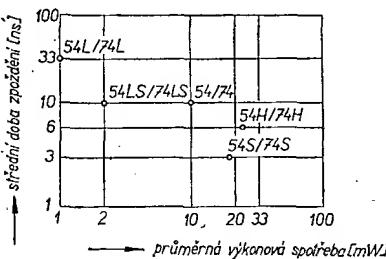
Obr. 2. Zapojení dvouvstupového hradla NAND

Počátkem r. 1973 začala firma Texas Instruments rozvíjet pomalou řadu obvodů TTL se Schottkyho diodami a s malou spotřebou výkonu. Do konce září obsahovaly řady SN54LS/74LS každá šedesát typů obvodů. Podle zveřejněných parametrů i podle zájmu odběratelů získávají tyto řady velkou popularitu a ve většině aplikací v budoucnu vytlačí řady SN54/74 a SN54L/75L a mnohdy i řady SN54H/74H. Kromě jiného je to usnadněno tím, že obdobné typy od různých řad jsou po stránce rozložení a orientace vývodů zcela zámenitelné.

Applikační výhodnost „pomalé“ řady TTL se Schottkyho diodami nejlépe vysvítne z grafu na obr. 3, na němž je hodnocení jednotlivých řad z hlediska střední doby zpoždění a výkonové spotřeby základního logického členu (hradla). Z grafu vysvítá, že řady SN54LS/74LS potřebují při stejně střední době zpoždění jako řady SN54/74 pouze pětinu výkonu. Zajímavé posoudit funkční výhodnost je možné, stanovime-li si kvalitativní parametr vyjádřený součinem výkonové spotřeby a střední doby zpoždění. Z tohoto posouzení jednoznačně vyplývá výhodnost obvodů SN54LS/74LS, jak je patrné z přehledu:

SN54LS/74LS ...	20 ns.mW,
SN54L/74L ...	33 ns.mW,
SN54S/74S ...	60 ns.mW,
SN54/74 ...	100 ns.mW,
SN54H/74H ...	138 ns.mW.

Všechny typové řady pracují s jednotným napájecím napětím $+5$ V, tzn., že proudová spotřeba obvodů SN54LS/74LS je pouze 20 % proti obvodům SN54/74. To je mimořádně důležité, neboť nyní proudová spotřeba u desek

Obr. 3. Grafické vyjádření výkonové spotřeby a střední doby zpoždění u různých číslicových řad s vazbou TTL firmy Texas Instruments

s plošnými spoji osazených větším počtem obvodů se střední a větší integraci je často řádu jednotek ampérů. To značně komplikuje jak návrh vlastních plošných spojů, tak i blokování proti parazitním vazbám přes napájecí vodiče a vlastní napájecí. Rovněž vzniká značné množství tepla, jehož odvod působí také časté problémy. Zanedbatelná není rovněž stránka horšího využití energie, jejíž značná část se mění v neužitelné teplo. Tato otázka je zvláště aktuální v dnešní době a potřeba jejího dalšího řešení se ještě bude zvýrazňovat, neboť energie se stává čím dál cennější a potřebnější.

Podrobnější porovnání mezi řadami dále vyplývá z tabulek tab. 1, tab. 2 a tab. 3. V tab. 1 jsou uvedeny typické stejnosměrné a v tab. 2 typické dynamické parametry. V tab. 3 jsou mezní údaje parametrů, které platí pro všechny typy číslicových obvodů s vazbou TTL.

O aplikaci využitelnosti obvodů SN54LS/74LS si můžeme udělat představu z přehledu typových představitelů.

Základní typy logických obvodů

SN54LS/74LS00	čtvrtice dvoustupových hradel NAND
SN54LS/74LS01	čtvrtice dvoustupových hradel NAND s otevřeným kolektorem
SN54LS/74LS02	čtvrtice dvoustupových obvodů NOR
SN54LS/74LS03	čtvrtice dvoustupových hradel NAND s otevřeným kolektorem
SN54LS/74LS04	šestice invertorů s otevřeným kolektorem
SN54LS/74LS05	šestice dvoustupových hradel AND
SN54LS/74LS08	čtvrtice dvoustupových hradel AND s otevřeným kolektorem
SN54LS/74LS09	čtvrtice dvoustupových hradel AND s otevřeným kolektorem
SN54LS/74LS10	trojice třístupových hradel NAND
SN54LS/74LS11	trojice třístupových hradel AND
SN54LS/74LS15	trojice třístupových hradel AND s otevřeným kolektorem
SN54LS/74LS20	dvojice čtyřstupových hradel NAND
SN54LS/74LS21	dvojice čtyřstupových hradel AND
SN54LS/74LS22	dvojice čtyřstupových hradel NAND s otevřeným kolektorem
SN54LS/74LS26	čtvrtice dvoustupových vysokonapěťových obvodů „interface“
SN54LS/74LS27	trojice třístupových hradel NOR
SN54LS/74LS28	čtvrtice dvoustupových hradel NOR
SN54LS/75LS30	osmivstupové hradlo
SN54LS/74LS32	čtvrtice dvoustupových hradel OR
SN54LS/74LS33	čtvrtice dvoustupových výkonových hradel NOR s otevřeným kolektorem
SN54LS/74LS37	čtvrtice dvoustupových výkonových hradel NAND s otevřeným kolektorem
SN54LS/74LS38	dvojice čtyřstupových výkonových hradel NAND s otevřeným kolektorem
SN54LS/74LS40	dvojice čtyřstupových výkonových hradel NAND
SN54LS/74LS51	dvojice dvakrát dvoustupových hradel AND-OR-INVERT
SN54LS/74LS54	dvakrát rozšiřitelné dvoustupové hradlo AND-OR-INVERT
SN54LS/74LS55	dvakrát rozšiřitelné čtyřstupové hradlo AND-OR-INVERT

Klopné obvody

SN54LS/74LS73	dvojité klopné obvod J-K s mazáním
SN54LS/74LS74	dvojité klopné obvod D
SN54LS/74LS76	dvojité klopné obvod J-K s nastavením a mazáním
SN54LS/74LS78	dvojité klopné obvod J-K se společným hodinovým vstupem a mazáním
SN54LS/74LS107	dvojité klopné obvod J-K s mazáním
SN54LS/74LS109	dvojité klopné obvod J-K s nastavením a mazáním
SN54LS/74LS112	dvojité klopné obvod J-K s nastavením a mazáním
SN54LS/74LS113	dvojité klopné obvod J-K s nastavením a mazáním

SN54LS/74LS114 dvojité klopné obvod J-K s pouštěným zápornou hranou s nulováním
SN54LS/74LS174 čest klopních obvodů D s mazáním (bez doplňkového vstupu)
SN54LS/74LS175 čtvrtice klopních obvodů D s mazáním

Cítače

SN54LS/74LS190 čtyřbitový reverzibilní dekadický čítač
SN54LS/74LS191 čtyřbitový reverzibilní binární čítač
SN54LS/74LS192 čtyřbitový dekadický čítač s dvěma hodinovými vstupy a mazáním
SN54LS/74LS193 čtyřbitový dekadický čítač s dvěma hodinovými vstupy a mazáním
SN54LS/74LS196 čtyřbitový dekadický čítač
SN54LS/74LS197 čtyřbitový binární čítač

Posevné registry

SN54LS/74LS95A čtyřbitový obousměrný registr
SN54LS/74LS194 čtyřbitový obousměrný registr
SN54LS/74LS195 čtyřbitový registr s paralelními vstupy i výstupy
obdoba SN54LS/74LS95A s třistavovým výstupem

Aritmetické členy

SN54LS/74LS83 čtyřbitová úplná sčítadla
SN54LS/74LS86 čtyřnásobné hradlo EXCLUSIVE-OR
SN54LS/74LS136 obdoba SN54LS/74LS86 s otevřeným kolektorem
SN54LS/74LS181 aritmetická jednotka - funkční generátor
SN54LS/74LS266 čtyřnásobné hradlo EXCLUSIVE-NOR s otevřeným kolektorem

Dekodéry - demultiplexery

SN54LS/74LS138 ze tří na osm drátů dekodér - demultiplexer
SN54LS/74LS139 dvojité dekodér - demultiplexer ze dvou na čtyři dráty
SN54LS/74LS155 dvojité dekodér - demultiplexer ze dvou na čtyři dráty

Data selektory - multiplexery

SN54LS/74LS151 osmivstupový selektor - multiplexer se strobováním
SN54LS/74LS152 osmivstupový selektor - multiplexer
SN54LS/74LS153 dvojité čtyřstupový selektor - multiplexer
obdoba SN54LS/74LS151 se třistavovým výstupem
obdoba SN54LS/74LS153 se třistavovým výstupem

Pomále číslicové obvody TTL se Schottkyho diodami představují po všech stránkách velmi zdařilé řešení součástek pro současné potřeby číslicové techniky - během krátké doby se rozšířily do aplikací, které byly až dosud řešeny se standardními logickými obvody. Bylo by žádoucí, aby se i na našich výzkumně vývojových pracovištích zaměřila pozornost na jejich technologické zvládnutí a posléze i aplikační využití.

Literatura

Firemní literatura fy Texas Instruments.
Ing. Jiří Hanzlík

Tab. 1. Některé typické stejnosměrné parametry obvodů SN54/74

Obvody	54LS/74LS	54S/74S	54H/74H	54/74	54L/74L
Napájecí napětí [V]	5	5	5	5	5
Vstupní napětí log. 1 (min.) [V]	2	2	2	2	2
Vstupní napětí log. 0 (max.) [V]	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8
Vstupní napětí log. 1 (min.) [V]	2,7	2,7	2,4	2,4	2,4
Výstupní napětí log. 0 (max.) [V]	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3
Šumová imunita pro úroveň log. 1 (min.) [mV]	700	700	400	400	400
Šumová imunita pro úroveň log. 0 (min.) [mV]	300	300	400	400	400
Logický zisk	5	10	10	10	10
Střední ztrátový výkon na log. člen* [mV]	3	20	23	10	1

* Platí pro střídu 1 : 1, $U_{CC} = 5 \text{ V}$, $T_a = 25^\circ \text{C}$

Tab. 2. Některé typické dynamické parametry obvodů série SN54/74

Obvody	54LS/74LS	54S/74S	54H/74H	54/74	54L/74L
Doba zpoždění průchodu signálu z úrovně log. 1 na úroveň log. 0 [ns]	10	3	6	8	31
Doba zpoždění průchodu signálu z úrovně log. 0 na úroveň log. 1 [ns]	10	3	6	12	35
Doba náběhu [ns]	10	3	9	18	70
Doba doběhu [ns]	10	3	5	6	20
Střední doba zpoždění [ns]	10	3	6	10	33

Tab. 3. Mezní údaje číslicových obvodů TTL

Parametr	Označení	Mezní velikost	Poznámka
Největší přípustné napětí zdroje	$U_{CC \text{ max}} [\text{V}]$	+7	1
Největší přípustné napětí vstupu	$U_{in \text{ max}} [\text{V}]$	+5,5	1
Rozsah pracovních teplot			
pro SN74	$T_s [\text{°C}]$	0 až 70	"
pro SN54	$T_a [\text{°C}]$	-55 až 125	

Pozn.: 1. Napětí se rozumí vzhledem ke společnému bodu, kterým je vývod č. 7

Příruční stroboskop o mo autobilistu

Dr. Ludvík Kellner

Další vývoj spalovacích motorů je, jak se zdá, silně závislý na elektronice. U nás jsme zatím, shovívavé řešeno, ve stadiu „malé elektronizace“, kdy k existujícím klasickým motorům začínáme používat různé víceméně pomocné přístroje a zařízení, která ještě nezasahuju do podstaty konstrukce – mám na mysli samočinné dávkování a směšování paliva, automatická protisrážková zařízení apod.

V „malé elektronizaci“ se v současné době „nosí“ elektronické zapalovací systémy, elektroická regulační relé, intervalové spínače a jiná pomocná zařízení, jejichž řadu chci rozmnožit o poměrně jednoduchou konstrukci stroboskopu.

O stroboskopu k nastavení předzápalu již bylo sice v naší odborné literatuře napsáno, ale podnět ke konstrukci mi dal přístroj fy Heathkit (CI 1020), která prodává stroboskop pro tento účel ve formě pistole. Proto jsem se i já pokusil o sestavení jednoduchého stroboskopu v „cowboyském“ vydání, který je sice – vzhledem k naprostému nedostatku a nenahraditelnosti miniaturních součástek – poněkud větší než proslulý Colt: délka 180, šířka 130 a výška 40 mm.

Co to vlastně stroboskop je a jak pracuje?

Jedná se v podstatě o elektronický blesk (s nepatrným výkonem výboje), který je odpalován několiksetkrát až několiksetkrát za minutu. Otáčející se předmět při každém otočení se osvětlí jednou (případně několikrát), a to velmi krátkou dobu. Během tohoto osvětlení předmět ve svém pohybu dělaj jen dráhu zlomků milimetru, pro naše oko se nepohybuje, máme dojem, že stojí.

Kupř.: kolo o \varnothing 100 mm má délku obvodu 314 mm. Při otáčení rychlosti 1 000 ot/min. je obvodová rychlosť 314 000 mm/min. (18,8 km/hod.). Za vteřinu „ujede“ bod na obvodu kola 5 232 mm. Trvá-li záblesk stroboskopu 3 μ s, „ujede“ bod za tu dobu 0,015 mm.

U některého stroboskopu se dají regulovat záblesky, popř. počet záblesků a když se pozorovaný předmět zdánlivě zastaví, čte se ze stupnice stroboskopu rychlosť otáčení v ot./min.

Náš stroboskop má však jiné poslání. Jeho záblesky synchronizujeme se zapalováním, a tak rysku na řemenici (klikovém hřídeli) osvětlíme jednou při každém otočení klikového hřídele. Tím jsme „zastavili“ – alespoň pro naše oko – otáčení a vidíme, ve které poloze pístu dochází k zapálení směsi ve válci. Podle toho pak můžeme zvětšit nebo zmenšit předzápal.

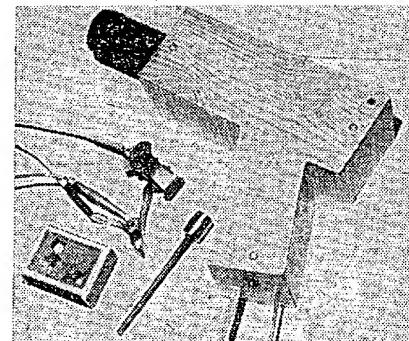
Popis zapojení

Schéma zapojení je na obr. 1. Přístroj je zhotoven jako univerzální, s napájením na 6 nebo 12 V. Při napájení z baterie 6 V je spínač S_2 v poloze 1, při napájení 12 V v poloze 2, tím je do přívodu zařazen odpor asi $20 \Omega/4$ W. Odběr přístroje je asi 0,4 A. Stroboskop v uvedeném provedení se hodí k vozidlu se záporným pólem na kostře. U vozidel s kladným pólem na kostře je třeba použít tranzistory p-n-p (T_1 – GC500, T_2 – OC26 nebo pod.), obrátit polaritu napájecího napětí, polaritu diod a kondenzátoru C_1 .

Z konkursu TESLA-AR

Tranzistorový měnič je osazen dvěma tranzistory: T_1 slouží jako zdroj konstantního proudu pro napájení báze T_2 . Transformátor T_r je navinut na feritovém jádru E , střední sloupek je 8×8 mm. Primární vinutí L_1 má 28 závitů drátu o \varnothing 0,6 mm, sekundární L_2 1200 závitů drátu o \varnothing 0,15 mm. Cívka je vyvařena v parafinu. Vzduchová mezera je asi 0,3 mm, je ji třeba zkusmo nastavit. Kdyby oscilátor nechtěl kmitat, zaměníme vývody jedné z cívek. Kondenzátory C_2 a C_3 nemohou být elektrolytické, ale MP, svitkové, příp. krabicové na udané napětí. Bez připojení R_5 a R_6 se má napětí na C_3 okamžitě zvětší na 800 V. Abychom omezili toto příliš velké napětí, nastavíme dělič R_5 , R_6 tak, aby napětí neprekročilo 600 V. Doutnavka slouží k indikaci, že je přístroj v chodu.

Až potud se vlastně zařízení nelší od běžného blesku (až na kondenzátor C_3). Nabíjení C_3 má trvat jen zlomek vteřiny, protože je vybíjíme až stokrát za vteřinu. Proto výbojkový konden-

zátor musí mít malou kapacitu, jednak aby se rychle nabil i rychle vybil, a jednak aby výbojka vydržela takový provoz. Bude-li napětí na C_3 600 V, pak energie jednoho výboje bude:

$$E [Ws] = U^2 \frac{C}{2},$$

kde U je napětí na C_3 v kV a C kapacita kondenzátoru C_3 v μ F.

Energie je 0,18 Ws, tedy opravdu malá. Při největších rychlostech otáčení motoru (asi 6 000) dodá zařízení 100 výbojů za vteřinu, tedy 18 Ws, asi tolik, kolik mají malé blesky při prerušovaném provozu. Proto přístroj necháme pracovat jen krátce a s přestávkami, a kontrolujeme teplotu výbojky (ovšem pouze výbojky mimo provoz!), abychom ji nezničili (nesmí být horká).

Dobu výboje počítáme takto:

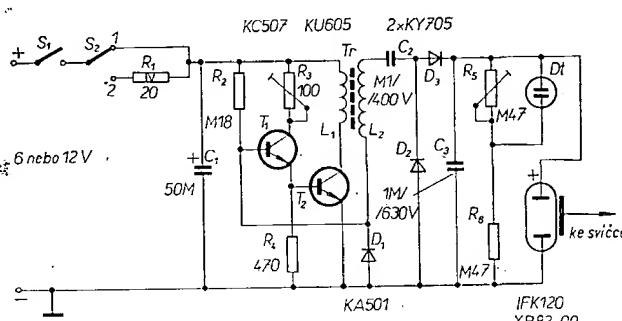
$$\tau = CR,$$

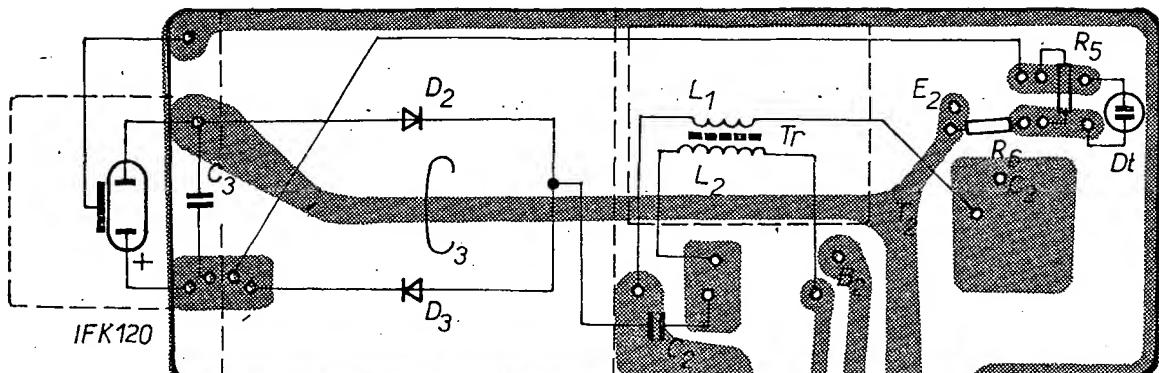
kde C je kapacita kondenzátoru C_3 v μ F, R odpor výbojky v Ω a τ čas v μ s. Odpor výbojky při hoření je asi 2 až 3 Ω , doba záblesku bude tedy asi 3 μ s, tj: jedna třistačína vteřiny.

Fotografický blesk má ještě obvod, který slouží k odpálení blesku a skládá se z kondenzátoru a zapalovací cívky. V našem stroboskopu tento obvod schází, vysoké napětí k ionizaci plynové náplně výbojky získáme ze zapalovacího impulsu svíčky. Vysoké napětí ze svíčky přivedeme na zapalovací elektrodu výbojky a tak výbojku zapálíme přesně v okamžiku, kdy přeskocí jiskra mezi elektrodami svíčky. Tak můžeme pomocí rysky na hlavním hřídeli (setrvačník, řemenice atd.) zjistit, o kolik úhlových stupňů je hlava válce v tomto okamžiku před horní úvratí.

Mechanická konstrukce

Určité problémy budou s výbojkou, která se u nás nevyrábí. V podstatě se hodí každá fotografická výbojka, která pracuje s napětím 300 až 500 V. Čím bude mít menší rozměry, tím je vhodnější. Ideální by byla bodová, ty se však na našem trhu nevyskytují. Použil jsem výbojku IFK120 sovětské výroby, která se občas objeví ve foto-

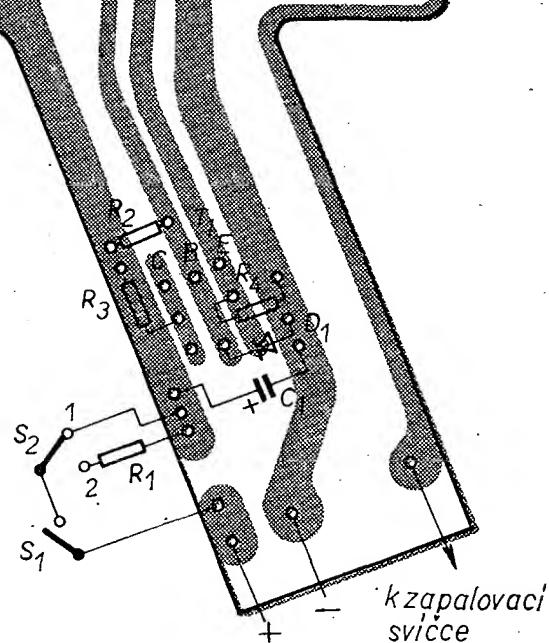

bazarech, která má tvar U. Občas ji také někdo doveze z cesty, stojí asi půl druhého rublu. Prodejna družstva Mechanika v Opletalově ulici v Praze někdy také prodává výbojky z NDR, ty jsou ve tvaru trubice, podle toho bude třeba upravit reflektor. Tyto výbojky jsou v NDR běžně k dostání ve fotoobchodech, jejich cena je asi jedenáct marek.

Na obr. 2 je destička s plošnými spoji stroboskopu, na které jsou upevněny téměř všechny součástky. „Hlavěn“ (je naznačena čárkovaně) je z krabičky na svitkový film, jejíž vnitřek je vylepen staniolem. V přední části desky je krabicový kondenzátor C_3 , který je k ní přilepen. Na vrchní straně C_3 jsou umístěny izolované diody D_2 a D_3 . Kondenzátor C_2 je svitkový, je upevněn kolmo. Výkonový tranzistor (pracuje se značnou rezervou, proto nemá chladič) je upevněn na základní desku malým úhelníčkem. Vývody k akumulátoru jsou ukončeny většími krokovskorkami, k připojení na svíčku stačí běžná krokovskorka. K připojení přístroje na svíčku musíme však zhotovit jakousi „prodlužovačku“ podle obr. 3 z kovu, kterou nastrčíme (nebo našroubujeme) na vrchní část cívky místo kabelu, a teprve na vrchní část přípravku přivedeme přípoj od rozdělovače, abychom mohli ke svíčce připojit kabel, přivádějící synchronizační impulsy.

Deska s plošnými spoji je vestavěna do krabiče z plastické hmoty, která je slepena podle tvaru desky se spoji, a má tvar pistole. Spínač S_1 je mikrospínač, postačí však i obyčejné zvonkové tlačítko menších rozměrů. Bylo by možné – a dokonce i esteticky – vestavět zařízení do krytu pistolové páječky, který se běžně prodává, tato úprava by si však vyžádala jinou mechanickou

Obr. 2. Deska s plošnými spoji stroboskopu H207

úpravu a uspořádání a rozmištění součástek. Se stroboskopem je výhodné kombinovat i elektronický otáčkoměr, abychom viděli, jak se mění předzápal v závislosti na rychlosti otáčení motoru.

Literatura

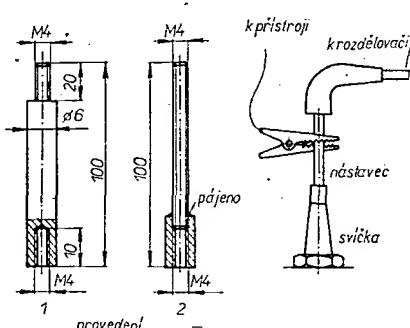
Le haut-parleur č. 1374/1972

OPRAVÁŘSKÉHO ... SEJFU

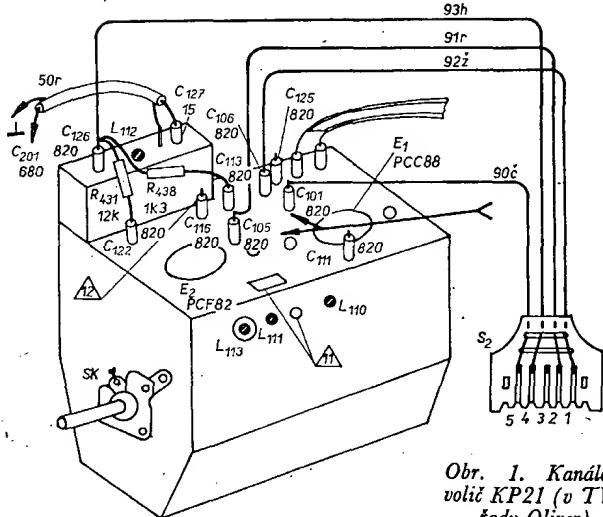
Jindřich Drábek

Odborně vyspělý čtenář si jistě povídne, že se od počátku tohoto seriálu popisují především ty závady, jejichž odstranění se řeší často zbytečnou výměnou drahých součástí, nebo ty závady, které omezují zbytečně provozuschopnost televizoru tím, že se opakují. Tedy: nejkratší cesta k lokalizaci skutečné závady = ekonomicky provedená oprava. Cesta k této ekonomii oprav vede přes velký počet oprav stejných typů televizorů, odbornou znalost jednotlivých typů, vzájemnou výměnu zkušeností opravářů a nakonec přes znalost typických závad jednotlivých typů. Tak vypadá sice zjednodušeně, ale základní schéma, z něhož by měl vycházet každý opravář. K tomuto základnímu schématu přistupuje samozřejmě zájem o práci, účelné používání měřicí techniky a pochopitelně morální vlastnosti opraváře. Neméně důležité jsou i další okolnosti, které ovlivňují práci každého

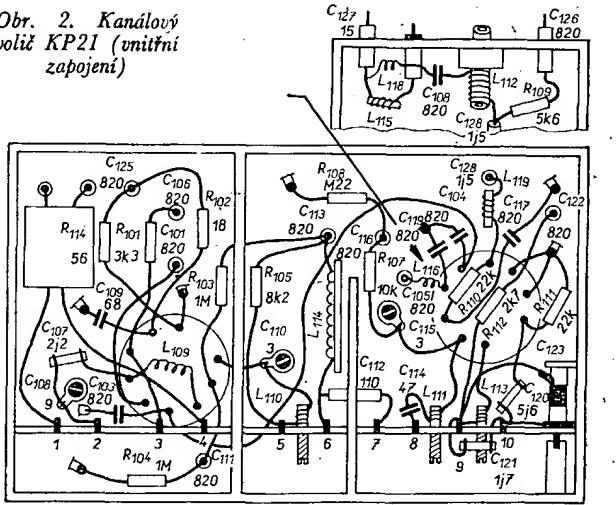
opraváře – dokonalá dokumentace, prostředí, v němž externí technik televizor opravuje, a samozřejmě i počet televizorů, které opravář musí denně opravovat; přitom počet oprav v průměru není nejmenší vzhledem ke skutečné masovému rozšíření televizorů. Oprávářské podniky by měly s výše uvedenými činiteli počítat, neboť pak lze dosáhnout maximálních výkonů s minimálním vynaložením sil i financí. Navíc se šetří náhradní díly, často vyměňované zbytečně – následkem toho úzkonáhledové. Není to tak dálno, co jsem viděl brožurku pro opraváře pražské Kovoslužby. Doporučoval bych její četbu všem opravářům a otázky z psychologie opravárenství by měly být součástí kvalifikačních zkoušek. Stručný výtah z brožurky se objevil i v nedávno vydaném „Rádci televizního opraváře II“ M. Českého a J. Vodrážky. Autoři na str. 110 uvádějí: „...nenajde-li opravář

Obr. 3. Úprava pro připojení přístroje ke svíčce

Obr. 1. Kanálový volič KP21 (v TVP řady Oliver)

Obr. 2. Kanálový volič KP21 (vnitřní zapojení)

příčinu závady za úměrně dlouhý čas, což má být 25, nejvýše 35 minut, přeruší hledání závady a přejde na jiný televizor nebo na zcela odlišnou práci; popř. odejde z bytu zákazníka jinam". Po vlastních zkušenostech plně potvrzuji tento postup - je však podmíněn dodržením výše uvedeného základního schématu, na němž opravář buduje svoji profesionalitu. Vzpomínám na jednoho opraváře, který při debatě se svým nadřízeným „prozradil“, že mu oprava trvá průměrně oněch 25 minut. Stal se pochopitelně v očích vedoucího lajdáka a pochopitelně neuspěl, když příslušného vedoucího pozval, aby tedy jeden den šli opravovat spolu, aby vedoucí mohl posoudit časový a zároveň odborný postup opraváře. Diskuse okolo časových limitů nejsou však populární - přejdeme k odborné stránce oprav.

Lilie, Jasmín – uprostřed obrazovky vodorovný světlý pruh, tedy známka nepracujícího snímkového rozkladu. Zákazník uvádí, že PCL85 vyměnil, televizor však přesto nefunguje. Zkušený opravář televizor vypne, vyklopí šasi a zkontroluje elektrolytický kondenzátor C₄₁₁, 100 μ F a odpór R₄₁₆, 470 Ω . Kondenzátor bývá velice často roztržen a jeho „vnitřnosti“ jsou rozmetány po desce s plošnými spoji. Vadný bývá i R₄₁₈. Vadné součástky se nahradí novými, je ovšem nezbytně nutné prohlédnout a případně propájet jak vývodovou patice PCL85 v desce s plošnými spoji, které bývají volné, tak i plošné spoje, které vedou od vývodů patice, neboť při neopatrné výměně elektronky (při cloumání elektronkou do stran) se obvykle některý z těchto plošných spojů přetřhne. Pokud opravář takto nepostupuje, závada se opakuje, neboť trhlinka bývá vlasová a způsobí tedy nepravidelnou závadu. Vzhledem k tomuto jevu nedoporučuji při vyklopeném šasi příliš cloumat elektronkou PCL85, výbuch elektrolytického kondenzátoru v katodě elektronky může způsobit vážné zranění obličeje, pokud právě „bádáte“ sklonění nad televizorem. Závad ve snímkovém rozkladu může být pochopitelně více, tato se opakuje poměrně často, zvláště při neodborné manipulaci s PCL85. Důležité je pochopitelně za každých okolností měřit napětí na katodě pentody PCL85 (přibližně 20 až 25 V při jinak funkčně nezávadném stupni). Zvážit vhodnost vyhledání závady klasickou, dosud vždy popisovanou vyhledávací metodou v porovnání s výše uvedeným schématem ponechám na čtenáři.

Dajana – nefunguje obraz ani zvuk, žáví pouze elektronky PY88, PL500, PCL85, všechny tři EF80 v OMF a obě elektronky na kanálovém voliči.

Pohled na schéma sériového žhavíčkoho řetězce prozradí, že mezi elektronkami E_2 , PCF82, na kanálovém voliči a E_6 , PCL84, je zkrat žhavící větve na zem. Obvykle se závada lokalizuje na zkrat v kanálovém voliči. Následuje tedy výměna kanálového voliče. Doprnuji však předem věnovat trochu pozornosti průchodkovému kondenzátoru C_{105} (viz obr. 1). Jedná je třeba vývod tohoto průchodkového kondenzátoru propájet a očistit od zbytečných náносů cínu. Na připájení vodiče stačí minimální množství cínu, neboť zbytečné velká kapka může způsobit zkrat. Kondenzátor sám o sobě může mít následkem značných teplot na kanálovém voliči zdeformované dielektrikum a střední průchozí vodič může mít tedy zkrat na kostru, zkrat může díky této deformaci způsobit i tlumivka L_{116} přímo v tuneru (viz obr. 2).

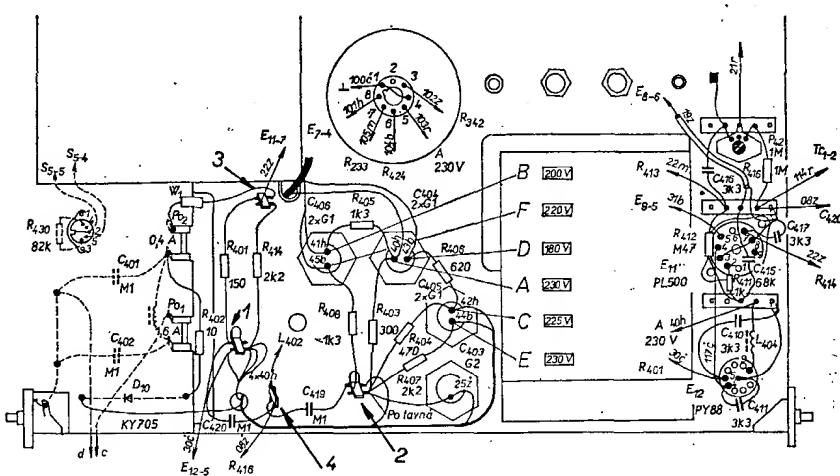
Casto tedy stačí ohřát pájkou vývod průchodkového kondenzátoru a pinzetou ho přidržet tak, aby po ochlazení zůstal ve středu a případně se neposunul směrem dolů, do tuneru. Tímto způsobem jsem opravil celou řadu kanálových voličů, které bezvadně fungují dodnes. Závadu může pochopitelně způsobit i C_{101} – v tomto případě elektronky na tuneru nežhaví a po vytážení zásuvky S_2 , kterou je do základní desky na ploš-

nými spoji televizoru připojen kanálový volič (obr. 1), přestanou žhati zbylé elektronky. Závady ve žhavicím řetězci často způsobí i nedokonalý kontakt právě na této zásvuce.

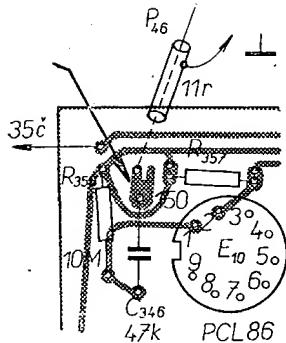
Nejhůře se hledá závada, kterou si „vyrobi“ opravář sám. Toto nepsané heslo znají všichni opraváři. Jednou z těchto závad je kapka cínu tam, kde být nemá. Opakovaně se tato závada projevuje u televizorů řady Oliver, Da-jána atd. Jak je vidět z obr. 3 části napájecího obvodu a koncového stupně rádkového rozkladu jsou propojeny pomocí izolovaných distančních podložek s pájecími oky. Mezi jednotlivá pájecí oka velice často zapadnou kapky cínu, které pak způsobují nepříjemné, mnohdy nepravidelné závady. Cín se totiž obvykle zataví do izolace vodičů a potom díky pružnosti této izolace působí jako kontakt, který po prohráti televizoru způsobi výpadek obrazu, či přerušování síťových pojistek. Cín uká-pne nejčastěji při propájení zemnicích bodů desek s plošnými spoji. Nejčastěji se kapky cínu vyskytují v bodech 1 až 4 (obr. 3).

(obr. 3).
Nepříjemné závady způsobují u těchto typů televizorů též zoxidované či uvolněné pružné planžety silových pojistek Po_1 , Po_2 . Doporučují je při oprávách periodicky čistit a napružit.

Odpory v napájecí části (obr. 3) nahrazené jinými typy, které nejsou dimenzovány podle údajů výrobce, se

Obr. 3. Zapojení napáječe a koncového stupně TVP řady Oliver (až do typu Dajana)

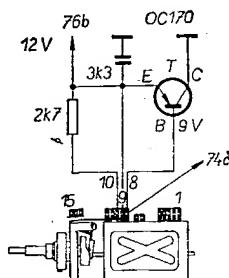
Obr. 4. Detail desky s rozkladovými obvody
TVP Dajana (řada Oliver)

velice často samovolně odpájejí, neboť se příliš zahřívají (velmi často R_{403} , který bývá nahrazován dvěma odpory $150\ \Omega$ v sérii).

Často se objevuje i velmi hlasité pískání ve zvuku (připomíná známý zvuk těsné zpětné vazby), na které nemá vliv potenciometr hlasitosti. U televizoru Blankyt, Dajana atd. je tato závada velmi častá, příčinou je nedokonalý (tzv. studený) spoj v místě připojení živého vodiče souosého kabelu, spojujícího potenciometr zvuku a C_{348} , 47 nF (viz obr. 4 - detail desky s plošnými spoji). Závada se odstraní propájením a očištěním vývodu C_{348} - na obr. 4 označeno šípkou.

V souvislosti s jískřičkou jsem se zmínil o častých závadách emitorového sledovače T_9 . Upozornil jsem též na nezbytnost tohoto tranzistoru v televizoru. Vše, co bylo napsáno, platí speciálně u televizoru, na něž se přijímají vzdálené vysílače. Čtenář K. Bulla ze Zlatých Moravců mě svým dopisem inspiroval k tomu, že se ještě jednou vracím k tomuto tranzistoru. U televizoru Orava 229 a u prvních 232 tento tranzistor bud nebyl, nebo byl případně dodatečně zapojen přímo na vývody kanálového voliče. Zapojení je poměrně snadné, upozorníuji, že je třeba se přesvědčit o tom, že tranzistor v televizoru skutečně není ani na základní desce položných spojů (viz obr. 5).

V průběhu minulých dvou let se značně rozšířil počet posluchačů II. programu ČsT. V obchodní síti se rozprodaly značné zásoby konvertorů, další zákazníci marně shánějí. Rozšířil se opět sortiment opravovaných elektrotechnických výrobků. Pro toho, kdo se v začátcích II. programu v ČSSR zabýval

Obr. 5. Zapojení emitorového sledovače přímo na kanálový volitč (Orava 4229, 4232 a další typy)

stavbou konvertorů vlastními silami, jsou opravy konvertorů hračkou. Právě AR udělalo v tomto směru velký kus práce publikacemi návodů a seznámením čtenářů s touto problematikou. Zkušenosti z oprav tunerů UHF a konvertorů budou jistě vitaným zdrojem pro méně zkušené v této oblasti. Dnes chci upozornit na zdánlivě nesouvisející věc – uzemnění antény pro II. program. Antény jsou převážně budovány amatérsky a uzemnění chybí. Zvláště v letech měsících se pak stává, že atmosférická elektřina je svedena od antény přímo na tranzistory konvertoru či dílu UHF – oba tranzistory v konvertoru se pak obvykle zničí. Oprava je o mnoho dražší, než uzemnění antény a navíc se závada často opakuje (především v horšských oblastech). Znám případy, kdy se třikrát po sobě měnily tranzistory AF139 u konvertoru 4950 TESLA Strašnice, než byl zjištěn pravý důvod poruchy. Je třeba si uvědomit, že tranzistor může poškodit i kupř. tření silonového pláště opraváře o židlí, na niž sedí. Třením vzniklá statická elektřina může být přivedena na tranzistor dotykem prstu a tranzistor se zničí.

Něco o barvě

Tři základní pravidla, platná pro barevné televizory Rubín 401, by se dala krátce charakterizovat takto: AVC, 4R60, nastavení barev a bílé báry.

AVC – barevné televizory jsou v současné době instalovány buď přímo v blízkosti vysílače nebo v podmírkách dálkového příjmu. V prvním případě jsou pro televizor zabezpečen dostatečný signál, velmi často však signál až příliš silný.

V druhém případě se většinou využívá anténních předzesilovačů.

V obou případech je nezbytně nutné přesně nastavit AVC. Televizory mají totiž obvody AVC již z výrobního závodu nastaveny značně odlišně. Velmi často se pak setkáváme s Rubinem, který sice barevně funguje bezvadně, obraz je však zplohýbán, případně je v obraze patrný tipický brum. Jedná se o „přetažené“ AVC, jak je známe z černobílých TVP. To se projevuje speciálně při připojení televizoru do rozvodu z STA (společných antén); výstupní signál v zásuvce je často příliš velký. Proto je nutné obvody AVC nastavovat zásadně přímo v místě, kde se televizor instaluje a zásadně na definitivně nastavenou anténu. Nastavování obvodů AVC bylo dostatečně popsáno v publikacích, které jednak vyšly pro veřejnost a jednak byly vydány pro servis. Připomínám ještě, že při nastavování obvodu AVC je třeba kontrolovat nastavení jak na pásmu VHF, tak UHF, neboť právě na pásmu UHF se užívají ony předzesilovače, výkonné antény atp. a signál často přímo bortí obraz, zatímco na pásmu VHF je obraz bez závad.

4R60 - častou závadou je kmitání barevného obrazu, či vysazování barev. Přesto, že ve všech publikacích v ČSSR se zdůrazňuje nutnost kontrolovat nastavení 4R60 tak, aby na mřížce AE2 bylo stejnospěrné napětí 0 V, závada se stále opakuje a často se setkáváme se zkratovanými měřicími body, aby „šla“ barva. Nastavení je přitom velmi jednoduché a předejde se zbytečným závadám.

Nastavení barev a bílé barvy - velmi často se řádné nastavení pomocí základního měřicího přístroje - AVOMET II (případně Tranzitestem) a trocha trpě-

livosti obchází nastavením „od oka“. Rubíny pak září všemi barvami i při černobilém příjmu. Trocha trpělivosti při nastavování se však vypláci. Velice dobré je nastavení popsáno v publikaci P. Habra: Rubín 401-1. Nastavíme-li napětí na prvních mřížkách, katodách a případně kontrolujeme napětí na druhých mřížkách elektronek, je nastavení velice snadné. Jemná korekce barev při vysílaném programu je nezbytná, doporučují ovšem opravářům, kteří chcí dosáhnout při nastavování barev dobrých výsledků, aby si popovídali s odborníkem, který má zkušenosti (praktické) s vytvářením pozitivních barevných fotografií. Tito lidé by neměli chybět při školení opravářů pro BTV.

Nové typy televizorů v r. 1973

Světový trend ve výrobě televizních přijímačů v r. 1973 by se dal stručně charakterizovat dvěma slovy – tranzistory – moduly. Ano, tím je charakterizováno osazení televizorů, k tomu přistupují obrazovky se zvětšeným jasem, dále nejrůznější typy elektronického ladění a ovládání (i dálkového).

Firma Channel Master vyrobila např. 13 typů televizorů, z nichž je devět barevných s obrazovkami o úhlopříčce 38 až 63 cm. Velká část těchto barevných přijímačů má obvody s automatickou regulací barevného tónu a barevné sytosti. Jednotlivé obvody jsou realizovány na lehce vyměnitelných modulech. Některé modely jsou přenosné. Černobílé TVP jsou stolní i přenosné s obrazovkami 30 až 56 cm.

Firma Electrohome vyrobila modely plně tranzistorované, s dálkovým elektronickým ovládáním a s obvody automatické korekce barev. Rozměr obrazovky je 46 až 63 cm. Televizory jsou vybaveny vestavěným indikátorem, který usnadňuje lokalizaci vzniklé závady.

Firma Panasonic vyrobila pět černo-bílých a šest barevných nových typů. Jeden z typů barevných TVP má obrazovky s úhlopříčkou 63 cm a je realizován s 50 polovodičovými součástkami a čtyřmi integrovanými obvodami. Je vybaven obvodem automatické regulace barev, automatického dodávání, odmagnetování, potlačení šumu atd. Přenosný barevný televizor s úhlopříčkou obrazovky 23 cm je osazen třemi integrovanými obvody, 90 polovodičovými součástkami a váží 13 kg.

Firma Philco-Ford vyrobila 18 nových druhů barevných televizorů stolních a celou řadu přenosných. Využívaný jsou nové typy obrazovek s velkou průzračností skla, což zaručuje jasný a ostrý obraz.

Firma RCA též vyrábila celou řadu nových typů. Hybridní televizor má kupř. obrazovku s úhlopříčkou 48 cm a s elektronkou 36MC6 zabezpečuje zvýšené požadavky na vn a oštřici napětí. V katodě elektronky je zapojena tepelná pojistka. Firma vyrábí též modely s elektronkami

- Firma Sylvania vyrábila také typy plně tranzistorované. Specialitou některých typů jsou koncové stupně zvuku realizované se dvěma doplnkovými tranzistory, na něž jsou přímo vázány předchozí stupně. Napájecí blok dodává 200 V pro napájení kolektových obvodů barevných koncových stupňů.

Firma Zenith vyrábila 43 modelů s obrazovkami se zvětšeným jasem, televizory jsou realizovány na modulech s tranzistory a jsou vybaveny automatickým řízením barvy. Dálkové ovládání je ultrazvukové.

Firma Emerson – jako příklad konstrukce nových televizorů poslouží nejlépe popis modulového barevného televizního přijímače 30M20. Zapojení je realizováno celkem na devíti modulech. Na jednotlivých modulech – deskách s plošnými spoji – jsou zapojeny obvody televizoru kromě rádkového rozkladu, části vn a zdrojové části. Vstupní díl je tvořen dvanáctipolohovým blokem ladění VHF, tento blok je spojen s várakovým blokem pro ladění pásmu UHF. Tak jako u tunerů, které jsou i v našich televizorech, používá se i zde celkem šest regulátorů pro pásmo UHF. Samo ladění je realizováno přesnými potenciometry.

K zajímavostem tohoto typu patří tzv. zařízení Permacolor, které automaticky řídí barevné podání, jas, kontrast a barevný tón. Televizor se přednastavuje minimálním počtem nastavovacích prvků, přístupných ze zadní strany televizoru. Na čelním panelu televizoru je pouze předvolba kanálů pásmu VHF a UHF. Napájecí zdroj se skládá ze tří zdrojů napětí 400, 310 a 26 V. Žhavice střídavé napětí 6,3 V se získává z odděleného zdroje. Blok barev je realizován s třemi tranzistory a třemi integrovanými obvody. První integrovaný obvod zahrnuje celkem šest stupňů (automatická regulace barev, fáze, generátor a koncový stupeň signálu 3,58 MHz, základní obvody řádkového rozkladu a obvod paralelního stabilizátoru napětí 12 V). Druhý IO pracuje jako čtyřstupňový zesilovač barevného signálu, navíc zajišťuje pomocí automatiky konstantní úroveň signálu barev při změnách charakteristik zapojení.

Třetí IO je celkem devítistupňový a zajišťuje demodulaci, FAVC, samočinné řízení fáze, barev atd. Na jeho výstupu se vydělí tři barevné rozdílové signály. Rádkový koncový stupeň je konstruován se dvěma elektronkami.

Zvukový díl je osazen *10*, tranzistorový zesilovač je vázán na koncovou elektronku. Hlasitost se reguluje odlíšným způsobem – změnou stejnosměrného napětí přiváděného k *10*. Tímto způsobem se u televizoru reguluje i barevné podání, barevný tón; výhodou je, že se tak odstraní šum při regulaci.

Sovětský svaz představil se v Praze na podzimní výstavce několika typy televizorů, které zaslouží trochu pozornosti.

Při absolutním nedostatku stále žádaných přenosných televizorů by v mnoha případech vyhověl i přenosný tranzistorový televizor Šeljalis. Televizor je určen i pro příjem pásmu UHF (viz IV. str. obálky AR 8/74).

Z barevných televizorů stál za pověšimnutí nový Rubín 707, který je konstruován stávěbnicovým systémem — celkem do sedmi samostatných dílů. Televizor je převážně osazen polovodiči (46 tranzistorů, 10 elektronek, 65 diod). Jednotlivé díly jsou navrženy tak, že při jejich výměně není třeba žádného nastavování. Televizor přijímá pásmo UHF a VHF, obrazovka je typu 59LK3C, má tři reproduktory, řada automatik zajíšťuje kvalitní obraz bez velkého nastavování. Protože v televizoru Rubín 707 jsou použity některé zájimavé řešení obvodů, vrátíme se k němu podrobně v některém z příštích čísel AR.

podobně v některém z příslušníků čeledi AR. Radug 701 je poslední televizor v řadě barevných Radug. Je konstruován u převážné části na tranzistorech, konstrukčně řešen v dílech. Obrazovka je typu 59LK3C.

Elektron 215 - poslední známý typ
z řady i u nás oblíbených Elektronů.

Televizor II. třídy, moderní koncepce, plně tranzistorován (tedy včetně koncových stupňů), obrazovka o úhlopříčce 61 cm. V televizoru je celkem 34 tranzistorů a 34 polovodičových diod. Zajímavě je řešen koncový stupeň rádiového rozkladu a vn. Velká část použitých tranzistorů jsou křemíkové typy (KT805A, KT315, KT604). Televizor je určen pro příjem jak v pásmu VHF, tak UHF. Konstrukční řešení je blokové.

Oproti minulým létům chybí na našem trhu citelně přijímače z dovozu, pokud by byl Elektron 215 dovážen, jistě by bylo možno jej porovnat s některými typy a navíc by odpadly starostě s nedostatkem některých druhů elektro-nek, které v tuzemských televizorech zatím zůstaly. Elektron 215 je řešen vtipně, místy (kupř. zvukový díl, vertikální rozklad, OMF) zdánlivě velice jednoduše, ovšem v jednoduchosti je záruka spolehlivosti.

Zájemce o sovětské televizory upozorňují na publikaci autorů Samojlova a Skotina - **TELEVIZORY** (album schémat), která se objevila v prodejně zahraniční literatury v Praze na Václavském náměstí. Jsou v ní schémata televizorů vyrobených v SSSR v r. 1964 až 1971. Solidně zpracovaná publikace stojí 10,50 Kčs a jsou v ní schémata celkem 90 typů televizoriů, včetně údajů o závitech cívek, transformátorů atd. Publikace je ukázkou toho, jak by měla vypadat stručná servisní dokumentace.

Literatura

EXPRES informace č. 14/1973 (SSSR).
Radio (SSSR) č. 8/1973.

• • •

Závady televizorů TESLA

Již delší dobu jsem pozoroval na svém televizoru značky Dajána dvě závady – vlnění obrazu ve vertikálním směru a pohybující se horizontální pruh. Pruh byl asi 6 cm široký, světlejší než pozadí, s tmavší horní hranou a pohyboval se směrem dolů nebo nahoru. Protože obě závady bylo možno pozorovat současně, přisuzoval jsem jím jednu příčinu, pronikání síťového kmitočtu do obrazového rozkladu a obrazové modulace. Obě tyto závady jsem

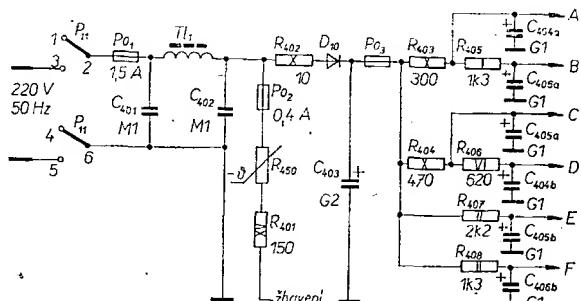
měl možnost také vidět na mnoha jiných televizorech u známých, ve společenských místnostech, dokonce i v prodejnách. Výskyt téhoto závad (hlavně pokud se týká vlnění) je častý, jak dokazuje mimo jiné dotačovací akce v časopisu Československá televize. Postihuje nejvíce televizory s napájecí částí stejnou jako má Dajana. Jedná se o řadu asi 25 druhů televizorů, začínající typem Miriam. Starší typy televizorů, například Mánes, Amethyst, které jsou dodnes v chodu, podobnými neduhy netrpěly.

Ve snaze odstranit uvedené závady jsem nejprve věnoval pozornost filtračním elektrolytickým kondenzátorům. Změřil jsem je, vyčistil stykové plochy s šasi a přepájal spoje. Kondenzátory měly správné jmenovité kapacity, ostatní zákroky nepomohly. Ke každému kondenzátoru jsem přířazoval proto postupně přídavný kondenzátor 100 μF , opět bezvýsledně. Měřil jsem pomocí osciloskopu zvlnění usměrněného proudu. Na kondenzátoru C_{403} (obr. 1) jsem naměřil 9 V střídavé složky, na dalších kondenzátorech rádové desetiny voltů. Napětí bylo možno měřit i Avometem II (přes kondenzátor 0,1 μF .)

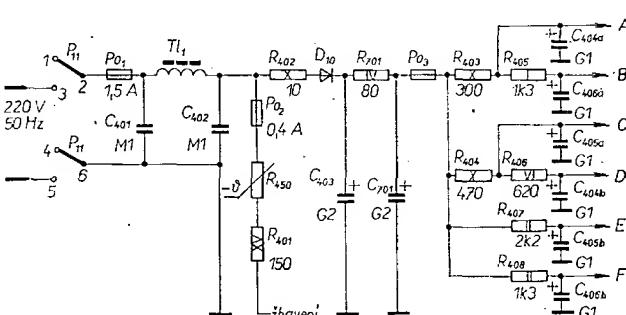
Vyzkoušel jsem zařadit ještě jeden vyhlažovací člen RC . Úprava je na obr. 2 (R_{701} , C_{701}). Střídavá složka na C_{701} byla asi 0,3 V, na ostatních filtračních kondenzátořech řádově desítky mV. Tím jsem natrvalo a dokonale odstranil zmíněné vlnění obrazu, pruh zůstal.

Pustil jsem se tedy do dalšího měření s cílem zjistit možnost pronikání střídavého proudu do některých obvodů televizoru, avšak bezvýsledně. Po zjištění, že regulace kontrastu nemá na pruh žádný vliv, zúžila se moje pozornost na obrazovku a její vstupní obvody. Náhodně jsem zjistil, že pruh zmizel po vyklopení šasi z televizoru. Elektricky jsem odstínil vodiče žhavení, které vedou v blízkosti hrdla obrazovky – to však nepomohlo. Druhou možnost vzniku pruhu, tj. vnikání magnetického pole přímo do obrazovky, jsem vyzkoušel připojením smyčky z vodiče, zapojeného do série s televizorem. Přiblížováním smyčky k obrazovce a jejím tvarováním se vytvořil stejný pruh (při odklopeném šassi), jak je popsán v úvodu.

Obr. 1. Napájecí díl televizoru Dajána

Obr. 2. Úprava na pájecího dílu

Obr. 3. Průběh magnetických polí

Zhotovil jsem proto magnetickou sondu a připojil na vstup k osciloskopu. Zjistil jsem existenci dvou magnetických polí (viz obr. 3). Průběh „a“ patřil rušivému magnetickému poli, způsobujícímu pruh, průběh „b“ magnetickému poli vychylovačním cívek obrazového kmitočtu. Oba průběhy se vůči sobě pohybovaly, rychlosť tohoto pohybu se rovnala rychlosťi pohybu horizontálního pruhu. Bylo snadné určit místo s maximální amplitudou a tím zjistit zdroj rušivého magnetického pole. Byla to odrušovací tlumivka Tl_1 . Po jejím vyřazení pruh zmizel. Protože jsem chtěl funkci tlumivky zachovat, prodloužil jsem její přívody a natáčel ji do takové polohy, až rušivé magnetické pole přestalo obrazovku ovlivňovat. Nejvhodnější poloha tlumivky byla asi v úhlu 45° vůči šasi směrem shora dolů. Odstínit pole tlumivky lze i magnetickým odstíněním ocelovým plechem tloušťky 1 až 2 mm.

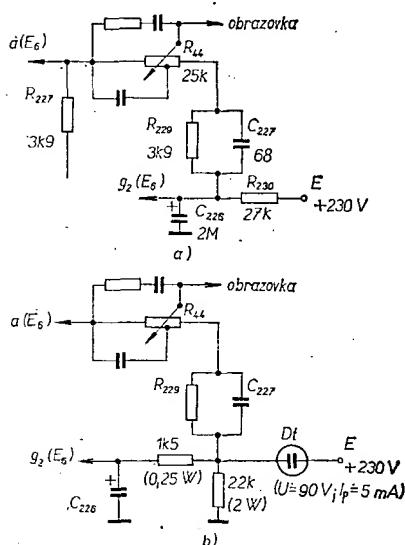
Věřím, že tímto článkem přispěji ke zlepšení příjmu na mnoha televizorech.

Vilém Reiser

Vadá čs. televizorů

Chcel bych čtenáře upozornit na vadu, která se vyskytuje u většiny moderních televizorů československé výroby.

Jde o regulaci kontrastu v anodovém obvodu obrazového zesilovače. Např. u TVP Dajana se při „stažení“ potenciometru KONTRAST na polovinu zmenší amplituda střídavé složky obrazového signálu přibližně na polovinu, avšak amplituda stejnosměrné složky se zmenší nepatrně.

Obr. 1. Schéma zapojení před úpravou (a) a po úpravě (b)

(UD má být správně 70 V)

Je to způsobeno tím, že pro střídavou složku je uzemněn studený konec potenciometru KONTRAST přes C_{223} , avšak pro stejnosměrnou složku představuje zem teprve kladný konec odporu R_{230} .

Závada se projevuje takto: při přenosu obrazu, v němž převládá tmavý odstín, celý obraz příliš ztmavne, a místa, která byla původně bílá, zešednou. Naopak při obrazu s převládající bílou se celý obraz rozsvětí více, než by odpovídalo gradaci obrazu. Bílá místa jsou přesvětlena, černá zešednou.

Vada se neprojeví jen tehdy, je-li potenciometr v krajní poloze (na maximum).

Vada lze poměrně snadno odstranit, připojíme-li místo odporu R_{230} dountnav-

ku s pracovním napětím asi 70 V. Ta udrží na studeném konci potenciometru téměř konstantní stejnosměrné napětí a poměr mezi střídavou a stejnosměrnou složkou obrazového signálu zůstává správný i při regulaci kontrastu.

Uprava se mi v praxi osvědčila, i při zmenšeném kontrastu si obraz zachovává správnou gradaci a stálou úroveň bílé a černé. Chtěl bych dodat, že podobnou vadu mají i televizory s tranzistory (LUNA). Je škoda, že se výrobce nepostaral u výrobků, jinak kvalitních a spolehlivých, o odstranění této drobné vady – vždyť cena dvou nebo tří křemíkových diod navíc by jistě v ceně televizoru nehrála roli.

Josef Kraus

Chladiče pro polovodiče

Ing. Václav Teska

V článku se budeme zabývat potřebou a výběrem chladičů pro odvod tepla z polovodičů a volbou vhodného typu pro daný výkon a typ polovodičového prvku. Věnujeme pozornost tepelnému odporu, omezení teploty přechodu a požadavku maximálního rozvodu tepla chladičem. Různé typy chladičů jsou detailně analyzovány a srovnán jejich pracovní výkon. Zvláštní pozornost je věnována plechovým vějířovitým chladičům pro středně velké výkony, které jsou srovnávány s konvenčními chladiči žebrovými.

Potřeba chladičů

Ke ztrátě energie v elektronickém obvodu dochází vlivem malé účinnosti daného obvodu; tato ztráta je proto nejprve úměrná účinnosti tohoto obvodu. Většina této energie se ztrácí ve formě tepla – pokud toto teplo není odváděno z daného prostoru, v němž je obvod umístěn, bude mít vliv na vlastnosti obvodu a jeho spolehlivost. Neodváděné teplo může způsobit někdy, jen malé změny charakteru obvodu, jindy může vést až ke katastrofě.

U polovodičových prvků je teplo generováno na jednom z přechodů polovodičového prvku, např. emitor-kolektor tranzistoru. Maximum energie, kterou tento přechod zvládne, je funkci polovodičového materiálu a zákonů podniknutých pro odvod tepla ze systému. Jedním z mezních údajů, specifikovaných výrobci polovodičových prvků, je maximální teplota přechodu (T_{max}), která je u germania až asi $100^\circ C$ a u křemiku až asi $200^\circ C$.

Konstruktér finálního zařízení nemůže obvykle kontrolovat, jakým způsobem je teplo převáděno od krystalu polovodiče na základnu a musí proto spoléhat na optimální spojení krystalu se základnou výrobcem polovodičových prvků. Rovněž obvykle nemá vliv na upevnovací a zapouzdřovací techniku (daná tvarem pouzdra), která má vliv na zmenšení tepelného odporu (K). Do finálního výrobku musíme volit polovodičové prvky s co nejmenším tepelným odporem, přibližující se k ostatním parametrům, jako je např. průrazné napětí, jmenovitý výkon apod.

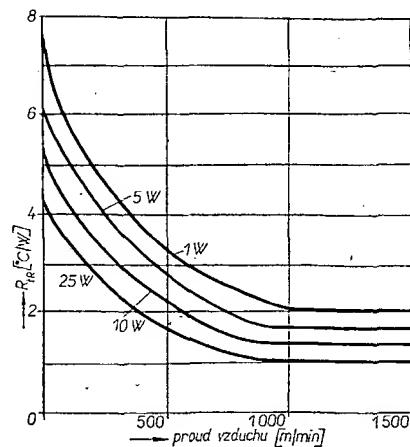
Další závorky ke zmenšení tepelného odporu závisí již na konstruktéru finálního výrobku. Zde přichází v úvahu chladiče či jiný prostředek s co nejmenším tepelným odporem. Různé další prostředky (např. pasty, vazelinu, ke-

ramické podložky), které používáme, efektivním způsobem převádějí teplo z pouzdra na vlastní chladič a z něho pak do okolního média (vzduch, olej, voda apod.).

Základní požadavky

Při řešení odvodu tepla z polovodičů měl by konstruktér zařízení v první řadě zjistit, kolik energie bude rozptýlováno při jeho konkrétní aplikaci, a to buď při provozu trvalém, jednorázovém nebo impulsním. Potom by měl stanovit maximální teplotu okolí, a to jak mimo zařízení, tak i uvnitř zařízení v bezprostřední blízkosti polovodičů, což je ještě důležitější.

Po určení těchto dvou základních veličin se může vypočítat maximální teplota pouzdra násobením tepelného odporu (K) energií rozptýlenou polovodičem a odečtením výsledku od maximální

Obr. 1. Tepelný odpor vějířovitého chladiče v závislosti na proudu vzduchu

teploty přechodu, dovolenou výrobcem a uvedenou v příslušném katalogovém listu. Všeobecně se dá uvažovat o tom, že dlouhodobá spolehlivost se zvětší až o 50 % při každém snížení maximální teploty přechodu o 10 °C. Proto je již při výpočtu výhodné uvažovat teplotu nižší, než je výrobcem uváděná maximální teplota T_{Jmax} .

Po vypočítání maximální teploty pouzdra pro danou aplikaci, určíme zvýšení teploty pouzdra nad okolní teplotu a rovněž tak i charakteristický tepelný odpor chladiče, na němž dochází ke ztrátám. Ve skutečnosti je to činitel snížení teploty mezi pouzdem a okolním prostředím při daném ztrátovém výkonu a při ustáleném stavu. Prakticky se jedná o součet tepelných odporů pouzdro-chladič a chladič-okolí.

Tepelný odpor je funkcií plochy, její hladkosti, rovinnosti, použité pasty (vazelíny), použitého materiálu chladiče a tepelné vodivosti podložek (pokud jsou použity). Je zřejmé, že měkké nebo tvrdé pájení styčných ploch by tepelný odpor zmenšilo, avšak ve většině případů polovodičový prvek k chladiči nepájíme. Proto při upevňování polovodiče je nutno brát v úvahu následující podmínky:

- Styčné plochy by měly být co nejhladší a co nejrovnější.
- Plocha styku by měla být co největší.
- Mezi styčnými plochami, pokud to není na závadu, by mělo být polotekuté médium s malým tepelným odporem, jako je např. silikonová vazelína, prosycená kysličníkem zinku.
- Jsou-li k upevňení použity šrouby nebo rozpěrky, měl by být dodržen krouticí moment, doporučený výrobcem.

V praktických aplikacích jsme sváděni k zjednodušování, a to tím, že bereme v úvahu jen jeden typický tepelný odpor chladiče. Avšak tepelný odpor není konstantní veličinou, závisí na proudění vzduchu kolem chladiče a na vyzářovaném výkonu z něho. Z příkladu na obr. 1, který je uvažován pro vějířovitý chladič středního výkonu, je patrné, že tepelný odpor R_{th} může kolísat až o 75 % v závislosti na vyzářeném výkonu a až o 250 % v závislosti na proudu vzduchu. Proto není postačující uvádět pouze tepelné odpory chladiče – konstruktérovi je nutno poskytnout soustavu křivek růstu teploty přechodu a pouzdra nad okolní teplotu s ohledem na rozptyl energie pro různá prostředí.

Celkové zkoušky ukázaly, že zvýšení teploty tranzistoru a chladiče bude sledovat zvýšení teploty okolí s přesností ± 2 °C. Abychom dostali celkovou teplotu pouzdra, postačí přidat uvažovanou teplotu okolí k teplotě pouzdra, zjištěné z grafů.

Kromě zvětšení dlouhodobé spolehlivosti snížením provozní teploty přechodu pomohou chladiče změnit i zbytkový proud I_{CBO} a omezit zvětšování proudového zesilovacího činitelého h_{21E} , způsobené teplotou. Doba snížení a zvýšení teploty je rovněž kratší; u typického křemíkového tranzistoru rozdíl mezi téměř dobami při T_{Jmax} a při $T_{Jmax} - 50$ °C dělá rozdíl jednoho rádu.

Analýza běžných typů chladičů

Na současném světovém trhu je velký počet různých patentově chráněných typů chladičů (v ČSSR asi 50), které mohou být rozděleny zhruba do pěti skupin podle funkce a množství energie, kterou jsou schopny rozptylovat:

- „upevňovací“ chladiče pro součástky s drátovými vývody (0,5 až 3 W);
- chladiče „sponkové“ nebo „přitlačné“ (různé hvězdičky stočené z plechu) pro součástky s drátovými vývody nebo jinak zapouzdřené (0,5 až 2 W);
- chladiče pro plošné spoje nebo pro připevnění na šasi, určené pro polovodiče s drátovými vývody nebo v pouzdrech (TO-3 apod.) pro výkony 1 až 35 W;
- žebrované chladiče (tři až několik set wattů);
- tekutinové chladiče (250 W a výše).

Pro první čtyři skupiny jsou udávány rozptýlených výkonůch přibližně a platí pro přirozené chlazení vzduchem a zvýšení teploty chladiče o 100 °C nad teplotu okolí.

„Upevňovací chladiče“

Chladiče první skupiny vykonávají dvojí funkci. Jednak slouží pro převod tepla na vhodné šasi a jednak upevňují tranzistor. Vhodně navržený „upevňovací“ chladič, nasazený na tranzistor s pouzdrem TO-5 vydržel např. rázy až do 1 500 g a vibraci 20 g do 2 kHz. Takový chladič se na desku s plošnými spoji nebo šasi upevňuje buď přinýtováním, pájením, přisroubováním, podpěrkou nebo maticí, přivařenou na chladič. Aby se dosáhlo dobrého styku s polovodičem, je nejvhodnějším materiálem beryliová měď (nebo v menší míře i fosforbronzy). Požadujeme-li ekonomické řešení, lze použít i mosaz nebo hliník, avšak musíme počítat se zhoršenými vlastnostmi. Většina těchto „upevňovacích“ chladičů je vhodná pro součástky s drátovými vývody v kovových pouzdrách (TO-5, TO-8, TO-18 apod.), existuje však i několik vhodných typů pro součástky v pouzdrách z plastických hmot (TO-92, TO-98, X-20, RO-67 apod.). I když nepokládáme za nutné snižovat teplotu tranzistoru v plastickém pouzdru, dá se při použití chladiče na součástku v pouzdru z plastické hmoty nahradit dražší polovodičový prvek v kovovém pouzdru levnějším v pouzdru z plastické hmoty. Tak např. u tranzistoru MPS6560 je ztrátový výkon 310 mW při teplotě okolí 25 °C a 500 mW při použití chladiče.

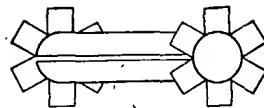
Navíc je možná i stabilizace teploty dvou součástek sponkami, konstruovanými tak, aby obě součástky byly vedle sebe.

Jinou aplikací „upevňovacího“ chladiče je jeho spojení s izolační podložkou vyrobenou z berylia (kysličníku), která je na tento chladič připojena nebo přisroubována. Toto spojení má velmi malý tepelný odpor a malou kapacitu vůči okolí, což je velmi důležité ve vysokofrekvenčních obvodech, jako jsou např. přenosné radiostanice pro velmi krátké vlny.

S pouzdem TO-5 lze dosáhnout mezi tranzistorem a šasi kapacity 4 pF na kmotru 100 MHz; s tranzistory v pouzdru TO-18 může být tato kapacita menší než 1,5 pF. Zvyšování kmotru přes 2 GHz pro telemetrická zařízení vyvolává požadavek ještě menší kapacity mezi pouzdem a okolím. Jedním z řešení je použít dvě podložky z kysličníku berylia, zapojené do série na „upevňovacím“ chladiče. Kapacita se tímto způsobem změní asi na 2,5 pF pro součástky v pouzdrách TO-5.

Sponkové a přitlačné chladiče

Sponkové a přitlačné chladiče jsou používány u součástek s relativně malý-

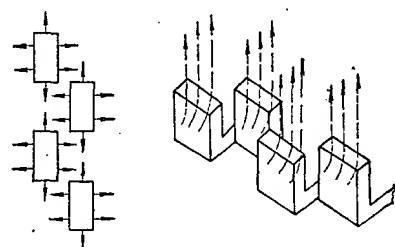
Obr. 2. Přitlačný chladič s větrníkovitým uspořádáním vršku

mi výkony, které jsou nepevně připájeny do desky s plošnými spoji. Nejběžnější typy jsou určeny pro součástky v pouzdrách TO-5, TO-8, TO-18 apod. a další typy pro součástky v pouzdrách z plastických hmot. Jejich předností je nízká výrobní cena a snadná montáž. Jejich hlavní nevýhodou je, že jsou schopny odvěst jen limitované množství výkonu. Protože chladič má kontakt s polovodičem v pouzdru TO-5 jen nepřímo (čip v oblasti vývodů), vzniká velký tepelný odpor mezi čipem a chladičem. Dokonce i u pouzdra TO-39 (TO-5 s kovovou základnou) musí teplo nejdříve přejít od základny na čepičku a odtud-teprve na chladič. Je proto výhodnější pro výkony větší než 1,5 W při přirozeném proudění vzduchu používat chladič, který je v přímém kontaktu se základnou.

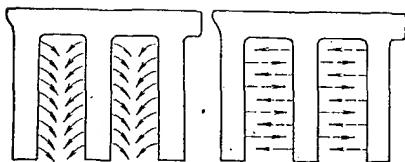
Nejvhodnějším materiálem pro sponkové a přitlačné chladiče je beryliová měď nebo fosforbronza. Mosaz nebo hliník slouží jako náhražky. Typ chladiče s větrníkovitým uspořádáním vršku (viz obr. 2) nebo přitlačný typ má tu výhodu, že nezabírá žádnou zvláštní plochu na desce s plošnými spoji, takže např. takové součástky, jako jsou diody a odpory pro malé zatížení mohou být montovány v horizontální poloze těsně vedle tranzistoru.

Chladiče pro plošné spoje a k upevnění na šasi

V současné době je mnoho chladičů pro střední výkony, určených k upevnění na desku s plošnými spoji nebo šasi. Ty jsou ve většině případů zhotoveny z hliníku. Chladiče této skupiny jsou převážně určeny pro tranzistory s velkými pouzdry (TO-3, TO-66), jsou však i některá provedení pro pouzdra TO-5, TO-39, TO-8 a TO-18 a i pro integrované obvody. Chladiče jsou vyráběny v jednoduchých tvarech U nebo L až po důmyslné vějířovité tvaru (v anglické literatuře označované jako staggered finger). Vějířovité chladiče zasloužují zvláštní pozornost, neboť poměr výkon-hmotnost a výkon-rozměr, a to zejména u větších typů, nanajvýš efektivně konkuruje s tímto poměrem u chladičů žebrových, o nichž se zmíníme později.

Obr. 3. Provedení a využití vějířovitého chladiče

Obr. 4. Provedení a vyzařování žebrovitého chladiče

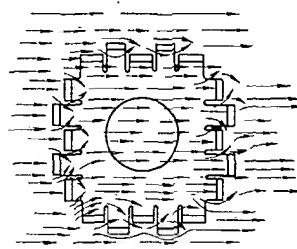
Koncepce vějířovitých chladičů vznikla v IERC (Mezinárodní elektronická laboratoř) v Burbanku v Kalifornii. Vějíře jsou uspořádány tak, že nevyzařují teplo jeden k druhému, jak to vyplývá z obr. 3. Tím je umožněno volné proudění média. Jak je patrné z obr. 4, u žebrových chladičů je ovlivňováno jedno žebro žebrem druhým a omezený prostor mezi žebry ztěžuje volný pohyb média.

Chlazení vzduchem

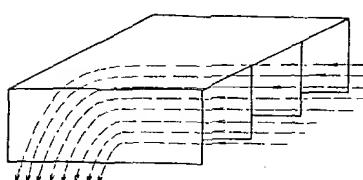
Při chlazení nuceným oběhem vzduchu se dosahuje větší efektivnosti, protože větrivý proud vzduchu kolem vějířů překonává vzdušnou bariéru v blízkosti kovu (obr. 5). To je hlavní důvod pro podstatné zlepšení rozptylovacích vlastností pomocí hnaného vzduchu. U žebrovitých chladičů dochází k laminárnímu, nikoli však k větrivému proudění vzduchu; vzduch teče paralelně se žebry, vzdušná povrchová bariéra zůstává nepřekonána (obr. 6).

Vějířovitý chladič o straně 78 mm, který má výšku 25 mm, upevněný na desce s plošnými spoji, dovoluje při přirozeném proudění, při oteplení asi o 108°C , rozptýlit výkon 35 W. Při ochlazování proudem vzduchu s rychlosťí 350 m/min a při stejných podmínkách se rozptýlí výkon 80 W.

Upevníme-li tranzistor 2N3055 na desku s plošnými spoji o straně 152 mm, bude při rozptýlení ztrátového výkonu 5 W teplota pouzdra asi 100°C . S vějířovitým chladičem o straně 78 mm a výš-

Obr. 5. Proudění vzduchu vějířovitým chladičem

Obr. 6. Proudění vzduchu žebrovitým chladičem

ce 25 mm na stejně desce s plošnými spoji byla teplota pouzdra 20°C (tzn. snížení teploty o 80 % při přirozeném proudění vzduchu). Při nuceném proudění vzduchu 152 m/min bude teplota nižší než 10°C .

Vějířovité chladiče mohou být montovány do sebe, aníž by zaujímaly další plochu; tím však dosáhneme jen 30 % zvýšení rozptylované energie při oteplení o 100°C a při přirozeném oběhu vzduchu. Tyto chladiče se vyrábějí pro většinu dnes vyráběných součástek i pro integrované obvody.

Žebrováne chladiče

Konvenční žebrováne chladiče vyroběné z hliníku jsou v současné době nejčastějším druhem chladičů. V zahradníci je lze koupit v různých délkách od 38 mm výše. Avšak bylo by mylné se domnívat, že se tepelný odpor zmenšuje přímo úměrně s délkou. Tak např. u chladiče šířky 114 mm a výšky 64 mm se dosáhne pouze 50% zvýšení rozptylu tepla, zdvojnásobí-li se jeho délka z 38 na 75 mm. Všechny žebrováne chladiče by měly být upevněny z hlediska maximální efektivnosti tak, aby osa žebra byla vertikální.

Tekutinové chladiče

Vzhledem k tomu, že se stále zvětšuje počet zařízení a polovodičových součástek s velkým výkonem v daném objemu, jsou kapalinové chladiče stále atraktivnější. Jejich nevýhody jsou zřejmě – chladiči kapalina musí být přivedena až u otevřeném nebo uzavřeném chladičním systému. Je-li systém otevřený, musí být k dispozici stálý zdroj a jímač. Je-li systém uzavřený, musí být k dispozici výměník tepla a sekundární chladič, jakož i pumpa.

Nicméně však výhody ve smyslu maximálního rozptylu tepla na jednotku objemu nemohou být popřeny. Se standardním typem takového chladiče může být výkon 1-kW rozptýlen v objemu 737 cm^3 .

Povrchová úprava

Úprava povrchu chladiče je důležitá zvláště z hlediska přenosu tepla, izolace, ochrany a vzhledu.

Množství tepelné energie vyzařované tělesem je závislé na jeho teplotě, sálovosti (emisní schopnosti) a celkové povrchové úpravě. Stejně tak je závislé na drsnosti, struktuře a barvě. Termín „černé těleso“ se používá v případě ideálního (nebo absorpčního) tělesa, které má jednotkovou emisní schopnost – souvislost termínu s barvou v optickém slova smyslu je pouze vzdálená. Tak např. černý lak, nanesený na ploše, má při 150°C emisní schopnost 0,98, kdežto bílý lak pouze 0,96. Pro chladič je vhodný matný hrubý povrch, avšak rozdíl v emisi mezi žiravou leptanými a bíle anodizovanými povrchy není tak velký, jak se všeobecně předpokládá.

Pokud jde o izolaci, někdy se předpokládá, že obyčejný anodizovaný hliník poskytuje dostatečnou elektrickou izolaci mezi polovodičem, upevněným na chladiči, a šasi. Při vysokých teplotách a vysokých relativních vlhkostech může však povrch popraskat vlivem provlnění a způsobit zkrat. Pro překonání těchto problémů vyuvinula IERC nehydroskopický pochod, jehož výsledkem je výborná vyzařovací schopnost materiálu, který si podržuje své vynikající dielektrické vlastnosti a malý tepelný odpor i v prostředí s velkou relativní vlhkostí. Tento pochod je označován

jako Insulube 448. Upravený materiál nebyl narušen ani po 3 000 hodinách v solné mlze a úprava zaručuje $R_{\text{izol}} = 50 \text{ G}\Omega$ při stejnosměrném napětí 500 V.

Pro izolaci součástek je možno také používat podložky z kysličníku berylia nebo hliníku, slídy, tvrdě eloxovaného hliníku (součástka musí být od chladiče izolována elektricky, nikoli však tepelně). Nevýhodou zůstávají však delší montážní časy, nebezpečí popraskání podložky (ze slídy, kysličníku berylia BeO, nebo Al_2O_3) a zvětšený tepelný odpor od pouzdra k chladiči, vytvořený dalším rozhraním. Proto je vždy výhodnější odizolovat chladič od šasi, než chlazenou součástku od chladiče.

Materiál a jakost povrchu

Chladiče s různými profily jsou vyroběny tažením nebo protlačováním z hliníku nebo hliníkových slitin podle ČSN 42 4005 a ČSN 42 4400.

Pro jakost povrchu platí norma ČSN 42 7805 0, odstavec A.

Způsob měření

Chladiče uvedené na obr. 7 až 21 byly měřeny na měřici tepelného odporu, který je konstruován na principu uvedeném v normě DIN 41 792. Pro výkony nad 30 W byla použita stejnosměrná metoda a teplota se měřila pomocí digitálního voltmetu a termistorového můstku s kontaktní sondou. V amatérských podmínkách postačí teploměr do 150°C , který pro lepší kontakt s měřeným objektem namočíme do silikonové vazelinové.

Při měření chladičů z obr. 7 až 21 byl zdroj tepla (tranzistor KD501, diody KY722, KY708 a KY717) upevněn ve středu chladiče. Před vlastním měřením byl kontrolován tepelný odpor použitých polovodičů. Změření jedné křivky trvá průměrně 12 hodin, neboť je nutné měřit při ustáleném stavu a odečítat tepelný odpor polovodiče od tepelného odporu celé soustavy (chladič-polovodič), abychom dostali tepelný odpor chladiče, popř. závislost ztrátového výkonu na oteplení.

Výběr vhodného chladiče pro daný ztrátový výkon a oteplení

Vhodnou délku chladiče určíme z nejvyššího ztrátového výkonu P_z [W] použitého polovodiče a z rozdílu teplot Δt [$^{\circ}\text{C}$].

Vztahy mezi ztrátovým výkonem a oteplením jsou pro typizované délky chladičů uvedeny na obr. 7 až 21. Volíme vždy délku nejbližší vyšší. Rozdíl teplot Δt [$^{\circ}\text{C}$] je rozdíl maximální teploty chladiče (v místě pod polovodičem) t_k [$^{\circ}\text{C}$] a teploty okolí chladiče t_a [$^{\circ}\text{C}$].

$$\Delta t = t_k - t_a \quad [^{\circ}\text{C}; ^{\circ}\text{C}]$$

Přitom považujeme teplotu krytu polovodiče a teplotu chladiče bezprostředně pod krytem polovodiče za shodnou (tzn., že tepelný odpor kryt-chladič zanedbáváme). Aby byl tento předpoklad splněn co nejlépe, je nutno natřít stykovou plochu polovodiče silikonovou vazelinou. Při použití silikonové podložky tloušťky 0,05 mm je tepelný odpor přechodu kryt-polovodič asi $1^{\circ}\text{C}/\text{W}$ a zpravidla jej nelze zanedbat.

Se zvětšujícím se napětím na polovodiči nad určitou hranicí se maximální ztrátový výkon polovodiče zmenšuje.

Z uvedených křivek je možno pro každý zvolený režim polovodiče stanovit tepelný odpor chladiče R_{tR} [$^{\circ}\text{C}/\text{W}$]. Platí následující vztah:

$$R_{tR} = \frac{\Delta t}{P} \quad [\text{°C/W}; \text{ °C, W}].$$

Výrobci polovodičů udávají ve svých technických informacích tepelný odpor R_t nebo K [°C/W] mezi čipem a krytem polovodiče. Ze známého ztrátového výkonu polovodiče P_z a dovolené teploty přechodu t_j lze spočítat teplotu krytu polovodiče t_k

$$t_k = t_j - P_z R_t \quad [\text{°C; °C, W, °C/W}].$$

Křivky na obr. 7 až 21 jsou stanoveny pro svislou montáž chladicích žeber a pro matně černě eloxovaný povrch. Pro ověření výsledků doporučujeme zkontrolovat zpětně teplotu přechodu polovodiče z parametrů zvoleného chladiče.

Pro lepší pochopení si uvedeme příklad: technik chce použít výkonový tranzistor, jehož maximální teplota přechodu doporučená výrobcem je 100 °C. Technik chce však zvýšit spolehlivost omezením teploty přechodu na 90 °C. Výrobce rovněž uvádí, že vnitřní tepelný odpor mezi přechodem a pouzdem je 1 °C/W.

V polovodičové součástce vznikne ztrátový výkon 25 W, součástka bude pracovat v prostředí o teplotě okolo 25 °C. Použitý typ součástky má pouzdro typu TO-36, jež má tepelný odpor styku pouzdro-chladič 0,1 °C/W; malého tepelného odporu je dosaženo použitím vodivé (teplene) směsi mezi kontaktní plochou pouzdra a montážní plochou chladiče. Při výpočtu se vychází tedy z těchto základních údajů:

$$\begin{aligned} t_j &= 90 \text{ °C} & \text{maximální teplota přechodu,} \\ t_a &= 25 \text{ °C} & \text{maximální teplota okoli,} \\ P_z &= 25 \text{ W} & \text{ztrátový výkon v polovodičové součástce,} \\ R_t &= 1,0 \text{ °C/W} & \text{teplenný odpor od přechodu k pouzdro,} \\ R_{tC} &= 0,1 \text{ °C/W} & \text{teplenný odpor od pouzdra k chladiči; } \\ R_{tR} &= ? & \text{teplenný odpor od chladiče do okoli;} \\ t_j - t_a &= P_z (R_t + R_{tC} + R_{tR}) \rightarrow 90 - 25 = 25 (1,0 + 0,1 + R_{tR}) ; \text{ toho} \\ R_{tR} &= \frac{90 - 25 - 27,5}{25} = \frac{37,5}{25} = \\ &= 1,5 \text{ °C/W.} \end{aligned}$$

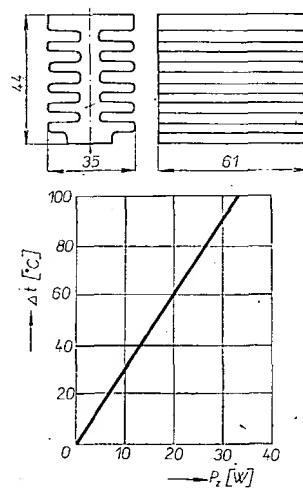
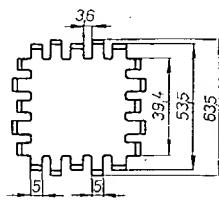
Konstruktér nyní může zvolit chladič (odpovídající prostorovým a materiálovým nárokům), jehož chladicí

schopnost odpovídá tepelnému odporu 1,5 °C/W, nebo maximálnímu zvýšení teploty o 37,5 °C.

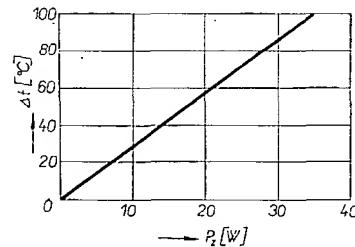
Všechny dále uvedené křivky platí pro tak zvanou nulovou teplotu okoli, to znamená, že k danému údaji je nutno připočítat uvažovanou teplotu okoli!!!

Chladiče na obr. 7, 8 a 9 jsou určeny pro součástky se šroubovým upevněním

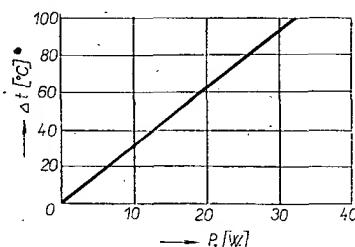
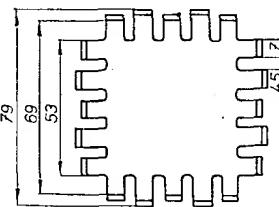
(diody, tyristory, triaky, výkonové tranzistory). Otvory pro upevnění k šasi a polovodiče je nutno vyvrtat ve středu

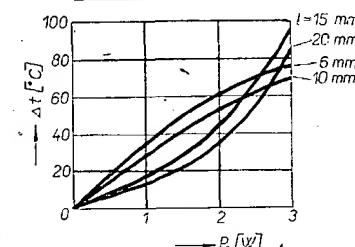
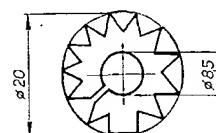
Obr. 7. Profil č. 751, váha 1,058 kg/m, materiál ČSN 42 4005, výrobce Závody SNP, druhotovýroba, Žiar nad Hronom

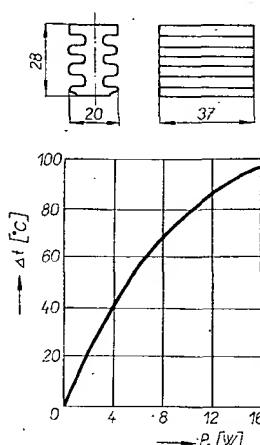
Obr. 11. Materiál – polotvrdý hliník, váha 30 g, základní deska – 114 × 114 mm, výška 25 cm, výroba viz obr. 10

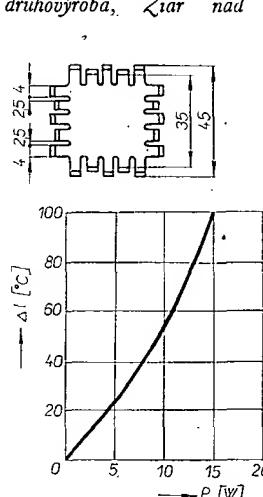
Obr. 12. Materiál – polotvrdý hliník, váha 45 g, základní deska – 129 × 129 mm, výška 25 mm, výroba viz obr. 10

Obr. 13. Profil č. 754, váha 0,33 kg/m, materiál ČSN 42 4005, výrobce Závody SNP, pod číslem 807 Kovohutě Děčín
(Díru pro polovodiče nutno vyvrtat)

Obr. 7. Profil č. 751, váha 1,058 kg/m, materiál ČSN 42 4005, výrobce Závody SNP, druhotovýroba, Žiar nad Hronom

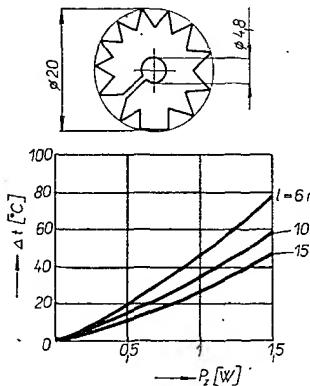

Obr. 10. Vějířovitý chladič

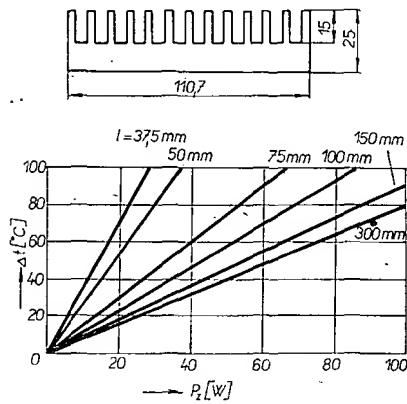
chladiče. Na obr. 10, 11 a 12 jsou tři velikosti vějířovitých chladičů. Na obr. 13 je chladič pro součástky v pouzdru TO-18. Střední otvor je nutno vyvrtat. Na obr. 14 je chladič pro tranzistory v pouzdru TO-18. Střední otvor je nutno rovněž vyvrtat. Na obr. 15 je jednostranný chladič pro výkonové polovodiče. Na obr. 16 až 21 jsou dvoustranné chladiče pro výkonové tranzistory. Ke

všem chladičům je nutné zajistit volný přístup vzduchu.

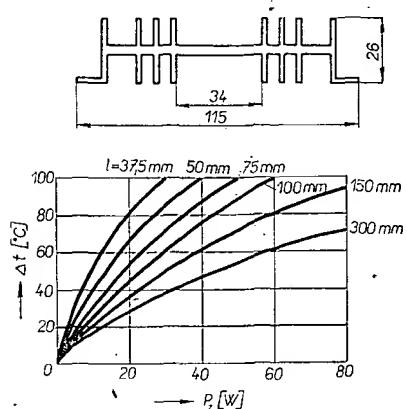
Lze je zhotovit amatérsky pomocí luppenkové pilky, pilníku a kleští z hliní-

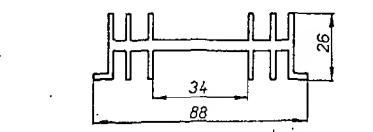
Obr. 14. Profil č. 754, stejné údaje jako u obr. 13

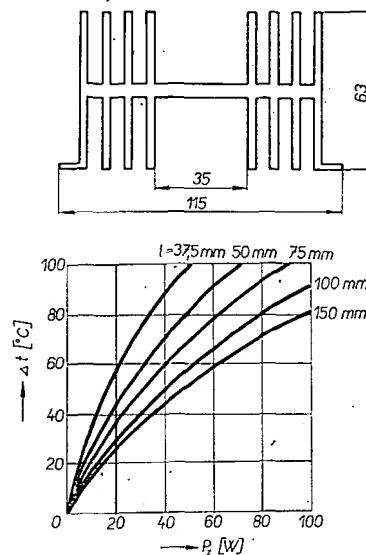
Obr. 15. Profil č. 610, vaha 4,2 kg/m, materiál ČSN 42 4400, výrobce Závody SNP, druhovýroba, Žiar nad Hronom

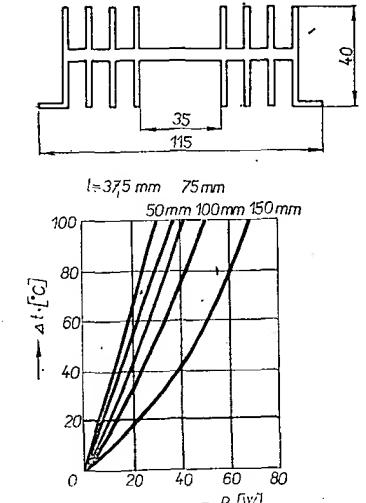
Obr. 16. Profil č. 136, vaha 2,017 kg/m, materiál ČSN 42 4005, výrobce Závody SNP, druhovýroba, Žiar nad Hronom

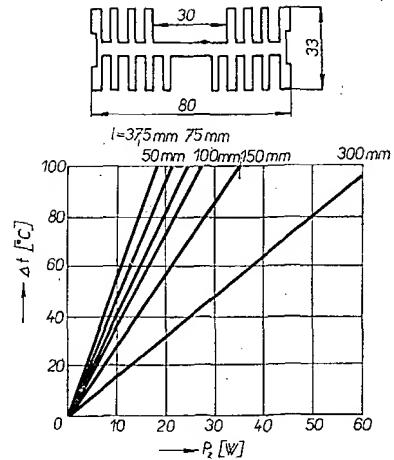
Obr. 17. Profil č. 752, vaha 1,52 kg/m, materiál ČSN 42 4005, výrobce Závody SNP, druhovýroba, Žiar nad Hronom, pod číslom 4472 i Kovohutě Děčín

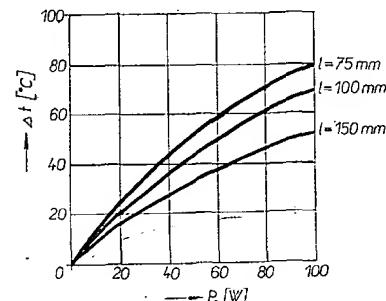
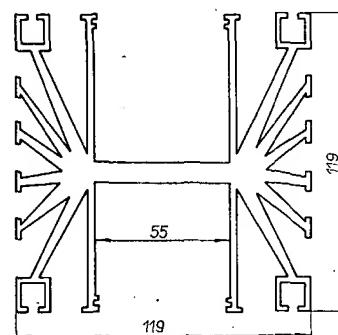
Obr. 18. Profil č. 137, vaha 4,055 kg/m, materiál ČSN 42 4005, výrobce Závody SNP, druhovýroba, Žiar nad Hronom

Obr. 19. Profil č. 753, vaha 2,417 kg/m, materiál ČSN 42 4005, výrobce Závody SNP, druhovýroba, Žiar nad Hronom

Obr. 20. Profil č. 609, váha 2,45 kg/m, materiál ČSN 42 4400, výrobce Závody SNP, druhovýroba, Žiar nad Hronom

Obr. 21. Profil č. 758, materiál ČSN 42 4400, výrobce Závody SNP, druhovýroba, Žiar nad Hronom

kového plechu tloušťky 2,5 mm. Výška vějíře je 25 mm. Výrobní postup: z hliníkového plechu si nařežeme čtverce o straně 95 × 95 mm, vyznačíme si tvar jednotlivých vějířů a přebytečné plechy odřízneme luppenkovou pilkou. Poté jednotlivé vějíře ohneme kleštěmi tak, aby byly kolmo k základně a prostřídané. Chladič můžeme nastříkat černým lakem. Nejlepším materiálem je polotvrdý hliník.

Závěr

Pro amatérské použití se velmi dobře hodí vějířovité chladiče, z profilů profil 610 a profil 754 (807) ze Závodů SNP – druhovýroba, Žiar nad Hronom (nebo Kovohutě Děčín). Doufejme, že se tyto profily objeví v některé amatérské prodejně nebo prodejně Hutní odbytové základny. Slídové podložky pod tranzistory vyrábí druzstvo Jiskra Tábor a bylo by vhodné, aby je prodávala např. prodejna Svazarmu v Budečské ulici, neboť jinak jsou nedostupné.

Skúšač integrovaných obvodov s výstavou TTL

z konkursu TESLA AR

Ivan Urda, OK3CJA

Na stránkach AR sa v priebehu posledných rokov objavovali zapojenia rôznych meracích prístrojov pre polovodičové súčasti. V poslednej dobe sa konečne v predaji objavili číslicové integrované obvody z produkcie n. p. TESLA Rožňav p. R. Sortiment meracích prístrojov popísaných v AR dopĺňajú o jednoduchý skúšač IO, ktorý umožní premeranie základných statických parametrov. V popísanom prevedení je určený pre IO 7400, 7410, 7403, 7420, 7430, 7440, 7460, 7472, 7474; s malými úpravami aj pre 7490, 7493 a s výmenou objímky IO aj pre 7475 so šestnásťimi vývodmi.

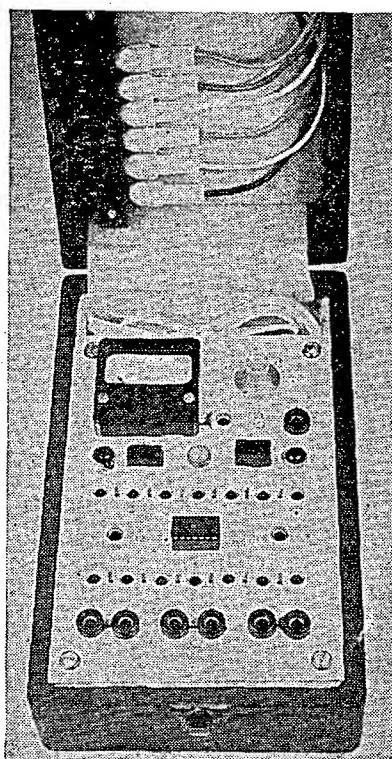
Princíp činnosti

Aby prístroj bol čím najjednodušší, boli zvolené pre zapojovanie IO namiesto obvykle používaných niekoľkopolohových prepínačov prosté izolované zdiereky a prepojovacie šnúry s banánkami na oboch koncoch. Keďže číslicové IO pracujú s relativne veľkými prúdovými zmenami na úrovniach log. 0 a log. 1, je prístroj opatrený tranzistorovým stabilizátorom napäťa 5 V. Vstavaný merací prístroj v jednom prípade meria celkový odber prúdu skúšaného IO a v druhom prípade je využívaný ako voltmeter s rozsahom 5 V a vstupným odporom asi 5 kΩ/V. Okrem toho umožňuje aj kontrolu napájacieho napäťa. Pre napájanie je možné použiť ibovolný zdroj napäťa od 6 do 9 V, napr. dve batérie 3 V alebo 8 ks akumulátorov NiCd 225 mAh. Ak prístroj neuvážujeme prenosný, postačí do priestoru určeného pre batérie umiestniť pevné pripojovacie šnúry a využívať regulovateľný laboratórny zdroj (ako je to v mojom prípade).

Skúšaný IO je možné preskúsať dvojma kmitočtami vstavaných generátorov (2 Hz a 5 kHz). Prahové preklápacie úrovne (napr. u MH7460) je možné zistiť jednosmerným napäťom, regulova-

nym od 0 do 4 V. Integrovaný obvod môže spoločne pracovať pri nezaťažených výstupoch; avšak v návaznosti na iné obvody TTL nemusí byť jeho činnosť stopercentná. Aby bolo možné posúdiť aj tento faktor, skúšač má vstavané dva indikačné výstupy, ktorých vstupný odpor zodpovedá približne zaťažiteľnosť výstupu niekoľkými IO (Fan-out = 8 až 10). U klopných obvodov je dôležité preskúsať aj činnosť mazacích a nastavovacích výstupov. Pre tento účel má skúšač vstavaný ručne ovládaný spínač. Pretože IO pracujú spravidla na vysokých kmitočtoch, nie je možné pre vytváranie úrovne log. 0 a log. 1 použiť obyčajné mechanické tlačítka, nakoľko by sa uplatňovali prechodové javy odskakováním kontaktu, pričom klopný obvod by to registroval ako bežné žiaduce impulzy a podľa toho by reagoval. Na vylúčenie tohto javu je tlačítko riešené ako monostabilný klopný obvod. Časová konštantá obvodu je zvolená krátka, takže zopnutie a vypnutie je bezprostredne po stlačení a uvolnení tlačítka.

Pre pripojenie integrovaného obvodu má prístroj vstavanú štrnásťkolíkovú objímku, ktorej kontakty sú vyzvednuté na prepojovacie zdiereky. Podľa toho aké IO chceme skúsať pripojíme napájacie

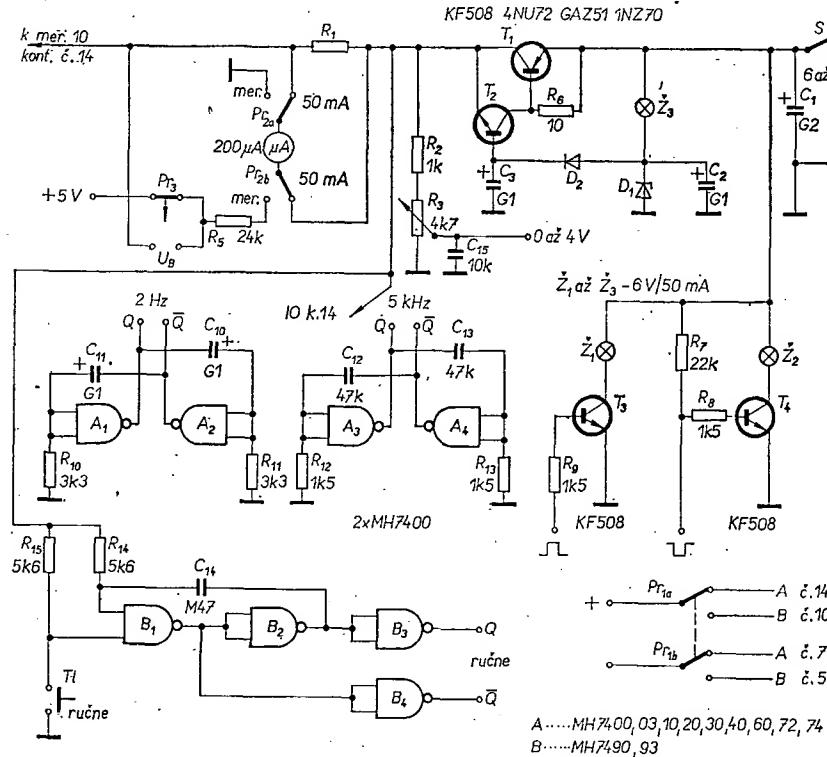
napätie buď priamo na vývody č. 14 a č. 7 alebo č. 5 a č. 10 (Pr1 na obr. 1). V mojom prípade je napájacie napätie pripojené priamo na zdierky.

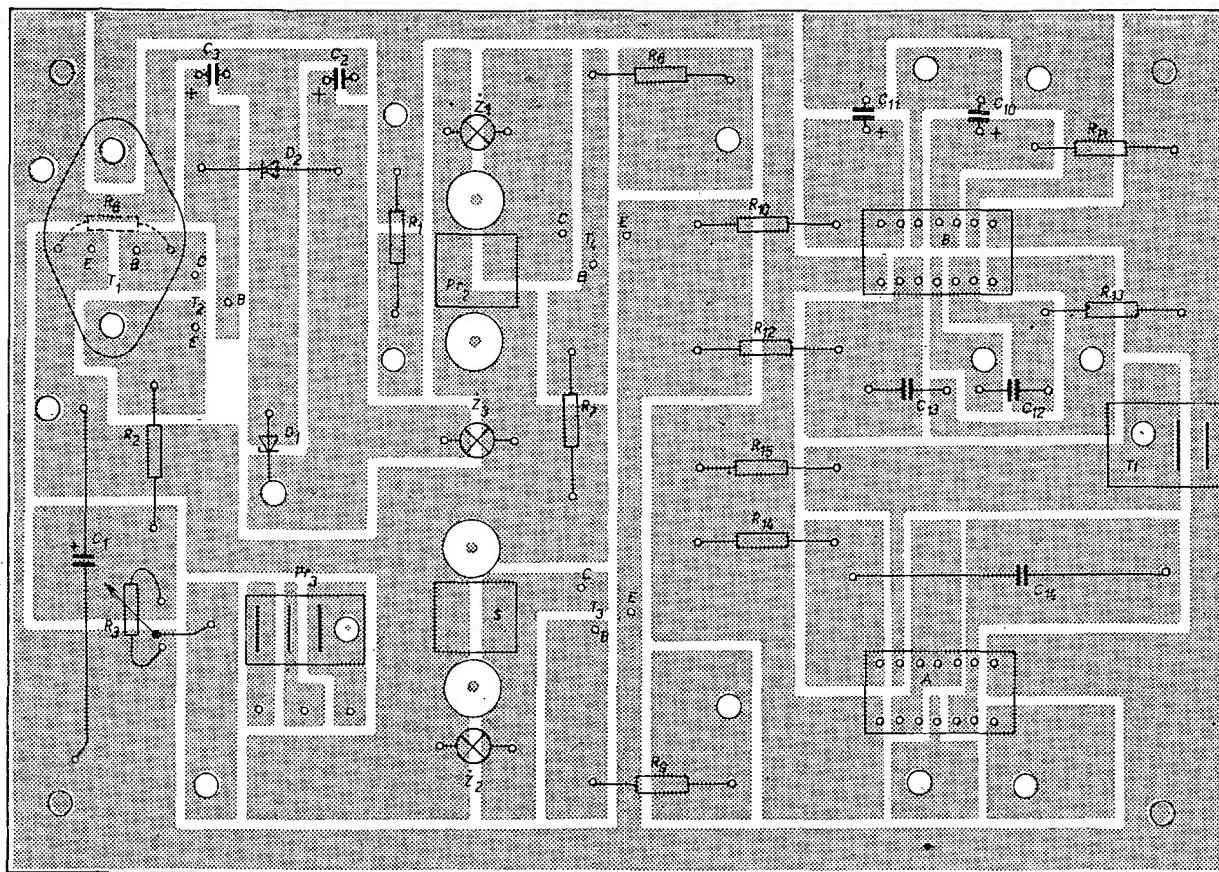
Popis funkčných častí skúšača

Stabilizovaný zdroj jednosmerného napäťa (obr. 1) pracuje so sériovým regulátorom s tranzistorom T1. Použitý typ 4NU72 je výkonove nevyužitý, bol však k dispozícii. Na jeho mieste je možné použiť tranzistor p-n-p, ktorý znesie zatazenie prúdom do 100 mA. Ako zosilňovač odchylky slúži T2 (KF508). Zdroj je obyčajný, niekoľkákrát v rôznych obmenach publikovaný na stránkach AR. Za zmienku stojí pripojenie referenčného napäťa na bázu T2 prostredníctvom diody D2. Spolu s kondenzátorom C3 vyrovnáva dioda výstupného napäťa spôsobené impulzovou prevádzkou tranzistorov T3 a T4, ktoré pracujú so značnými prúdmi. Pracovným odporom Zenerovej diody D1 je žiarovka Ž3. Okrem toho, že sa chová ako termistor s kladným teplotným súčiniteľom, čo prispieva k nezávislosti referenčného napäťa na teplote, je využitá aj ako indikácia zapnutia prístroja. Použitá je telefónna žiarovka 6 V/50 mA.

Indikačné obvody sú osadené tranzistormi T3 a T4, ktoré majú v kolektoriach žiarovky Ž1 a Ž2. Odporom R7 je nastavený kolektorový prúd T4 na 40 mA, takže žiarovka svieti dostačným jasom. Odopry R6 a R9 tvoria jednak ochranu tranzistorov pred preťažením, a jednak s odoprom diody báz-emitor určujú zaťažovaciu impedanciu výstupu skúšaného integrovaného obvodu.

Generátory skúšobných impulzov 2 Hz a 5 kHz ako aj monostabilný klo-

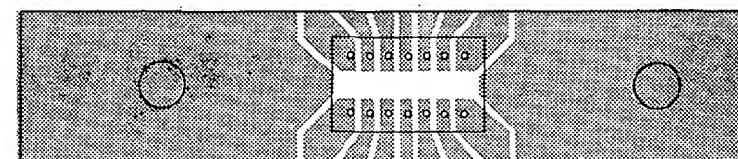

Obr. 2. Doska s plošnými spojmi skúšača H35 (a) a držiak objímky H36 (b)

ný obvod sú vytvorené z dvoch MH7400. Opakovací kmitočet je určený kondenzátorom C_{10} , C_{11} , C_{12} a C_{13} , u monostabilného obvodu je to kondenzátor C_{14} .

Monostabilný klopný obvod pracuje takto: odporom R_{14} a R_{15} sú oba vstupy hradla B_1 udržiavané na úrovni log. 1, takže výstup tohto hradla je na úrovni log. 0 a výstup hradla B_2 na úrovni log. 1 (sériové spojenie). Kondenzátor C_{14} je pripojený cez odpor R_{14} na úroveň log. 1, preto na ňom nie je žiadne napätie. Stlačením tlačítka T_1 zrušíme na príslušnom vstupu hradla B_1 úroveň log. 1, v dôsledku toho sa na výstupe hradla B_2 objaví úroveň log. 0. Kondenzátor C_{14} sa začne z väčšej časti nabíjať zo vstupu hradla B_1 , čím sa tento vstup počas nabíjania udržiava na úrovni log. 0. Preto aj keď uvolníme tlačítko, obvod zostáva preklopený. Do počiatočného stavu sa preklopí až keď sa C_{14} nabije na preklápaciu úroveň monostabilného obvodu. Pretože zvolená časová konštantă je malá, je činnosť obvodu bezprostredná. Hradla B_3 a B_4 sú zaradené pre získanie strmších nábežných a zosupných hrán výstupného impulzu.

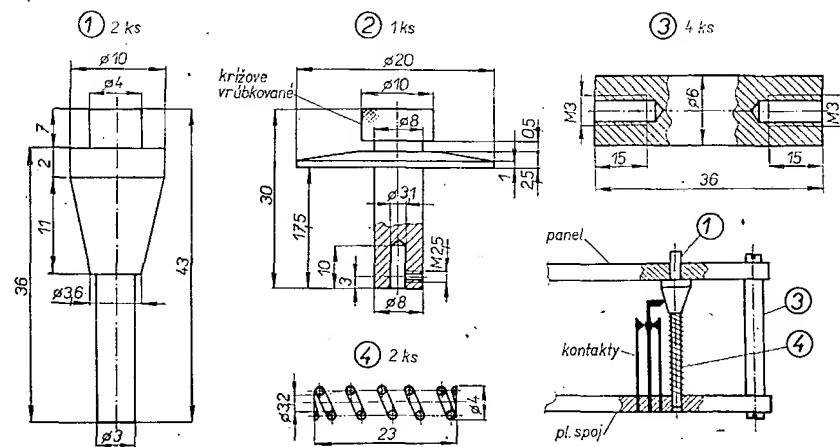
Prepínače Pr_2 a Pr_3 ovládajú funkciu meracieho prístroja. V jednej polohe prepínača Pr_2 pracuje merací prístroj ako miliamperímetr s rozsahom 50 mA pre plnú výchylku (je nastavený odporom R_1 podľa použitého meracieho prístroja). V druhej polohe prepínača pracuje merací prístroj ako voltmeter s rozsahom 5 V (je nastavený predradným odporom R_5). Stlačením tlačítka Pr_3 v tejto polohe prepínača Pr_2 kontrolujeme výstupné stabilizované napäť zdroja.

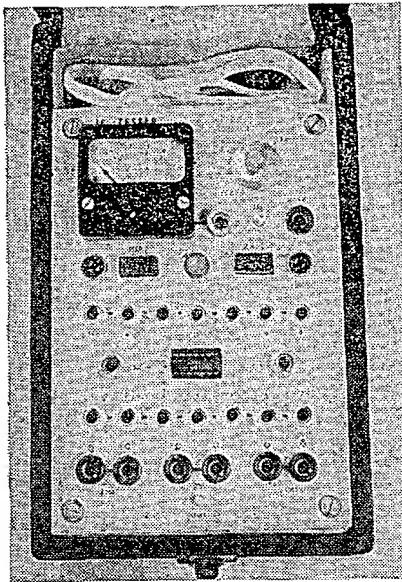
Mechanická konštrukcia

Prístroj je postavený na doske s plošnými spojmi (obr. 2), kde sú umiestnené všetky elektrické súčiastky, prepínače a tlačítka. Ostatné súčiastky sú umiestnené priamo na prednom paneli. Prepínače Pr_2 a Pr_3 sú miniatúrne dvojité dvojpólové tlačítkové prepínače vyrábané v licencii fy Isostat. Sú uchytené na plošnom spoji pomocou distančných sústav.

Tlačítka sú zhotovené podľa výkresu na obr. 3. Kontakty sú zo starého relé, prispájkované priamo do dosky spoja na vyznačených miestach. Prepojenie obstarávajú vodiče. Teleso tlačítka s rozpínacím kužeľom je vedené v paneli a doske so spojmi, preto pre zaručenie súosnosti je potrebné oba diely zvrátať súčasne. Predný panel a doska s plošnými spojmi sú spolu zoskrutkované skrutkami M3 x 10 pomocou distančných sústav - vidieť obr. 3. Zo strany

Obr. 3. Konštrukčné súčasti skúšača. 1 - tlačítko, 2 - gombík, 3 - distančné kolíky, 4 - tlačná pružina, 5 - zostava tlačítkového prepínača

Obr. 4. Pohľad na predný panel skúšača

panelu sú použité skrutky so šošovkovou hlavou a ozdobné miskové podložky.

Pre plynulú reguláciu napäťia 0 až 4 V (napr. pre skúšanie prahovej úrovne expanderov) je použitý potenciometer typu TP 052, ktorý je prispäjovaný priamo do dosky spoja. Preto je nutné použiť gombík s predĺžovacím hriadeľom podľa obr. 3. Ten sa na hriadeľ potenciometru zaistí červíkom M2,5 × 4. Kondenzátor C15 zabráňuje rušivým impulzom na zberači potenciometru, ktoré by mohli vzniknúť pri nedokonalom kontakte pri opotrebovaní.

Predný panel prístroja je zhotovený z duralového plechu a je nastriekaný svetlosivým vypaľovacím lakom S 2018. Nápis sú zhotovené Propisom a celý panel je prestrickaný bezbarvým lakom Pragosorb, obr. 4 a 5). Uchytenie objímky je na obr. 6.

Merací prístroj je použitý starší, typ DHR4, 200 μ A. Pretože je neúmerne hlboký, bol odstranený zadný kryt so svorkovnicou. Žiarovky indikačných okruhov sú kryté zelenými telefónnymi kontrolnými skličkami. Použité zdierky sú izolované, farebne volenené podľa činnosti. Vývody skúšaného IO sú žlté, vstupy indikačných okruhov červené, výstupy generátorov čierne a meracie

vstupy voltmetu modré. Farebné zladdenie spolu s povrchovou úpravou dáva prístroju profesionálny vzhľad.

Celý prístroj je vstavaný do krabice od DU10. V odklápacom víku je priskrutkovaný držiak pre 6 ks prepojovacích šnúr s banánkami. Šnúry sú rôznobarevné.

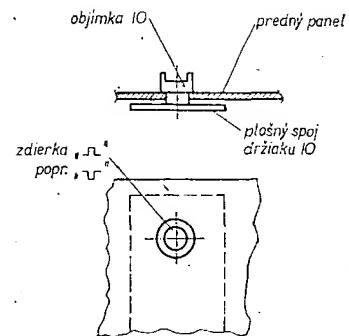
Uvádzanie do chodu

Pri zapojovaní postupujeme obvyklým spôsobom od zdrojovej časti. Konštrukcia neskrýva žiadne záľudnosti a prístroj, pokiaľ je osadený protvriednými súčiastkami, pracuje na prvé zapnutie. Výstupné napätie nastavíme presne na 5 V výberom Zenerovej diódy. Odporom R_1 a R_5 nastavíme rozsahy meracieho prístroja na 5 V a 50 mA. Odpor R_1 je vytvorený navinutím 5 závitov odporového drátu o $\varnothing 0,3$ mm zo starého drátového potenciometru. Odpor R_5 nastavíme na potrebnú veľkosť zabrušením alebo paralelnou kombináciou niekoľkých vhodných odporov.

Za predpokladu, že meracia a zdrojová časť je v poriadku, zapojíme indikačné okruhy T_3 a T_4 . Žiarovka v kolektore T_4 musí jasne svietiť, tak isto aj žiarovka v kolektore T_3 , pokiaľ na bázu T_3 priviedieme napätie asi 3 V, napr. z výstupu potenciometru R_3 . Potom môžeme zapojiť súčiastky v okruhu integrovaných obvodov A a B , nakoniec opatrné prispäjajeme samotné IO. Ak sú integrované obvody jakostné, môžeme si preskúšať funkciu generátorov a indikačných okruhov tak, že všetky výstupy generátorov postupne pripojíme na vstupy indikačných okruhov. Žiarovky musia blikať v rytme 2 Hz, prípadne sa musia dať ovládať ručným riadením klopného obvodu alebo musia svietiť slabším jasom pri kmitočte 5 kHz – to je najlepšie preskúsať pomocou osciloskopu, kde môžeme kontrolovať aj strmosť nábežných a zostupných hrán impulzov. Prípadné korekcie je možné v malých medziach dosiahnuť zmenami odporov R_{10} až R_{13} (pozor však na dodržanie údajov v katalógu). Môže sa stať, že pri určitých odporoch nechce multivibrátor (predovšetkým 5 kHz) naštartovať. Použité odpory sú kompromisom medzi tvarom impulzu a dokonalým štartom.

Príklad použitia skúšača

Použitie skúšača najlepšie vysvetli konkrétny prípad. Zoberme si napr.

Pozn. Plošný spoj držiaku IO je uchytený pod maticou zdierky „JL“ a „U“

Obr. 6. Uchytenie objímky IO

IO typu MH7474 – tj. dvojicu klopných obvodov D, spúštaných nábežnou hranou hodinového impulzu. Postup skúšania môže byť napr. v zapojení jedného obvodu pre delenie dvoma, prípadne oboch v sérii pre delenie 4 so sériovým vkladaním informácie.

Potom postup bude nasledovný: zasunieme integrovaný obvod do objímky, vstup D prepojíme so vstupom \bar{Q} , výstup impulzov 2 Hz prepojíme so vstupom HOD, výstup Q prepojíme s pravým indikačným vstupom, výstup impulzov 2 Hz (\bar{Q}) prepojíme s ľavým indikačným vstupom (obr. 4) a spínačom P1 prístroja zapneme skúšača.

Ak je skúšaný obvod bezvadný, žiarovky indikačných okruhov blikajú – ľavá základný kmitočtom 2 Hz, pravá polovičným kmitočtom, teda 1 Hz.

Prepínač P_{r2} v základnej polohe ukazuje odber prúdu skúšaného IO; jeho údaj porovnáme s katalogovým údajom. Pri stlačení tohto prepínača merací prístroj je pripravený ako voltmeter. Do zdierky +5 V zasunieme merací hrot a zmeriame úroveň log. 0 a log. 1 na vstupu a výstupoch skúšaného IO povytiahnutím príslušnej prepojovacej šnúry. Údaje voltmetu porovnáme s katalógo údajom.

Cinnosť mazacieho vstupu si preskúšame tak, že ho spojíme s ručným ovládaním – výstup \bar{Q} . Pri stlačení tlačítka sa musí delenie prerušíť a žiarovka pravého vstupu zhasne. Cinnosť nastavovacieho vstupu skúšame podobne. Spojíme ho s výstupom ručného ovládania Q, po stlačení tlačítka žiarovka pravého vstupu svieti.

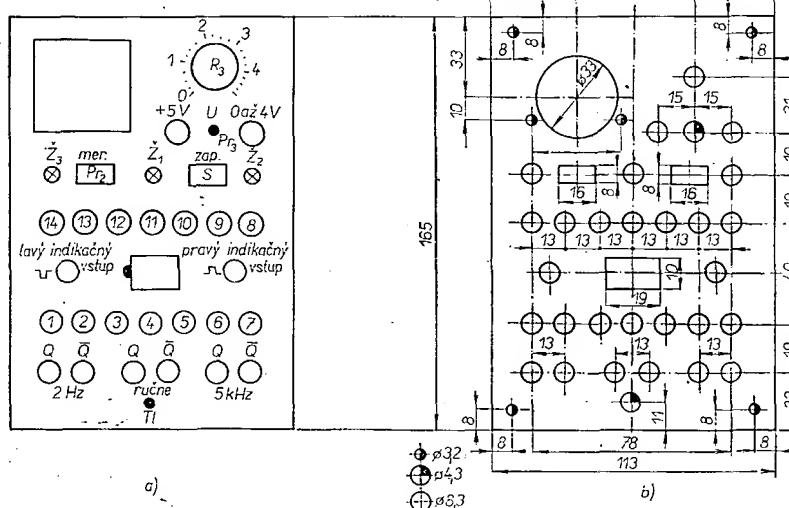
Dalej zmeriame úroveň ovládacieho napäťia.

Prahové úrovne na mazacom a nastavovacom vstupu si preskúšame regulovateľným napäťím 0 až 4 V. Preklápacími úroveň čítame v okamihu preklopenia na stupnici očiachovaného gombíku potenciometru, alebo si ju presne zmeriame voltmetrom prístroja.

Ak si takýmto istým spôsobom preskúšame aj druhý klopný obvod, môžeme ich zapojiť do série. Potom výstup druhého klopného obvodu spína indikačný okruh kmitočtom 0,5 Hz.

Ak nás zaujíma činnosť obvodu pri vyšom kmitočte, používame výstupy generátoru 5 kHz a pre indikáciu použijeme osciloskop.

Pri dlhšom meraní si občas skontrolujeme stálosť napájacieho napäťia stlačením P_{r3} .

Obr. 5. Rozmiestnenie prvkov na paneli

Ak máme napájacie napäťie trvale pripojené na vývody IO č. 7 a č. 14, zbaňujeme sa možnosť preskúšania IO typu MH7490 a 7493, ktoré majú napájanie na č. 5 a č. 10. Túto závadu je možné odstrániť pripojením napájacieho napäťia cez dvojpólový, dvojpolohový prepínač (Pr_1 na obr. 1). Tento prepínač je možné umiestniť aj mimo panel skúšača.

Skúšač je možné s nepatrými úpravami opačne aj objímkou pre skúšanie obvodov so šestnásť vývodmi. Potom bude skutočne univerzálny. Čo sa týka zjednodušenia, pri použití akumulátorov NiCd 225 mAh o napäťi 4,8 V môže tranzistorový zdroj odpadnúť vôbec. Potom sa však nemôžeme presne držať pri posudzovaní IO katalógových údajov, ktoré sú pre napájacie napäťie 5 V – odchýlky však budú u bezvadných obvodov veľmi nepatrné a pre bežnú amatérsku prax zanedbateľné.

Popisovaný skúšač má ešte jednu výhodu. Umožňuje rôzne experimenty

s obvodmi MH7400, 7410, 7420, 7460, 7472, 7474 apod., pokiaľ je k dispozícii dostatočný počet prepojovacích šnúr a experiment sa týka jedného IO .

Použité súčiastky

Elektrolytické kondenzátory sú typu TE 003, C_1 je typu TE 981. Kondenzátory C_{12} a C_{13} sú TK 750, C_{14} je typu TC 180. Všetky odpory až na R_1 (u ktorého vidieť predchádzajúcu stav) sú typu TR 112a, R_8 je typu TR 505. Potenciometer R_3 je typu TP 052. Použitá objímká pre skúšaný IO je novšieho typu à Kč 17, —. Ostatné súčiastky sú zrejmé z popisu, schémy a výkresov.

Popisovaný skúšač číslicových integrovaných obvodov s väzbou TTL bude cenným pomocníkom tých, ktorí sa zaobrajú aplikáciami číslicových integrovaných obvodov. Pre svoju jednoduchosť, dostupnosť použitých súčiastok (všetko výrobky n. p. TESLA) a rozmerovú štandardnosť by bol aj obohatením trhu meracích prístrojov.

a stejný počet výstupov (Q1 až Q8). Hodinový signál, na jehož náběžnou hranu se informace do klopných obvodů zapisuje, je společný vždy pro čtyři tyto obvody a je získáván dvojicí hradel. Tato hradla umožňují ovládat celou paměť: je-li na všech vstupech Z úroveň log. 1, zapiše se signálém $\overline{Z3} = 0$ údaj do všech osmi klopných obvodů a signálém $\overline{Z1} = 0$ (nebo $\overline{Z2} = 0$) údaj do odpovídající čtveřice klopných obvodů.

Přechodná paměť se využívá k uložení mezinásledků v aritmetických obvodech, k uchování obsahu čítačů v číslicových měřicích přístrojích apod. Deska s plošnými spoji D4 je na obr. 58.

D5 – čtyřbitový odečítací čítač v kódu BCD

Tento čítač je obdobný jako čítač na desce D1, jeho obsah se však vždy s příchodem hodinového impulsu změní. Je-li čítač „v nule“ znamená to, že jeho následující stav bude 9, dále 8, 7 atd. Této vlastnosti je možno využít v mnoha zajímavých zapojeních zvláště tehdy, je-li možno libovolně nastavít počáteční obsah čítače a po připojení hodinových impulsů indikovat nulový obsah čítače.

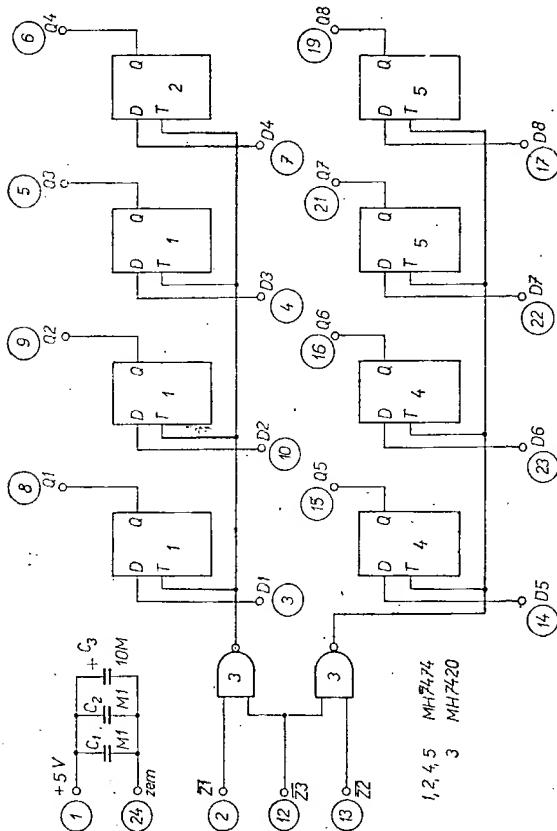
Čítač na obr. 59 je tvořen čtveřicí klopných obvodů zapojených tak, aby byla generována klesající posloupnost kombinací 9 až 0. Libovolnou informaci je možno zapsat do vynulovaného čítače pomocí asynchronních vstupů S , společný hodinový vstup je označen H1.

Stavebnice číslicové techniky

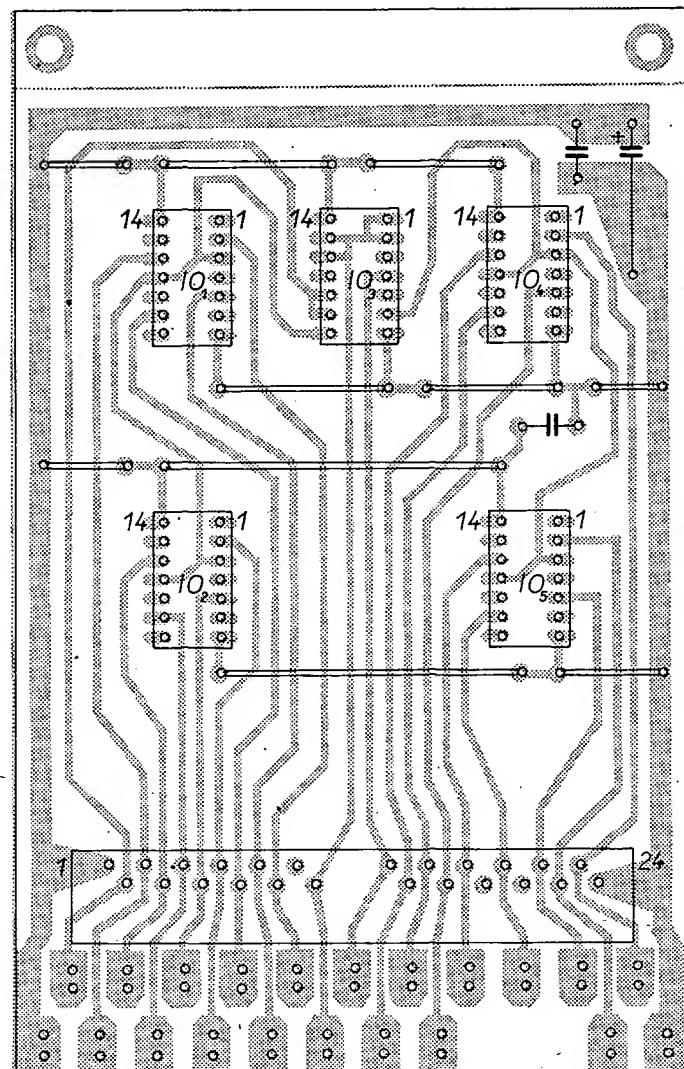
Ing. Tomáš Smutný
(Pokračování)

D4 – osmibitová přechodná paměť

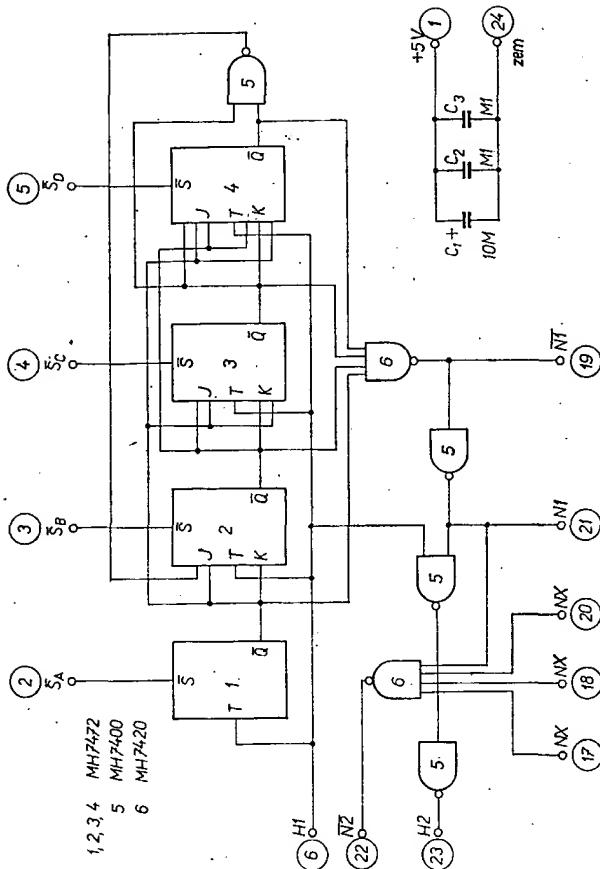
Tato paměť je vlastně osmibitovým registrém s paralelním vstupem a výstupem bez možnosti posunu informace. Je tvořena osmi klopnými obvody podle obr. 57. Použité klopné obvody jsou typu D a paměť má osm vstupů (D1 až D8)

Obr. 57.
Schéma
zapojení
deský D4

Obr. 58. Deska s plošnými spoji D4

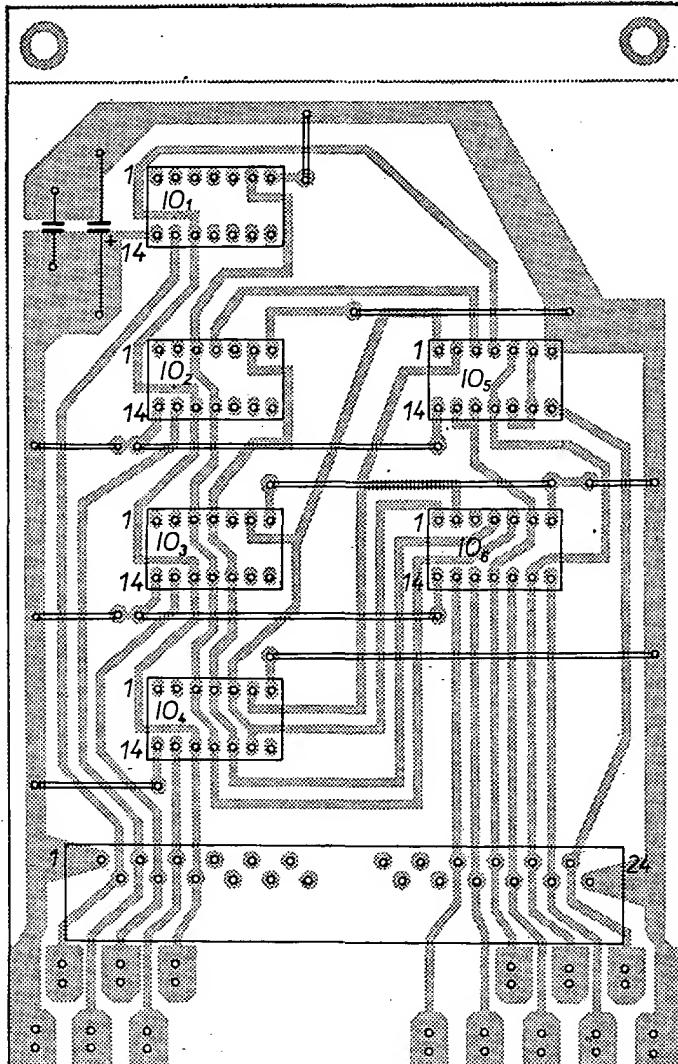
Obr. 59. Schéma zapojení desky D5

Kombinační logická síť na výstupu čítače umožňuje jednak spojovat několik stejných čítačů do série, jednak signalizuje nulový obsah čítače.

Dejme tomu, že je obsah čítače nulový. Pomocí asynchronních vstupů nastavíme jeho klopné obvody 1 a 3 do stavu log. 1 na výstupech Q. V tomto případě bude na dvou vstupech hradla 6 log. 0 a na výstupu N1 bude rovněž log. 0. Po příchodu pěti hodinových impulů bude na všech vstupech hradla 6 log. 1 a na výstupu N1 bude rovněž log. 1.

Deska s plošnými spoji D5 je na obr. 60. Další dekádu čítače je možno připojit

Obr. 60.
Deska
s plošnými
spoji D5

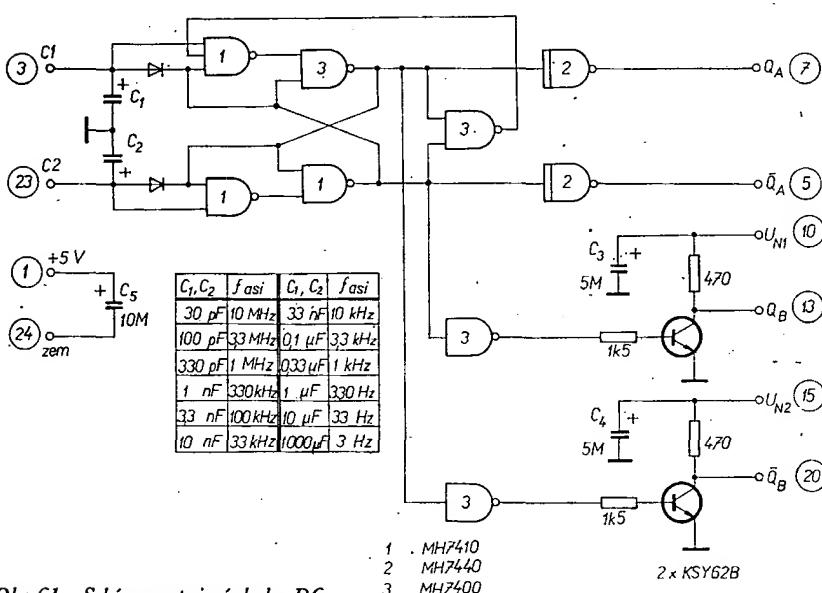
pomocí hodinového výstupu H2 – získáme tak čítač umožňující odměřit časový úsek rovnající se až 99 periodám hodinového kmitočtu. Praktické použití desky D5 bude popsáno na příkladu číslicových stopek, desku lze však použít i v obvodech, provádějících aritmetické operace (sčítání, odečítání, násobení a dělení).

D6 – generátor impulů

Bylo velmi obtížné vybrat pro stavění generátor impulů z mnoha zapojení, která jsou popsána v literatuře a která doporučuje výrobce integrovaných obvodů. Stejně dobré by vyhověl generátor tranzistorový, vzhledem k snadnější realizaci jsem však zvolil typ, složený z hradel NAND. Zapojení na obr. 61 má dvě výhody. Jednak má tento generátor obvod pro samočinné spouštění, jednak neklade žádné nároky na volbu kondenzátorů. U některých typů generátorů se totiž stává, že klopný obvod $\bar{R} - \bar{S}$ má po zapnutí na obou vstupech úroveň log. 1 a v tomto stavu zůstane, dokud na některý výstup nepřivedeme úroveň log. 0. U generátoru na obr. 61 se k zamezení tohoto jevu používá hradlo, které zabezpečí okamžitý start generátoru.

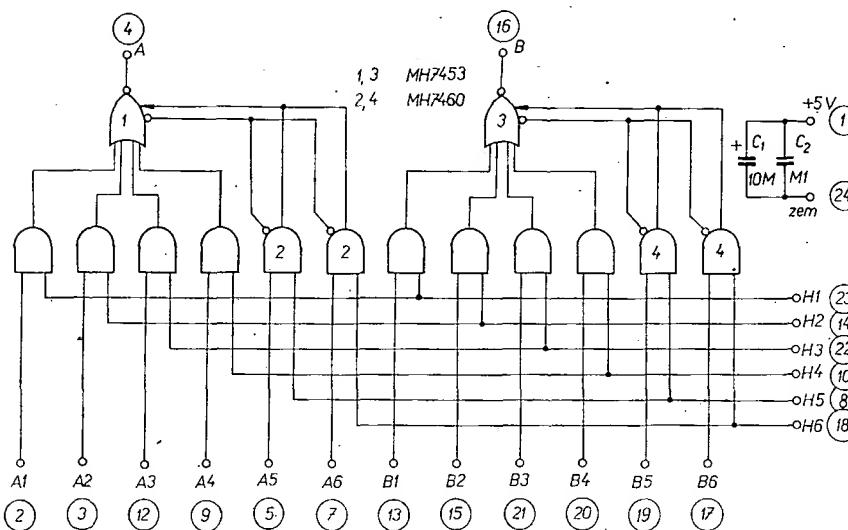
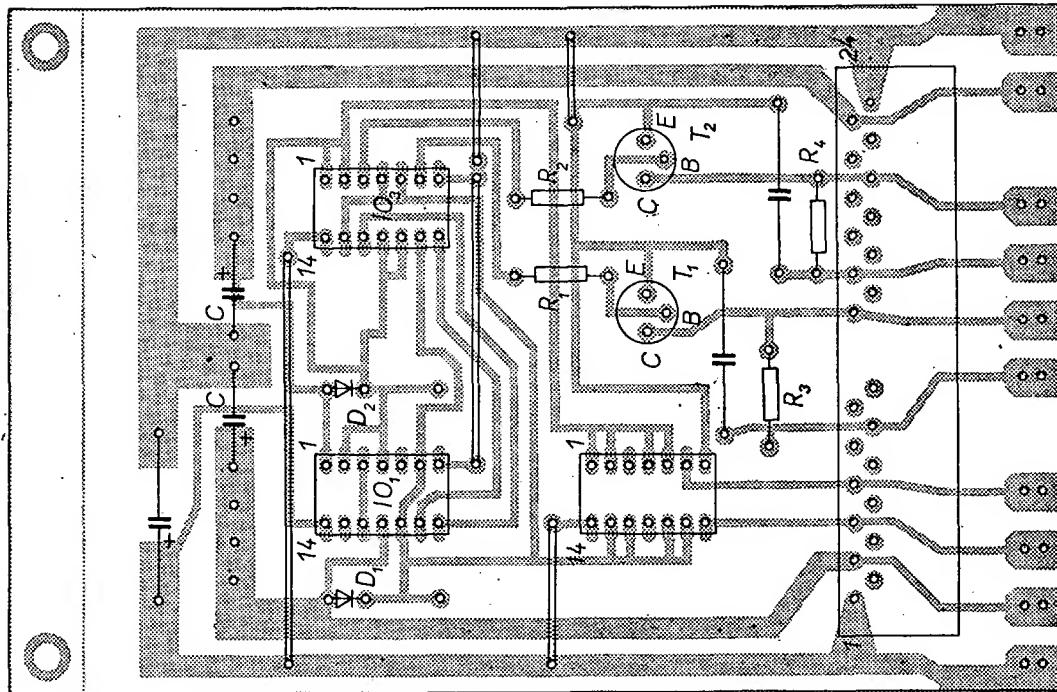
Další výhoda spočívá v tom, že oba kondenzátory, určující kmitočet vstupních impulů, jsou připojeny jedním koncem na zem. Proto je možné propojit desku a přepínač kondenzátorů pouze dvěma vodiči a použít „rozvod“ země. Další výhody spočívají ve výhodnějším režimu práce při použití elektrolytických, tedy půlovaných kondenzátorů.

Generátor impulů je na výstupu

Obr. 61. Schéma zapojení desky D6

Obr. 62. Deska s plošnými spoji D6

Obr. 63. Schéma zapojení desky D7a

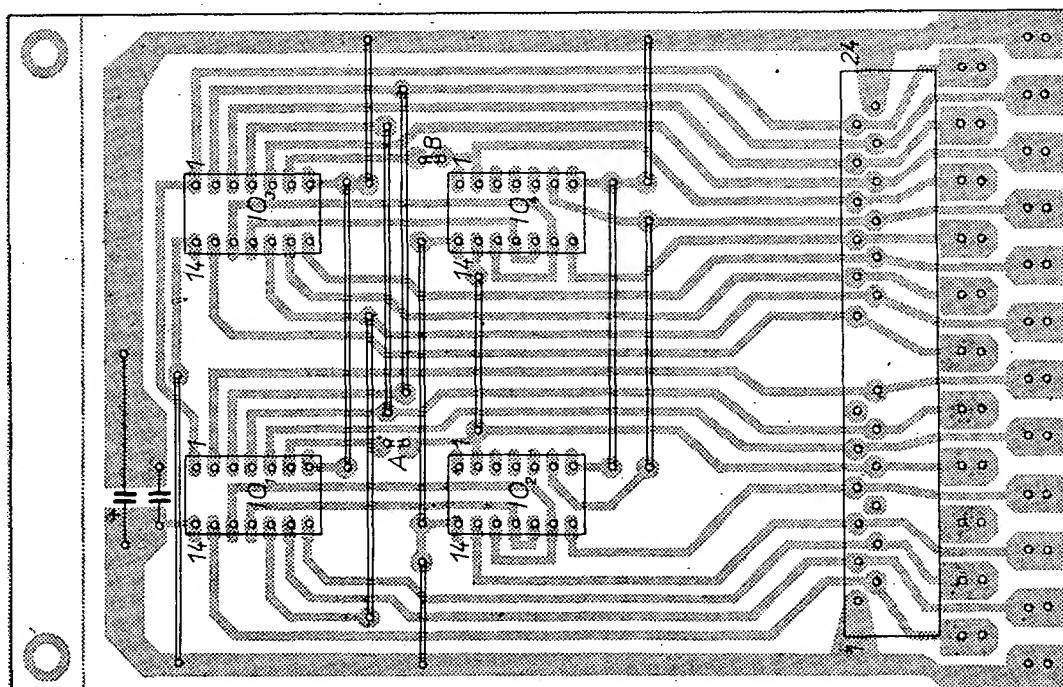
opatřen výkonovými budiči z hradel MH7440, které umožňují být vždy až 30 ekvivalentních vstupů. Zároveň jsou na desce D6 umístěny převodníky úrovní ke zvětšení amplitudy výstupních signálů. Tyto převodníky a výkonová hradla je možno vypustit a zkratováním vývodů pro hradlo 2 na desce s plošnými spoji vyvést přímo výstupy generátoru na kontakty 5 a 7 konektoru (obr. 62).

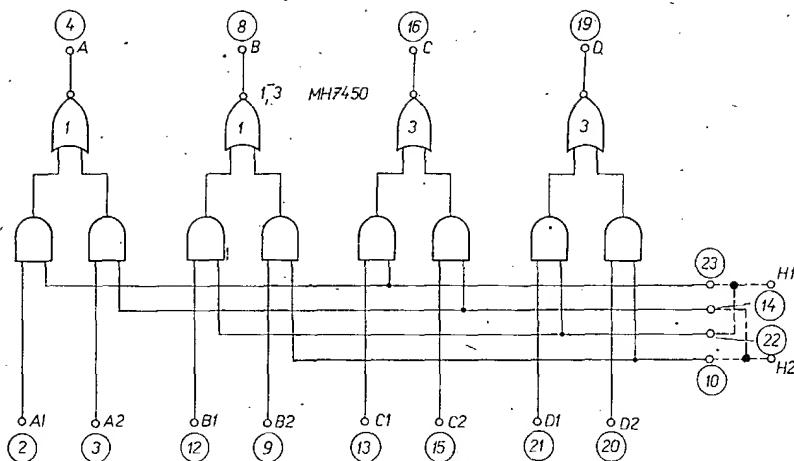
D7 – univerzální multiplexer

Multiplexer je speciální typ dekódéru, umožňující přepínat jeden z několika vstupů na jediný výstup podle stavu řídicích signálů.

Na obr. 63 je schéma zapojení dvojbitového multiplexera se šesti vstupy. Řídicí signály H jsou pro obě části multiplexera společné a pouze jeden z nich může být log. 1. Tato logická úroveň odblokuje vždy jedno součinové hradlo obvodu AND – NOR a na výstu-

Obr. 64. Deska s plošnými spoji D7

Obr. 65. Schéma zapojení desky D7b

pech A a B budou logické úrovně, dané úrovněmi signálů na druhých vstupech příslušných součinnových hradel. Multiplexer na obr. 63 sice invertuje vstupní signál, pro jeho vlastní činnost to však nemá podstatný význam. Pro zjednodušení si lze popsány obvod představit jako šestipolohový dvousegmentový přepínač, jehož poloha je dána stavem řídicích vstupů.

K realizaci multiplexeru jsou použity obvody MH7453 s expanderem MH7460. V případě potřeby lze zapojit na desce multiplexer pouze pro jeden

bit, nebo několik těchto obvodů spojit tak, že budou mít společné řídicí signály H.

Lze však použít i obvod MH7453 bez expanderů, postačí-li nám dvojbitový čtyřstupový multiplexer. Čtyřbitový, čtyřstupový multiplexer získáme, osadíme-li desku D7 obvody typu MH7450 opět bez obvodů MH7460, a propojíme-li body A a B na desce s plošnými spoji (obr. 64) vodičem. Výsledné zapojení tohoto multiplexeru je na obr. 65.

(Pokračování)

dové impulsy. Tyto impulsy stačí vždy na začátku každé půlperiody prvek triac sepnout a tento prvek připojí topná tělesa až do konce půlperiody k sírovému napětí.

Báze tranzistoru T_3 je však připojena ještě k diferenciálnímu zesilovači, který se skládá z obvodu tranzistorů T_4 a T_5 , v jehož jedné větvi je zapojen termistor. Sníží-li se teplota termistoru, jehož teplotní součinitel je záporný, zvětší se napětí na bázi tranzistoru T_5 . Tento tranzistor se otvírá a na společném emitorovém odporu vznikne úbytek napětí, který zavře tranzistor T_4 . Kondenzátor $20 \mu\text{F}$ se vybije a impulsy vznikající na Zenerově diodě D_1 otevírají přes odpor $22 \text{k}\Omega$ tranzistor T_3 . Prvek triac je tedy spínán přes tranzistory T_1 a T_2 .

Zvýšili se teplota termistoru nad určitou mez, tranzistor T_5 se zavře a T_4 se otevře. Tímto tranzistorem je potom trvale otevřen tranzistor T_3 a impulsy ze Zenerovy diody se neuplatní. Prvek triac pak odpojí topná tělesa od sítě.

Potřebná teplota se nastavuje potenciometrem P . Termistor musí být umístěn v blízkosti topných těles, aby byla reakce na zvýšení teploty rychlá a aby se dosáhlo dobré teplotní stability.

Prvek triac lze nahradit typem KT774, Zenerovu diodu typem 6NZ70, diody D_2 a D_3 - KA502, tranzistory T_1 - KF507, T_2 - KF517, T_3 - KF517, T_4 , T_5 - KF507.

Odpor termistoru závisí na požadovaném rozsahu teplot. Správná oblast regulace se nastaví paralelním odporem R_p .

Siemens Halbleiter Schaltbeispiele 1971/72,
str. 154 -Ru-

Žajímavá zapojení ze zahraničí

Regulátor teploty

K samočinnému udržování teploty na zvolené velikosti je určen obvod na obr. 1. Maximální spínáný výkon topných těles je 1 200 W. Tělesa jsou spínána prvkem triac a obvod je řešen tak, aby z důvodu minimálního rušení byla tato tělesa připojována k síti v okamžiku, kdy síťové napětí prochází nulou.

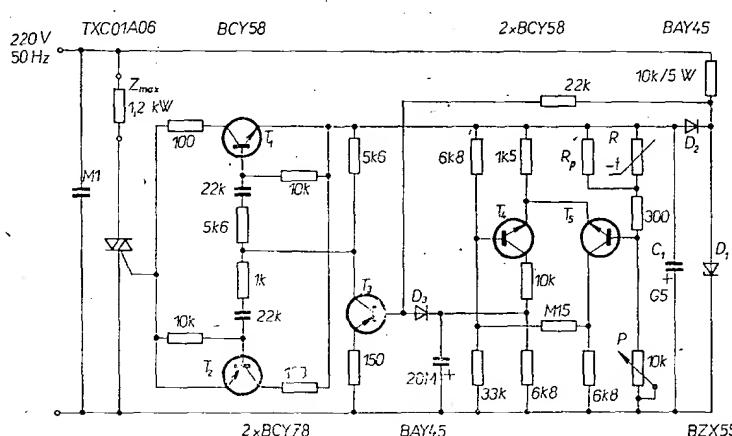
Na Zenerově diodě D_1 vzniká průchodem střídavého proudu napětí ob-

dělníkovitěho průběhu, jehož hrany leží v oblasti, kdy je síťové napětí nulové. Diodou D_2 se napětí ze Zenerovy diody usměrňuje a filtrouje se kondenzátorem C_1 (pro stejnosměrné napájení obvodu). Napětí obdělníkovitého průběhu se současně přivádí na bázi tranzistoru T_3 . Z kolektoru tohoto tranzistoru je zesílené napětí přiváděno přes derivační členy k bázím komplementárních tranzistorů T_1 a T_2 a v obvodu řídicí elektrody prvku triac jsou téměř tranzistory dodávány zapalovací prou-

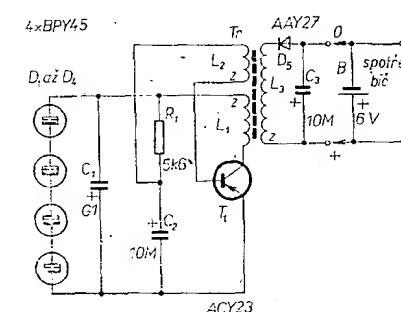
Dobíjení baterií sluneční energií

Přístroj využívá hradlového efektu baterie křemíkových fotonek. Výstupní proud je maximálně 2,5 mA, napětí dobíjené baterie 6 V, kmitočet generátoru 10 kHz, energetická účinnost 60 %. Základ tvoří baterie čtyř křemíkových hradlových fotonek. Fotonka má na svých svorkách napětí, které je úměrné osvětlení. Proud nakrátko je podle druhu polovodičového materiálu v rozmezí 0,3 mA/lm až 10 mA/lm. Ve tmě je tento proud nulový. Napětí naprázdno je u germaniových fotonek asi 0,15 V, u selenových 0,4 V, u křemíkových 0,6 V.

Baterie čtyř křemíkových fotonek může dát při plném osvětlení, nejlépe

Obr. 1. Regulátor teploty

Obr. 2. Přístroj pro dobíjení baterií sluneční energií

slunečním světlem, naprázdno až 2,4 V. Napětím z fotonek se budí oscilátor. Ten kmitá na kmitočtu asi 10 kHz. Je běžného zapojení, indukční zpětná vazba je zavedena z kolektoru přímo do báze. Transfórmátor T_1 je na feritovém jádru a má tyto počty závitů: L_1 270 z drátu o \varnothing 0,1 mm; L_2 60 z drátu o \varnothing 0,8 mm, $L_3 = 1\,000$ z drátu o \varnothing 0,05 mm. Výstupní napětí na kondenzátoru C_3 je silně závislé na osvětlení. Chceme-li jím napájet nějaké tranzistorové zařízení, je vhodné pouze dobit napájecí články, které nám energii akumulují a vyrůvňují nepravidelnosti. Náhrady: TESLA nabízí jediný typ hradlové křemíkové fotonky - IPP75; jako T_1 může pracovat libovolný nf tranzistor. Domináváme se však, že germaniový typ s větším zesilovacím činitelem by byl nevhodnější.

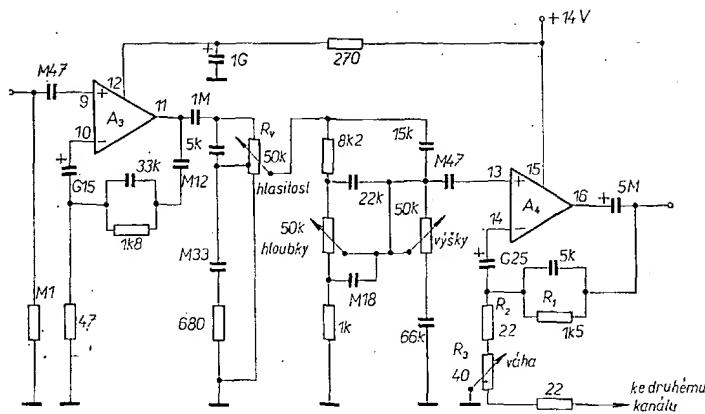
Siemens - Fühlerelemente - Bausteine der
Elektronik -Ar-

Předzesilovač pro dynamickou přenosku a korekční zesilovač s obvodem CA3052

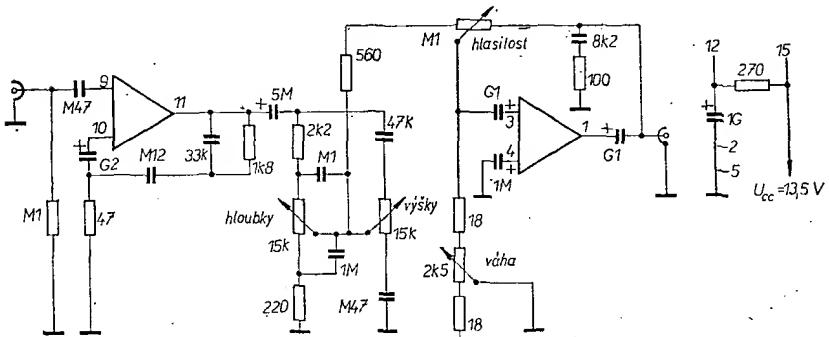
Pro aplikace v nf technice vyrábí fa
RCA speciální čtyřkanálové operační
zesilovače typu CA3048, a CA3052.
Zapojení obou typů podle obr. 3 je
shodné. Jediný rozdíl spočívá ve výběru
na výsledný výstupní šum. Z tohoto
hlediska je typ CA3048 lepší a používá
se pro náročnější aplikace.

Zesilovač obsahuje čtyři kanály, z nichž vždy dva mají společný vývod pro kládny pól napájecího napětí a pro zem. Zesilovač se dodává v běžném pouzdro dual-in-line se šestnácti vývody.

Pro rozbor si povšimneme pouze jednoho kanálu A_3 , neboť ostatní kanály jsou stejné. Zesilovač je řešen obdobně jako operační zesilovače. Za vstupním tranzistorem T_{19} , který pracuje jako sledovač, následuje diferenciální stupeň s tranzistory T_{20} a T_{21} . Klidová poloha pracovního bodu tranzistoru T_{19} se zajišťuje teplotně kompenzovaným dělčímem z odporů R_{27} , R_{28} a diod

Obr. 4. Předzesilovač pro dynamickou vložku a korekční zesilovač

Obr. 5. Jiné zapojení předzesilovače a korekčního zesilovače

D₃ a D₄. Do jedné z polovin diferenciálního stupně se přivádí vstupní signál a do druhé poloviny se připojuje zpětná vazba. Z kolektoru tranzistoru T₂₀ je řízena kaskáda emitorových sledovačů s tranzistory T₁₃ a T₁₄, které zajišťují dobré impedanční přizpůsobení koncového zesilovače s tranzistorem T₁₇. Koncový zesilovač pracuje ve třídě A. S ohledem na teplotní stabilitu

klidové úrovňě napětí kolektoru tranzistoru T_{17} je z výstupu zavedena záporná stejnosměrná zpětná vazba do diferenciálního zesilovače.

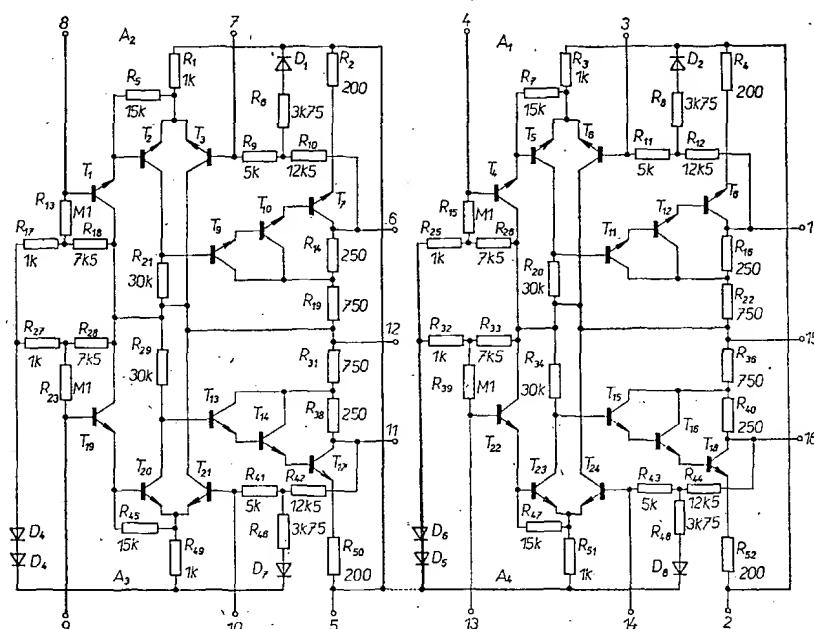
Zesilovače CA3048 i CA3052 jsou určeny pro neinvertující režim, neboť při něm se zmenšuje přenosová kapacita mezi výstupem a vstupem.

Obvod se používá s asymetrickým napájecím napětím v rozmezí 3 až 15 V. Při napájecím napětí 12 V je v rozmezí teplot -25 až $+75$ °C napěťové zesílení bez zpětné vazby asi 55 až 58 dB. Šířka pásmá pro pokles 3 dB je asi 200 kHz. Při výstupním napětí 2 V a napájecím napětí 12 V je na kmitočtu 1 kHz harmonické zkrášlení menší než 0,5 %.

Příklad zapojení předzesilovače pro dynamickou přenosu podle normy RIAA a korekčního zesilovače se dvěma dílčími zesilovači z obvodu CA3048 (polovina-integrovaného obvodu) je na obr. 4. Druhý kanál se stejným předzesilovačem a korekčním zesilovačem je identický. Kanály se vyvážují potenciometrem 40Ω .

Odpor R_1 je připojen paralelně k odporům, integrovaným uvnitř zesilovače, a upravuje spolu s odpory R_2 a R_3 výsledné zesílení korekčního zesilovače. Použití malých odporek vychází z analýzy šumových vlastností zesilovače, která ukázala, že s menšími odpory se dosáhne zmenšení šumu o 4 dB.

Urovnění signálu se řídí potenciometrem R_v , který je oddělen od vstupu operačního zesilovače kondenzátorem. Tím se zabráníuje stejnosměrnému posuvu pracovního bodu zesilovače vlivem proudové vstupní nesymetrie. Kmitotová charakteristika se koriguje pasivním korektorem s tandemovými lineárními potenciometry. Vstupní předzesilovač je vybaven zpětnovazebním obvodem, který upravuje průběh napěťové-

Obr. 3. Zapojení obvodu CA3048 nebo CA3052
(spodní dioda D_1 má být D_3)

ho zesílení na tvar, vhodný pro připojení dynamické přenosky.

Jiné zapojení předzesilovače pro dynamickou přenosku podle normy RIAA a korekčního zesilovače se dvěma dílčími zesilovači z obvodu CA3048 je na obr. 5. Zapojení předzesilovače je shodné s předešlým příkladem. Vzhledem k menším odpůrám lineárních taende-

mových potenciometrů k regulaci výšek a hloubek jsou upraveny použité prvky členů RC . Hlavní změna spočívá ve způsobu řešení regulace hlasitosti potenciometrem ve zpětné vazbě korekčního zesilovače.

-J.Z.-

Firemní literatura fy RCA

4. Násobením a zesílením harmonických kmitočtů krystalového oscilátoru o kmitočtu mnohem nižším. Stabilita výsledného kmitočtu je dána stabilitou základního krystalu. Při tomto způsobu však vzniká spektrum harmonických kmitočtů, které lze jen obtížně odstínit a v příjímači mohou způsobit vznik velkého množství kombinačních kmitočtů;

5. Použitím oscilátoru LC . Tyto oscilátory se běžně používají jako předávatele. Jejich používání k získání jednoho pevného kmitočtu je méně obvyklé. Vzhledem k nedostatku krystalů však řada amatérů tohoto způsobu z nouze používá. Oscilátor LC nezaručí takovou stabilitu kmitočtu jako oscilátor krystalový a jeho stabilita klesá se vzrůstajícím kmitočtem. Pečlivým návrhem, použitím moderních křemíkových tranzistorů a dokonalým mechanickým provedením můžeme však získat stabilitu velmi dobrou;

6. Synchronizovaným oscilátorem LC . Jde o běžný oscilátor LC , který je synchronizován harmonickým kmitočtem krystalového oscilátoru, pracujícího na kmitočtu nižším. Analogicky si tento způsob můžeme přirovnat k časové základně osciloskopu. Generátor časové základny je synchronizován měřeným kmitočtem. Jsou-li kmitočty shodné, zobrazí se na stínítku jeden průběh. Když je měřený signál několikanásobněm kmitočtu časové základny, zobrazí se ve stejném poměru více průběhů. (U osciloskopu se však synchronizuje nižší kmitočet vyšším). Spolehlivou synchronizaci však můžeme zaručit pouze při malém násobku harmonických kmitočtů, protože jejich amplituda velmi rychle klesá.

A konečně se dostaváme ke způsobu, který nás nyní nejvíce zajímá a také se začíná nejvíce uplatňovat v moderních přijímačích:

7. Fázově synchronizovaným osciláto-

Kmitočtový syntetizér

Jiří Borovička, OK1BI,
člen technického odboru
ČÚRK Svatarmu

Úkolem tohoto článku je seznámit čtenáře s podstatou kmitočtového syntetizéru, využívajícího principu fázové uzavřené smyčky (PLL - phase locked loop) k získání vysoko stabilních kmitočtů v rozsahu krátkých vln pro potřeby přijímací, vysílací a měřicí techniky. Článek zahrnuje i praktické návody základní jednotky za použití součástkové základny čs. výroby.

S problematikou návrhu a konstrukce moderních krátkovlnných přijímačů jsem se zabýval v sérii článků, uveřejněných v AR 11/1970 až 3/1971. Jednou z částí navrhovaného přijímače je premixer, který plní funkci oscilátoru. Navržený způsob je velmi výhodný, avšak naráží na jeden obtížný problém: získání krystalů o vhodných kmitočtech. S tímto problémem se mnozí (a spíše většina) setkávají při řešení konvertorů i vysílačů pro SSB, kde není možné kmitočty násobit, ale pouze směšovat. V poslední době se situace sice relativně zlepšila, protože krystaly žádaných kmitočtů je možné objednat v TESLE Hradec Králové; jejich cena je však pro amatéry těžko únosná, obzvláště při potřebě většího množství různých kmitočtů. A tak jsme stále odkázání na vzájemnou výpomoc, shánění výprodejních typů a nutení jódovat, čpavkovat a doškrabovat a vlastně tak znehodnocovat přednost krystalů - jejich stabilitu. Současná praxe však vyžaduje konstruovat zařízení s možností přesně nastavit kmitočet a požadavek odcítání po 1 kHz není přehnaný.

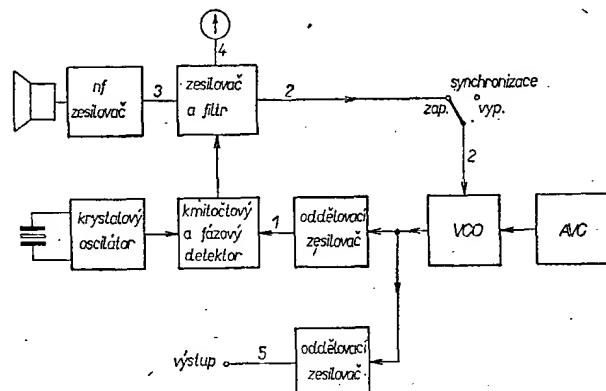
Když jsem jezdil jako OK4BI/MM, setkal jsem se na lodi Vítkovice s plubním přijímačem SIEMENS typu Rel 445 E. Tento přijímač měl zajímavým způsobem vyřešen oscilátor, odvozený od jediného krystalu kmitočtu 100 kHz. Měl dvě stupnice: jednu hrubou (přepínatelnou), cejchovanou v dílčích 100 kHz a druhou, která ladila pouze v rozsahu 0 až 100 kHz, tedy mezi jednotlivými 100 kHz kroky. Pro zajímavost - jemná stupnice byla cejchována po 100 Hz a díky termostatu toto cejchování „sedělo“. Roční provoz na radiostanici mne přesvědčil o výhodnosti tohoto způsobu a rozhodl jsem se pro jeho aplikaci ve svém zařízení. Přijímač však je elektronkový a adaptace na tranzistorovou verzi nebyla přímo možná. V současné době tohoto principu využívá i řada špičkových přijímačů jako Galaxy R-530, přijímače fy National a další. Nepodařilo se mi však získat podrobnější podklady.

V QST 1/1972 byl uveřejněn článek s návodem na stavbu jednoduššího kmitočtového syntetizéru pro amatérské potřeby. Tento článek mne upoutal a rozhodl jsem se pro jeho realizaci. V navrhovaném zařízení byly však

použity některé integrované obvody, které nemají náš ekvivalent. Zvolil jsem proto cestu diskrétních součástí a podařilo se mi vyvinout obvody, pracující spolehlivě do 40 MHz. Jednotku jsem dokončil v říjnu 1972 a od té doby jsem s ní provedl mnoho dalších úspěšných pokusů. Popis původní jednotky i dalších zmodernizovaných je uveden dále v tomto článku.

Požadovaný kmitočet můžeme získat několika způsoby:

1. Oscilátor řízený krystalem. Tento způsob zaručuje dostatečnou stabilitu jednoho požadovaného kmitočtu. Zapojení oscilátoru bývá jednoduché, výstupní napětí dostatečné. Nedostatkem je obtížné shánění krystalů o vhodném kmitočtu;

Obr. 1. Blokové schéma jednotky PLL

2. Směšováním dvou, krystalem řízených oscilátorů. Výhodou je snadnější zajistění dvou krystalů z výrobců. Zapojení je nákladnější. Nedostatkem je vznik kombinačních kmitočtů jako následkem směšování. Nežádané kmitočty mohou být příčinou vzniku nežádaného příjmu, pokud je oscilátor použit v přijímači;

3. Směšováním kmitočtu krystalem řízeným oscilátoru s kmitočtem oscilátoru LC . Tento způsob se používá dosti často a je výhodný při použití předávatele LC . Chceme-li však získat jediný, výsledný kmitočet nezaručí obvyklé oscilátory LC dostatečnou stabilitu. Nebezpečí vzniku kombinačních kmitočtů je stejně jako u oscilátorů řízených krystalem;

rem LC (phase locked loop - PLL). Řada světových firem jako National semiconductors, Fairchild, Sprague již vyrábí kompletní integrované obvody, obsahující všechny potřebné obvody. Jen vzácně se podaří některým z nás takový obvod získat, a proto použijeme jednodušší řešení. Jak jsem již výše uvedl, základem je článek v QST 1/1972.

Dále se seznámíme s principem jednotky PLL.

Jednotka se skládá z několika dílčích obvodů (viz obr. 1):

1. Napěťově řízený oscilátor (VCO – voltage controlled oscillator). Je to dobré navržený stabilní oscilátor LC , v jehož oscilačním obvodu je připojena kapacitní dioda – varikap. Oscilační obvod může být přeladitelný nebo s pevně nastaveným kmitočtem. Kmitočet oscilátoru lze v určitém rozsahu řídit stejnosměrným napětím přivedeným na varikap;

2. Krystalový oscilátor, pracující na nízkém kmitočtu. Kmitočet krystalu volíme takový, v jakém odstupu požadujeme synchronizaci VCO (bývá to 100 kHz, 200 kHz, 500 kHz nebo 1 MHz). Krystalový oscilátor obsahuje také tvarovač impulsů, který zaručí vysoký obsah harmonických kmitočtů s vyrovnanější amplitudou;

3. Fázový diskriminátor. Do fázového diskriminátoru přivádíme vf napětí z VCO a spektrum harmonických kmitočtů z krystalového oscilátoru. V diskriminátoru dochází k porovnání kmitočtů z VCO a příslušného harmonického kmitočtu z krystalového oscilátoru. (Příklad: VCO nalaďen na 30 MHz, krystalový oscilátor pracuje na 100 kHz – dochází ke srovnání s 300. harmonickou). Jsou-li kmitočti přesně shodné, je fázový rozdíl nulový a na výstupu diskriminátoru je nulové napětí. Bude-li kmitočet VCO nižší, dojde k fázovému posuvu a napětí na výstupu diskriminátoru bude záporné a opačně. Velikost tohoto napětí bude úměrná rozdílu kmitočtů a úrovní amplitudy porovnávané harmonické. Ve skutečnosti toto napětí bude velmi malé a bude nutné je zesílit;

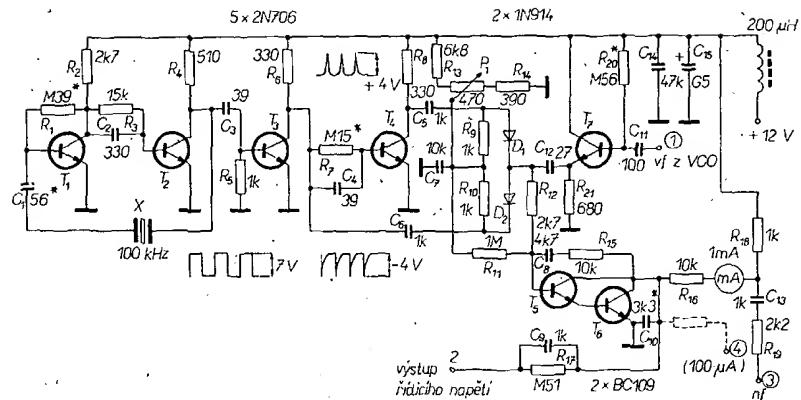
4. Stejnosměrný zesilovač a filtr. Slouží k zesílení rozdílového napětí na úroveň požadovanou k dalšímu použití. Součástí zesilovače je filtr (dolní propust), který má za úkol potlačit střídavé kmitočty z diskriminátoru. Napětí z výstupu zesilovače se přivádí na varikap ve VCO a automaticky doladí jeho kmitočet do nuly s harmonickým kmitočtem a udržuje ho tak v synchronizaci (stejný je i princip automatického doladování kmitočtu, používaný v rozhlasových přijímačích VKV). Řídicí napětí ze zesilovače můžeme vypínat a VCO pak pracuje jako plynule laditelný, oscilátor bez synchronizace;

5. Oddělovací zesilovače mají za úkol oddělit obvod VCO od diskriminátoru a výstupního obvodu a tak zajistit jeho větší stabilitu;

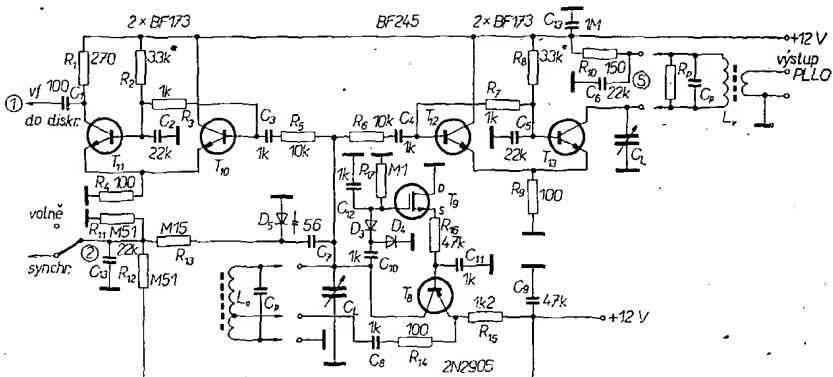
6. Nf zesilovač slouží ke kontrole nastavení a o jeho využití se podrobnejší zmíníme v části, zabývající se uváděním do chodu.

Některí zahraniční výrobci zařazují ještě mezi VCO a diskriminátor děliče kmitočtu, takže k porovnání dochází na nižších kmitočtech a synchronizace je snadnější. U nás je však dostupný pouze jeden typ děliče – MH7490, který pracuje jen do 18 MHz.

Praktické zapojení jednotky PLL je na obrázcích 2 a 3. Jednotka je rozdělena na dva samostatné díly. První díl, který je na obr. 2, obsahuje krystalový oscilátor, diskriminátor a stejnosměrný zesilovač s filtrem. Tato jednotka je uzavřena v samostatné krabičce, kterou můžeme umístit na vhodné volném místě v zařízení (přijímači, vysílači), a tak zmenšit vyzařování harmonických kmitočtů. Uvedené zapojení je první

Obr. 2. Zapojení dílu PLL – krystalový oscilátor, fázový diskriminátor, zesilovač s filtrem

Obr. 3. Zapojení napěťově řízeného oscilátoru (VCO) a oddělovacích zesilovačů

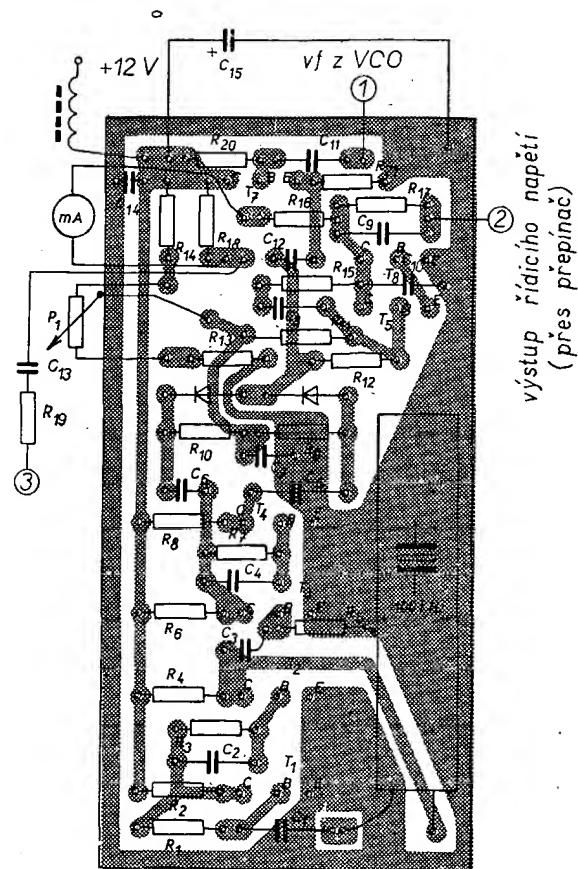
odzkoušené a je v provozu již od října 1972. Jsou v něm použity tranzistory výprodejního typu, které však musí splňovat některé požadavky. Tranzistory T_1 a T_2 pracují jako kryštalem řízený oscilátor, na jehož výstupu je napětí přibližně obdélníkového průběhu o kmitočtu 100 kHz. Tuto funkci zastanou i běžné nf křemíkové tranzistory jako např. KC508 a KC509. Použitý krystal je válcového provedení, umístěny ve vakuu. Na kvalitě krystalu závisí stabilita výsledných kmitočtů. Vysoké nároky jsou kladený na tranzistory T_3 a T_4 , pracující jako tvarovače impulsů. Hlavní požadavkem na ně kladeným je vysoký mezní kmitočet a hlavně krátký spínací čas. Na spínací době závisí obsah harmonických kmitočtů směrem k vysším kmitočtům. Z tranzistorů čs. produkce vyhovují (odzkoušeno) KSY71 do 40 MHz při použití krystalu 100 kHz. Na tranzistorech je nutné dosáhnout průběhu napětí, jaké jsou zakresleny ve schématu. Jsou to v podstatě jehlové impulsy a jejich tvar se bude lišit podle osciloskopu, na kterém je budeme kontrolovat (použit osciloskop do 10 MHz). Je třeba dosáhnout potlačení opačné polarity od nulové úrovni obdélníkových napětí z krystalového oscilátoru, což nastavíme volbou vazebních kapacit (zde 39 pF). Z kolektorů tranzistorů tvarovače jde napětí na fázový diskriminátor, osazený diodami D_1 a D_2 . V původním návrhu jsou použity spínací diody 1N914, které jsem použil také. Z našich vyhovují plně všechny typy spínacích diod pro VKV, je však nutné je párovat. Do středu mezi diody se přivádí vf napětí z VCO přes emi-

torový sledovač. Pozdější měření ukázalo, že tento sledovač můžeme vypustit, je zakreslen pro úplnost. Ve společném bodě mezi diodami vzniká stejnosměrné napětí, úměrné rozdílu přiváděných kmitočtů. Toto napětí je malé a musíme je proto zesílit. Jako stejnosměrný zesilovač pracují tranzistory T_5 a T_6 typu KC509 v Darlingtonové zapojení. V původním pramenu je použit typ MPS12A (Darlington) se zesílením asi 20 000. Filtr tvoří aktivní dolní propust (Millerův integrátor) spojením vstupu a výstupu členem RC ($R = 10 \text{ k}\Omega$, $C = 4,7 \text{ nF}$) s mezním kmitočtem asi 2 kHz. Pracovní bod zesilovače musí být nastaven potenciometrem P_1 do středu převodní charakteristiky, což odpovídá napětí 6 V na kolektoru T_6 (platí pro napájecí napětí 12 V). Pracovní bod však není určen jen nastavením tohoto stejnosměrného děliče, ale i velikosti přiváděných vf napětí z tvarovače a VCO. Napětí z tvarovače je konstantní, u VCO může však dojít ke změně při přepínání rozsahů (možno odstranit pečlivějším nastavením). Napětí 6 V na kolektoru T_6 je shodné s pracovním předpětím varikapu VCO. Z výše uvedeného vyplývá, že musíme zajistit stálou kontrolu pracovního bodu zesilovače; např. miliampérmetrem s rozsahem 1 mA, zařazeným do série s pracovním odporem, nebo citlivým mikroampérmetrem, připojeným přes velký odpor na kolektor T_6 jako voltmeter. Jiné praktické způsoby budou uvedeny dále. Zesílené napětí z kolektoru T_6 je vedené přes člen RC a spínač (na paneelu) na varikap do VCO.

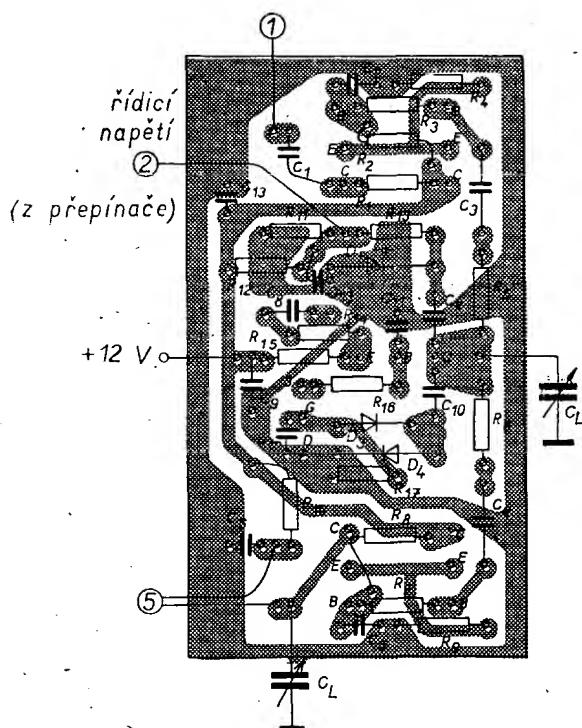
Na obr. 3 je uvedeno zapojení VCO s oddělovacími zesilovači. Tento díl je vhodné umístit přímo ve vysokofrekvenčním dílu přijímače, premixeru, a přepínání rozsahů spojit se vstupními obvody.

Zapojení napěťově řízeného oscilátoru je složitější. Základní oscilátor je v třibodovém zapojení s emitorovou odbočkou. Je vhodnější použít tranzistor p-n-p pro snadnější přepínání rozsahů. Nic však nebrání použití tranzistoru n-p-n, bude však třeba obrátit polaritu diod D_3 a D_4 , přehodit elektrody D a S FET a emitor (S) připojit na kladný pól. Emitor oscilátoru bude pochopitelně spojen se zemí, oscilační obvod připojen na kladně napětí. Pro zajištění stálého výstupního napětí z oscilátoru je v něm použito automatické nastavení úrovně pomocí tranzistoru řízeného polem v funkci proměnného odporu. Část výstupního napětí se usměrní diodami D_3 a D_4 (násobič napětí) a usměrněním napětí je řízen FET. Toto zapojení je velmi výhodné a zaručilo konstantní úroveň 0,8 V na kolektoru T_8 při změně kmitočtu od 5 do 40 MHz. Byly použity diody typu OA7. Jako FET je možné použít nás KF521 bez úprav. Paralelně k oscilačnímu obvodu je přes oddělovací kondenzátor připojen varikap D_5 . Jeho pracovní bod (6 V) je dán děličem ze dvou shodných odporů od 0,5 do 1 $M\Omega$. Na varikap je přiváděno řidící napětí, nutné k synchronizaci, ze stejnosměrného zesilovače v obr. 2.

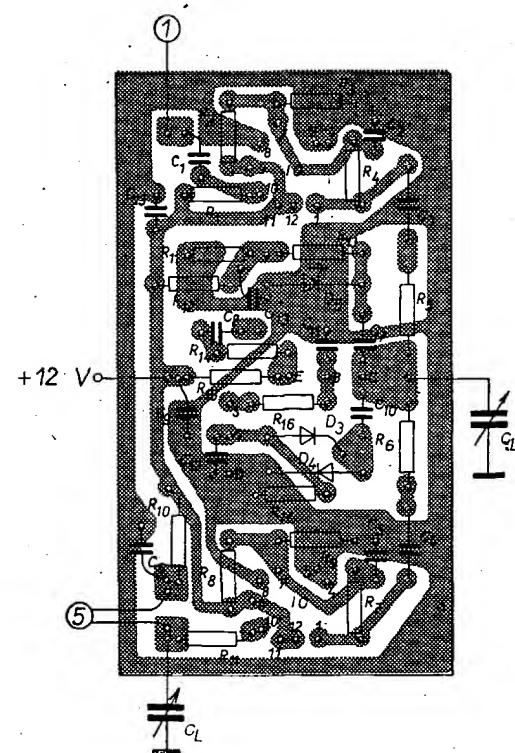
Pro zajištění dokonalé stability oscilátoru se v zapojení používají dva oddělovací zesilovače. Zesilovač s tranzistory T_{10} a T_{11} upravuje výstupní napětí z oscilátoru a přivádí je na diskriminátor. Je použito zapojení emitorové vázánoho zesilovače. Stejně zapojen je i výstupní zesilovač. V kolektoru T_{13} je laděný obvod, který je v souběhu s oscilačním obvodem a zároveň s ním je přepínán. Výstupní napětí celé jednotky je asi 1 V. Aby se příliš neměnilo

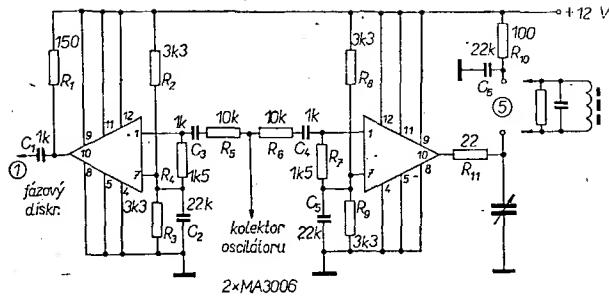
Obr. 4. Rozmístění součástek na desce s plošnými spoji H 97 ke schématu na obr. 2

Obr. 5a) Rozmístění součástek na desce s plošnými spoji H 98 ke schématu na obr. 3

Obr. 5b) Rozmístění součástek na desce s plošnými spoji H 99 ke schématu na obr. 6

Obr. 6. Zapojení oddělovacích zesilovačů s MA3006

při přepínání rozsahů, nastavíme je paralelním odporem R_p , řádově v jednotkách kiloohmů. Tím získáme i plochou rezonanční křivku výstupního obvodu a souběh nebude kritický. Díky dokonalé automaticce s FET není kritické ani nastavení emitorové odbločky oscilačního obvodu, protože automatika pracuje ve velmi širokém rozsahu. Neuváděm údaje cívek. Je těžké odhadnout, jaké kdo získá kostříček, jaký kmitočtový rozsah bude používat a jistě budou i rozdílné použité ladící kondenzátory. Situace na trhu je taková, že není možné předepsat určitý typ. Bohužel.

Na obrázcích 4 a 5a jsou obrazce plošných spojů obou dílů. Obr. 4 je k schématu na obr. 2, obr. 5a je k obr. 3.

Na obr. 5b je obrazec plošných spojů k modifikované desce VCO, kde oddělovací zesilovače jsou osazeny integrovanými obvody TESLA MA3006. S tě-

mito IO jsou zesilovače kvalitnější, avšak dražší. Schéma tohoto zapojení je uvedeno na obr. 6. V původním pramenu bylo použito IO určených pro mf zesilovače, typ Motorola MC1350P. (Pokračování)

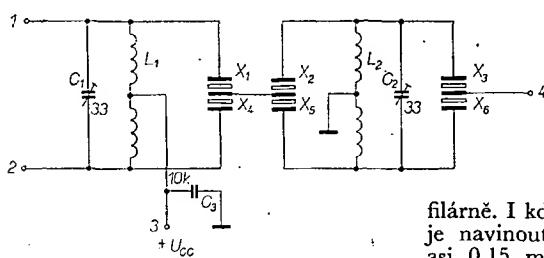
Literatura

- [1] Robbins, K., W.: Transistors and ICs. In a Phase-Locked Local Oscillator. QST, January 1972.
- [2] Robbins, K., W.: Tunable six and ten-meter phase-locked loop. Ham radio, January 1973.
- [3] Komunikační přijímač SIEMENS typ REL 445E - technická dokumentace.
- [4] Borovička, J.: Tranzistorový přijímač pro amatérská pásmá. AR 11/1970 až 3/1971.
- [5] Syrovátko, M.: Zapojení s polovodičovými součástkami. SNTL: Praha 1973.

Krystalový filtr 1,875 MHz pro SSB

J. Deutsch, OK1FT

Kmitočet 1,875 MHz není pro obvyklá použití v mezifrekvenčních stupních přijímačů a vysílačů pro SSB příliš vhodný. Pro jedno směšování je poněkud nízký (pro provozní kmitočty nad 14 MHz) a pro dvojí směšování je zbytečně vysoký. Navíc jeho použití pro pásmo 80 m je problematické, protože druhá harmonická BFO je uvnitř pásmá. Pokud ovšem máme k dispozici několik dvojic krystalů 1874,1/1875,9 kHz v jednom držáku (inkurantní typ), nabízí se jednoduchá možnost výroby filtru bez úpravy krystalů.

Obr. 1. Filtr se šesti krystaly

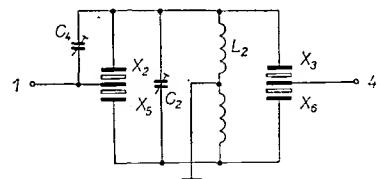
Na obr. 1 je jedno možné zapojení filtru se šesti krystaly. X_1 až X_3 jsou krystaly 1875,9 kHz, X_4 až X_6 mají rezonanční kmitočet 1874,1 kHz. Konzervátory C_1 a C_2 mohou být např. vzduchové trimry 3 až 33 pF. Stejně dobře je možno použít trimry keramické. Cívka L_1 má indukčnost asi 150 až 170 μ H, cívka L_2 má indukčnost 130 až 140 μ H. Obě cívky jsou vinuté bě-

filárně. I když to není nutné, je vhodné je navinout dvěma dráty o průměru asi 0,15 mm na toroidní jádro typu 500 102 z materiálu N05. Toto jádro má vnější průměr 12,5 mm, vnitřní 7,5 mm a výška jádra je 5 mm. Počet závitů je asi 60. Při sestavení filtru je třeba dbát na dobré odstínění jednotlivých stupňů. Na tom hlavně závisí útlum filtru vně propustného pásmá.

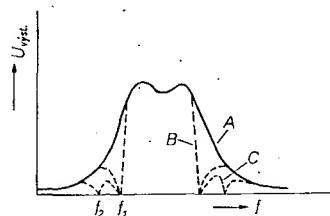
Filtr můžeme nastavit samostatně, nebo v zapojení, pro které je určen. Druhý způsob je často výhodnější. Zkončovačí odpory filtru je asi 3 k Ω . Výstupní svorka 4 tedy musí být takovým odporem zatížena. Pokud je filtr následuje elektronka, je nutno zapojit odpory 3,3 k Ω mezi vývod 4 a kostru přístroje. Následuje-li za filtrem např.

zesilovač osazený integrovaným obvodem MA3006 (jako dif. zesilovač se spojenými vývody 4, 5 a 8), bude filtr zatížen přibližně správně bez přidavného odporu vstupním odporem integrovaného zesilovače. Vstup filtru, vývody 1 a 2, je upraven pro připojení k symetrickému směšovači. Zatěžovací odpory na vývodech 1 a 2 by měly být asi 12 k Ω . Bude tedy vhodné zatítit vstup přidavným odporem jak při použití triodového směšovače, tak při použití směšovače s integrovaným obvodem MA3006. Signál do směšovače na vstupu filtru získáme z improvizovaného oscilátoru, např. upraveného BFO, nebo z budíče vysílače pro pásmo 160 m; samozřejmě v případě, že nemáme po ruce lepší signální generátor. Nastavení filtru spočívá zpravidla v dodání obou trimrů tak, aby sedlo nebo lépe sedla v propustné části útlumové charakteristiky byla symetrická ke střednímu kmitočtu. Nemají být příliš hluboká, maximálně 3 dB. Výstupní napětí měříme přitom diodovým voltměrem, složeným z diodového usměrňovače a mikroampérmetru. Při dobrém nastavení lze dosáhnout hloubku sedel asi 1 dB. V některých případech bude nutno nastavit elektrody krystalu. To děláme velmi opatrně postupným otáčením za stálé kontroly charakteristiky. Pozor, aby se elektroda přitom nedotkla krystalu. Je skutečně nebezpečí jeho porušení. Šířka pásmá nastaveného filtru je asi 2,8 kHz. Potlačení vně propustného pásmá je velmi dobré, jednoduchým zařízením se však nedá změřit. Jak už bylo řečeno, závisí hlavně na dobrém vzájemném stínění vstupu a výstupu filtru.

Pokud nepoužijeme symetrický směšovač na vstupu filtru, navineme cívku L_1 trifilárně. Bude mít tedy 3×60 závitů. Jedno z vinutí pak tvoří vstupní cívku filtru. Zatěžovací odpory na vstupu je přitom opět asi 3 k Ω , stejný jako na výstupu filtru.

Obr. 2. Filtr se čtyřmi krystaly

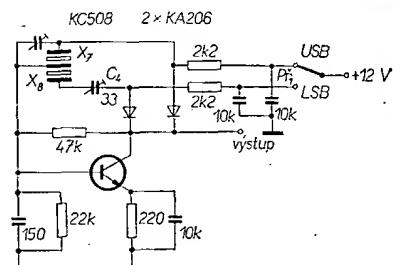

Obr. 3. Propustné křivky filtrů

Poměrně dobrý filtr se dá sestavit také ze čtyř krystalů v zapojení podle obr. 2. Součásti filtru jsou pro jednoduchost označeny stejně, jako v obr. 1. Nastavení filtru je stejné, jak bylo již popsáno. Zjistíme však, že boky útlumové charakteristiky nejsou dostatečně strmé. Na obr. 3 je charakteristika znázorněna křivkou A. Snadno můžeme dosáhnout tvaru křivky B s kmitočtem

značného útlumu f_1 připojením kondenzátoru C_4 k jednomu krystalu s vyšším kmitočtem. Kmitočet f_1 je určen kapacitou C_4 . Jestliže zde použijeme trimr s kapacitou 30 pF, můžeme tento kmitočet libovolně nastavovat v žádané oblasti. Pro další zvětšení útlumu filtru vně propustného pásma zapojíme ještě trimr k druhému krystalu s vyšším kmitočtem X_3 . Útlumová charakteristika pak bude mít tvar C, obr. 3. Vzniknou další dvě místa značného útlumu f_2 . Kmitočty f_1 a f_2 během nastavování pokusně zvolíme tak, aby potlačení bylo co největší při dobré strnosti boků. U takto zapojeného a nastaveného filtru sé dá dosáhnout útlumu vně propustného pásma 46 až 50 dB.

Pro úplnost je na dalším obr. 4 uvedeno zapojení příslušného BFO. Krystaly X_7 a X_8 se přepínají elektronicky diodami D_1 a D_2 , přes které se současně

Obr. 4. Zapojení BFO

přivádí napájecí napětí tranzistoru. Toto vtipné zapojení jsem našel v [2]. Krystaly jsou stejné jako ve filtru. X_8 má vyšší kmitočet 1 875,9 kHz. Přesný kmitočet se nastaví pomocí sériového trimru C_4 . U druhého krystalu (1 874,1 kHz) se přesný kmitočet nastaví paralelním trimrem. Při nastavování vyššího kmitočtu nebude potřízen. Při nastavování nižšího kmitočtu jsem v jednom případě musel sáhnout k drastickému prostředku pro snížení rezonančního kmitočtu. Na plochu výbrusu jsem na přístupnou stranu vteřin opatrně cínovou pájkou. V dalších dvou případech to však nebylo nutné. Při poslední realizaci takového BFO jsem oba trimry vypustil a kmitočty nastavil jen otáčením elektrod držáku krystalů. Oscilátor bude kmitat jen s kapacitou, zapojenou mezi výstup a kostru. Velikost této kapacity lze regulovat velikost výstupního napětí v širokých mezích.

Literatura

[1] Deutsch, J.: Balanční modulátor pro SSB. AR 1/1973, str. 33.
 [2] Bowman, D., R., G3LUB: 10–80 Metre Amateur Transceiver. WW, June 1972.

* * *

Světová správní konference pro námořní radiokomunikace v Ženevě

Ve dnech 22. dubna až 8. června 1974 se konala v ženevském Středisku mezinárodních konferencí Světová správní konference pro námořní radiokomunikace, jíž se zúčastnilo kolem 90 delegací zemí celého světa. Mezi účastníky bylo 58 radioamatérů, z nichž mnozí použili možnosti, pracovat ze stanice

Mezinárodního radioamatérského klubu 4U1ITU. Zvláště slavnostní ráz mělo vysílání v předečetru Mezinárodního telekomunikačního dne 16. května 1974, kdy předseda I.A.R.U. Noel C. Eaton, VE3CJ, předal generálnímu tajemníkovi Mezinárodního telekomunikační unie Mohamedu Miliemu, patronu I.A.R.C., nové zařízení stanice 4U1ITU. Při této příležitosti VE3CJ zdůraznil, že s velkou radostí přišel do Ženevy, aby předal Mezinárodní telekomunikační unii nový nábytek a zařízení pro stanici Mezinárodního radioamatérského klubu 4U1ITU. Měl možnost již mnohokrát z této stanice pracovat a doufá, že i v budoucnosti tomu tak bude.

Nové zařízení umožňuje spojení prostřednictvím radioamatérského družice Oscar VI, a to zanedluho během nahrazení družice Oscar VII.

Patron klubu M. Mili pak navázal první spojení s novým zařízením, a to se stanici GB2ITU.

Obr. 1. M. Mili podpisuje zlatou knihu návštěvníků 4U1ITU

Rubriku vede ing. M. Prosteký, OKIMP, U průhonu 44, 170 00 Praha 7

Změny v soutěžích od 15. června do 15. července 1974

„SSB“

Za telegrafový spojení získaly diplomy číslo 5061 až 5070 stanice (pásma doplňovací známky je uvedeno v závorce):

OK3CGG (21), OK1MAA (21), OK2SAH (14), HA0KHU (14), OK1JM, OK2BLG (7), SP3BYZ (14), SP3EUZ, SP9BCH (14), DM4YMF (14).

Za spojení SSB byly vydány diplomy číslo 1290 a 1291 stanicí: SP9ETA (14), HA0KHU (14).

„OK-SSB Award“

Diplomy za spojení s československými stanicemi na SSB získali:

č. 383 OK3TDN, D. Thereby, Senica nad Myjavou, č. 384 OK2BFF, J. Šrot, Zábrdovice na Moravě, č. 385 OK2KHS, radio klub Holešov, č. 386 OK1AOC, MUDr. J. Klika, Chomutov, č. 387 OK1ARX, J. Štěpán, Chrudim, č. 388 OK1MGW, P. Kolman, Hradec Králové, č. 389 OK3YAO, B. Zelenka, Kremnica, č. 390, HA0KHU, Děrecské, č. 391 OK2SAR, M. Cicha, Šumperk, č. 392 SP6EUD, č. 393 DM2CXN, G. Schön, Werda.

„100 OK“

V uplynulém období bylo vydáno 9 základních diplomů za spojení se stanicemi československých stanic. Jsou to č. 3215 až č. 3223:

OL8CBF (768. OK), OK1ATK (769. OK), LZ2KDI, HA0KHU, SP9BCH, OK1AVP (770. OK), DM4ZTH, DM2FGN, DM2CXN.

„P75P“

DM2BUN získal základní diplom č. 536 s doplňovací známkou za spojení s 50 zónami.

„ZMT“

Bylo uděleno 7 diplomů č. 3225 až 3231 v tomto pořadí:

OK1MAA, OK1DKR, SP8FNA, SP3EUZ, DM2WK, DM3WXM, DM2CLG.

„KV QRA 150“

Byly uděleny tři diplomy:
 č. 312 OK3DT, J. Cibula, Banská Bystrica, č. 313 OK3YAO, B. Zelenka, Kremnica, č. 314 OK2PBY, A. Zemánek, Blansko.

„KV QRA 250“

Potřebné QSL předložil a doplňovací známku číslo 58 získal OK2SVK, V. Kupčík, Opava.

„P-100 OK“

Diplom číslo 622 byl udělen posluchači OK1-18982 (285. OK).

„Den UHF rekordů“ a IARU Region I. UHF/SHF Contest 1974

Závod probíhá v době od 16.00 hodin GMT dne 5. října 1974 do 16.00 GMT 6. října 1974.

Kategorie:

- I. - 433 MHz - stálé QTH
- II. - 433 MHz - přechodné QTH
- III. - 1 296 MHz - stálé QTH
- IV. - 1 296 MHz - přechodné QTH
- V. - 2,3 GHz - stálé QTH
- VI. - 2,3 GHz - přechodné QTH
- IX. - 10 GHz - stálé QTH
- X. - 10 GHz - přechodné QTH

Provoz: A1, A3, A3j a F3.

Soutěžní kód: RS nebo RST, pořadové číslo spojení od 001 a čtvrtý QTH. Deníky samostatně z každého soutěžného pásma ve dvojím vyhotovení do deseti dnů po závodě nutno zaslat na adresu URK ČSSR a musí být na předepsaných formulářích „VKV soutěžní deník“ s rádně vyplňovanými všemi rubrikami. Jinak platí „Obecné soutěžní podmínky pro VKV závody“ včetně definice sportovního termínu „stálé QTH“. Tyto podmínky jsou otištěny v kalendářích závodů URK ČSSR a v RZ č. 11/12-1971. Na titulním listě je nutno výrazně označit, který deník je pro nás „Den rekordů“, a který pro mezinárodní „UHF/SHF Contest“.

Důležitá výzva: Žádáme všechny majitele zařízení pro pásma, na kterých je závod pořádán, zejména na 433 MHz, aby svá zařízení uvedli do provozu a závod se zúčastnili. Pomohou tím k dobrým výsledkům stanicím z výhodných QTH a tím i k jejich dobrému umístění v evropském hodnocení.

Tento závod je rovněž vyhlášen pro posluchače, kteří mohou mít libovolné QTH.

OKJMG

II. subregionální VKV závod 1974

145 MHz - stálé QTH: 433 MHz - stálé QTH:

- 1. OK3TBY 21 972 b. 1. OK1MG 2 354 b.
- 2. OK2KTE 11 393 2. OK1OFG 986
- 3. OK1ATQ 10 630 3. OK1DKM 824
- 4. OK3KMY 8 127 4. OK1DAP 669
- 5. OK1KJB 8 080 5. OK1AAZ 520
- 6. OK3CFN 8 057 6. OK1AZ 461
- 7. OK2KCN 7 014 7. OK1AMS 428
- 8. OK1MG 6 293 8. OK2BJX 90
- 9. OK2KRT 6 297 9. OK2KTE 77
- 10. OK1OKF 5 644 10. OK2BFI 76

Hodnoceno 51 stanic.

Hodnoceno 12 stanic.

145 MHz - přechodné QTH: 433 MHz - přechodné QTH:

- 1. OK1KTL 78 138 b. 1. OK1KTL 5 243 b.
- 2. OK1MBS 27 267 2. OK1AIB 4 013
- 3. OK1KPL 25 113 3. OK1KIR 2 710
- 4. OK2BDS 21 796 4. OK1KKL 2 062
- 5. OK1AGE 21 699 5. OK1KPL 1 889
- 6. OK1VHK 20 444 6. OK2KSU 841
- 7. OK1KCU 15 963 7. OK2BDS 745
- 8. OK1KIR 14 994 8. OK1FDG 709
- 9. OK3CDR 14 908 9. OK2WEB 516
- 10. OK2WEE 13 009 10. OK1KEP 169

Hodnoceno 27 stanic.

1296 MHz - stálé QTH: 1 296 MHz - přechodné QTH:

- 1. OK1DAP 298 b. 1. OK1KTL 774 b.
- 2. OK1KIR 615 2. OK1AIB 340
- 3. OK1AIB 340 4. OK1AII 307

OK1MG

9. Amatérské rádio 355

Rubriku vede E. Kuboš, OKIAUH, Šumberova 322-160 00 Praha 6

Úspěšná reprezentace

Ve dnech 21. až 23. června se sportovci Svažarmu Severomoravského kraje zúčastnili v Drážďanech Krajské spartakiády branných sportů, kterou uspořádala bratrská organizace Svažarmu - GST. Jako hosté startovali sportovci z ČSSR a PLR. Naše výprava čítala 48 účastníků. Mezi „dukeláky“, střelci a motoristy navštívila NDR i čtyřčlenná skupina liškářů, kterou vedl O. Burger - OK2ER. V kategorii mužů startoval ing. Václav Závacký, dorostence reprezentoval nadějný Standa Jirásek, v kategorii žen startovala Lida Trudičová a jako juniorka byla do reprezentativního družstva nominována Lenka Prokešová. Shodou okolnosti jsou všechni z Ostravy.

Celkové výsledky našich sportovců přesvědčivě dokazují, že úroveň branné přípravy ve Svažarmu je na výši. Výsledky, kterých dosáhli naši závodníci v honu na lišku, jsou velmi uspokojivé. Dařilo se nám především v pásmu 3,5 MHz, kde Standa Jirásek ve své kategorii získal zlatou medaili, Lenka Prokešová obsadila rovněž první místo. Lídě Trudičové „vyfoukla“ zlatou medaili německá reprezentantka, a tak se musela Lida spokojit s druhým místem.

Obr. 1. Lenka Prokešová získala v závodě v pásmu 3,5 MHz zlatou medaili

Obr. 2. První místo ve své kategorii v pásmu 3,5 MHz obsadil Standa Jirásek

Vaškovi Závackému to tentokrát vyšlo pouze na čtvrté místo. Naši pozornost neuniklo, že vítězka používala k plné spôsobnosti příjmač JUNIOR C, který ji propůjčil URK. Posudek tohoto zařízení byl z její strany plný superlativů.

Trať byla poměrně krátká, vzdušnou čarou měřila asi 4,5 km. V závodě pracovaly 4 lišky a maják. Do celkového hodnocení byla zahrnutá ještě střelba ze vzduchovky a hod granátem. Závod v pásmu 3,5 MHz proběhl v sobotu dopoledne, odpoledne se běžel závod v pásmu 145 MHz.

Vzhledem k tomu, že jsme nebyli upozorněni na to, že dvě lišky vysílají telegrafii a dvě lišky fonii, se žádný z našich závodníků neumístil na prvním ani druhém místě. Pouze L. Trudičová a V. Závacký zchránili naše dobré jméno bronzovou medailí. Než našiní „zapálilo“, že se nejdříve o žádný náhodný funkce provoz, drahocenné minuty byly ztracené.

Zástává na nás, svazarmovcích ze Severomoravského kraje, abychom našim přátelům ukázali na podzim, kdy přijedou na opátku k nám, že jsou u nás stejně dobrí hostitelé, jako jsme měli možnost poznat u nich, v Drážďanech.

stanovisko dosud není známo. Poslední informace pak říká, že Hong Kong dostal přidělený nový prefix, místo VS6 má používat S6.

Již v červnu t. r. bylo ohlášeno, že začnou vysílat stanice FR7ZQ/E z ostrova Europe, a FR7ZU/J z Juan de Nova Isl.; oba platí za stejnou zemí, tj. Juan de Nova. Zatím se však (do uzávěrky, rubriky) neobjevili. Májí používat kmitočtu 14 130 nebo 14 225 kHz a zdržet se na ostrovech několik měsíců.

Z Tromelinu pracuje stále ještě FR7ZL/T, hlavně SSB ráno kolem 05.00 GMT na kmitočtu 14 225 nebo 14 135 kHz, případně telegraficky kolem 14 035 kHz.

K5QHS podniká v současné době expedici v oblasti Střední Ameriky. Do 1. 7. 1974 pracoval jako FMOAYZ, dál směřuje na K5QHS/VP2D Dominica Isl.; konečně se má objevit jako F0AY Z/FG. QSL za všechny tyto země požaduje na adresu: E. Huston, P.O. Box 2588, Hot Springs, Arkansas 71901, USA; požaduje IRC.

V Guinei-Bissau se objevila nová stanice, CR3ON, QTH Bissau. Bude tam pracovat 2 roky a to ex CTION. QSL manažeru mu dělá CTIBH. Pracuje i na 28 MHz SSB.

American Samoa: KS6DH pracuje nyní i telegraficky mezi 7 003 až 7 007 kHz od 05.30 GMT. Pro Evropu bývá SSB kolem kmitočtu 21 325, nebo 21 350 kHz po 10.00 GMT.

Jedinou t. č. koncesovanou stanici v Rep. Congo je TN8BK. Je na šestě dostatečně silný (2 kW). Obvykle používá kmitočtu 21 250 kHz po 16.00 GMT, nebo 14 135 kHz po 18.00 GMT.

Horní Volta: v současné době jsou tam v činnosti již 3 stanice: XT2AQ používá kmitočtu 14 135 až 14 140 kHz SSB okolo 18.00 GMT, XT2AL se objevuje i na pásmu 28 MHz SSB a XT2AQ na 14 016 kHz CW po 21.00 GMT nebo na 14 135 kHz SSB.

Bangladéš: PA0IWH/S2 je velmi aktivní. Má pravidelné skedy s JA3KWJ každou neděli na kmitočtu 14 280 kHz SSB v 15.00 GMT. JA3KWJ před započetím skedy přijímá příhlášky zájemců a sestavuje čekací listinu. Stanice PA0IWH/S2 pracuje však též na 40 m a 80 m a byl slyšen již i na 28 MHz SSB.

Kure Island: osídlil Gene Lewis, K5LTH se po ročním pobytu vrátil zpět do USA. Po čas svého pobytu na tomto ostrově navázal celkem 1103 spojení. Pokud někdo jeho QSL nedostal, může jej ještě urogvat u jeho QSL manažera WA3HUP.

Marion Isl., ZS2MI, bývá SSB na kmitočtu 14 215 kHz po 17.30 GMT. QSL manažerem je stále ZS6LW.

San Marino: telegraficky pracuje v současné době M1FOC na pásmu 80 i 40 m. QSL žádá via DL1RK. Na SSB se občas objevuje M1D v dopoledních hodinách kolem 14 260 kHz a žádá QSL na Central Post Office, Rep. San Marino, San Marino City.

A7XA v Quataru je dosažitelný na SSB na kmitočtu 14 215 kHz v 11.00 GMT, přihlášá-li se na čekací listinu u JY3ZH o 5 kHz výše.

Z Pákistánu pracuje nyní stanice AP2KS (žádá QSL via SM1CNS) a AP2AD (požaduje QSL via Lyallpur, P.O. Box 94). Oba pracují i na pásmu 3,7 a 7 MHz SSB.

4W1AF z Yemenu pracuje občas SSB i na kmitočtu 3 795 kHz po 22.30 GMT. 4W1GM bývá SSB na kmitočtu 14 320 kHz po 12.00 GMT. Je to ex SV0WUU a požaduje QSL via W3HNK.

VK9XX se občas objevuje SSB na pásmech 14 i 21 MHz. Požaduje QSL na P.O. Box. 21, Christmas Island, Indian Ocean.

I2CBM/IL7 byla značka expedice na ostrov Termiti, která proběhla počátkem července 74. IL7 je nelen dobrý prefix, ale platí též do diplomu IOTA jako EU-50. Téměř ve stejném termínu se tam objevila značka I3GRX/IL7. Příjmem do WPX byla i stanice IC8CEZ.

OE2HZL/UN pracuje ze Syrsko-Izraelské hranice, QTH Quanaquer. Neplatí tedy pro DXCC jen Egypt, a také není jisté, zda platí za Syrii, či Izrael.

Prefixy UA30, UB30, UC30 atd. jsou používány v Sov. svazu z různých měst u příležitosti jejich 30. výročí osvobození. Tyto stanice pracují vždy pouze 24 hodiny. Dne 5. 7. 1974 pracovala např. UC30BA, 13. 7. UP30WI a 17. 7. UC30GR. Všechny jsou dobré do diplomu WPX.

FR0BCC bude pracovat z Reunionu až do poloviny listopadu 1974 na CW i SSB. Je to F9MS. Žádá QSL přímo s 3RC.

Několik čerstvých QSL informací: JY3ZH, HZ1AB a A7XA přes DJ9ZB, A51PN přes WI1PF, A6XF na T. Chessley, 2 Willow Close, Upper Tasburgh Norwich, Norfolk 66W - Norfolk. CRKBS na P.O. Box 101, Praia, Cape Verde Isl., EA9EY na P.O. Box 165, Ceuta, 5V4PV na P.O. Box 33, Atakpame, Togo, FP0VQ přes W5VQ, FM7AQ přes WB4SPG, TL8ET přes 6W8ET, FR7ZL/T přes F8US, A4XFE - Steve, P.O. Box 248, Muscat, 9M8VLC na Box 908, Kuching, Sarawak, A9XW přes WA5ZNY, TI2WD přes SM6CVX, A4XFD přes G3XEC, FB8XA a FB8XC přes F2MO, 4W1PM přes IT9AF, 9G1AR na American Embassy, Box 194, Accra, Ghana.

Do dnešní rubriky přispěli: OK1ADM, OK3MM, OK2BRR, OK1DVK, OK3KFO, dale posluchači: OK2-14760, OK3-26346, OK1-19005.

Obr. 3. Lída Trudičová obsadila ve své kategorii druhé místo

Rubriku vede ing. V. Srdík, OK1SV, Havlíčkova t. 5, 539 01 Hlinsko v. C.

Expedice na Kingman Reef se uskutečnila sice se zpožděním, zaviněným různými dopravními potížemi (nemohli nakonec Reef ani naletět...), ale nakonec dopadla dobrě. Nesplnila ovšem naše očekávání, protože pracovala pouze 34 hodiny, místo plánovaného provozu 6–7 dní non stop. Hned z počátku již udělalo několik OK, kteří měli to štěstí, že byli na pásmu v té čtvrt hodiny, kdy zde byly signály KP6KR až v sile 58. První část expedice pracovala asi týden před tím v Fanning pod značkou VR3AG, ale neudělali ani jediné spojení s Evropou. Odrazovým můstek obou částí expedice byl Palmyra Isl., odkud pracovali rovněž poměrně krátkou dobu jako KP6PA CW i SSB. Celkem vztaz, bilance expedice ukazuje, kam byly zaměřeny: z celkového počtu spojení KP6KR (přes 5 000) bylo pouze necelých 200 s Evropou, ostatní pouze s W nebo JA. Je to skutečně škoda, ale proskočily již zprávy, že expedice by se měla napřesopkopat v časné jarní termínu, neboť letos byla nucena provoz předčasně ukončit pro náhlé zhoršení počasí, kdy vlny zasály zaplavovat Reef. QSL vyřizuje W6WX. Nyní se ještě čeká, zda bude Kingman Reef skutečně uznán za novou zemí DXCC.

Změny v DXCC: Kypř dostal nový prefix od ITU a to C4A až C4Z. Další změny přinesl ARRL Bulletin č. 482; oficiálně se ruší od 31. 5. 1974 platnost AC4, Tibet, který od 1. 6. 1974 platí za BY. Zrušen je dále Zanzibar, dosud VQ1, který rovněž od 1. 6. 1974 platí za 5H3, Tanzanii. Obě tyto zrušené země však pro DXCC zůstávají v platnosti do dne 31. 5. 1974 a QSL za spojení před tímto datem lze použít pro DXCC. V současné době „platí“ 319 zemí DXCC, ale je snaha o další úpravy. Diskuse ukazuje na to, že by se pravděpodobně neměly uznávat další Reefsy atd., ale konečně

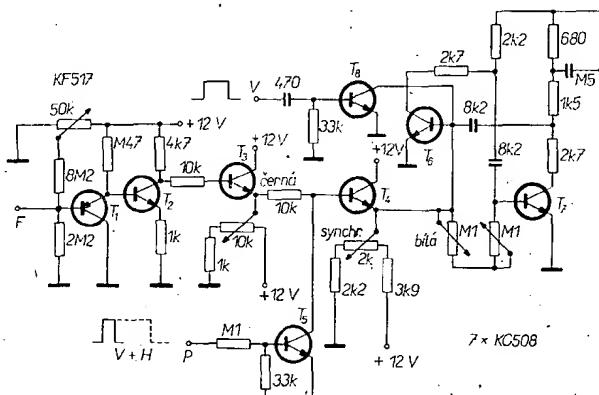
AMATÉRSKÁ TELEVIZE

Rubriku vede A. Glanc, OK1GW, Purkyňova 13,
411 17 Libochovice

Použití SCFM (Sub-carrier frequency modulation) na SSTV vyžaduje takové obvody pro kameru a FSS, které zaručují, že kmitočtový zdroj ne překročí požadovanou hranici 1 500 a 2 300 Hz, i když velikost obrazového signálu nebude vždy stejná.

Na obr. 1 uvádíme vyzkoušené zapojení typického obrazového zesilovače a oscilátoru SCFM, které používám téměř dva roky s vynikající dlouhodobou stabilitou parametrů.

Tranzistory T_1 a T_2 zesilují výstupní signál z fonotáboru, T_3 , T_4 , T_5 a T_6 zajišťují limitaci kmitočtu obrazového spektra. T_5 je použit k blokování obrazového signálu vertikálnimi a horizontálnimi synchronizačními impulsy. Tranzistor T_6 přivádí každých 8 vteřin na bázi T_7 „startovací“ impuls, který znemožní „vypadnutí“ multivibrátoru T_8 , T_9 z činnosti.

Obr. 1. Obrazový
zesilovač a oscilátor
SCFM

Obvod podle obr. 1 nastavujeme následovně:
a) potenciometry pro řízení kmitočtu černé a synchronizačních impulsů nastavíme do střední polohy;

b) uzemníme bázi T_1 , a nastavíme kmitočet 2 300 Hz dvěma potenciometry (bílá) tak, aby napětí na výstupu obvodu bylo symetrické vůči nulové ose (napěťová symetrie může být měřena i bez osciloskopu stejnosměrným voltmetretem (asi 20 k Ω /V) mezi kolektory T_6 a T_7);

c) odstraníme uzemní báze T_2 a uzemníme bázi T_4 . Potenciometrem „synchr.“ nastavíme výstupní kmitočet na 1 200 Hz;

d) odstraníme uzemní báze T_4 a uzemníme bázi T_3 . Potenciometrem „černá“ nastavíme výstupní kmitočet na 1 500 Hz.

Napěťový průběh bude symetrický tedy, bude-li voltměr ukazovat „nulu“ i na nejnižším rozsahu. Má-li kladnou nebo zápornou výchylku, průběh není symetrický. Při nastavování symetrie je nutno současně kontrolovat kmitočet 2 300 Hz.

Systematickým sledováním a analýzou obrazových signálů stanic SSTV můžeme zjistit, že ne všechny dosahují plněho kmitočtového zdrojů 1 500 Hz až 2 300 Hz. Tato skutečnost může mít řadu příčin, na monitoru se vždy projeví jako nekontрастní obraz s nevýraznou gradační stupnicí.

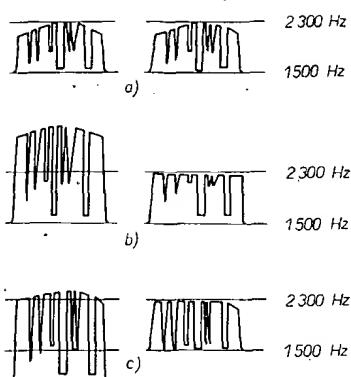
Tim, že jsme dosáhli správné limity kmitočtů a jejich vývážení v obvodu SCFM, nemáme ještě zajištěno, že obraz na monitoru bude dokonalý. K usnadnění dalšího bádání může posloužit následující grafická analýza.

Na obr. 2a,b,c vidíme typické napěťové průběhy, které obdržíme v obvodu podle obr. 1 při snímání černé tištěného nápisu na bílém podkladě. Průběhy odpovídají jedné rádce a v levé části je o zesileny obrazový signál před kmitočtovou limitací, zatímco pravá část je snímána po limitaci. Větší černé plochy tištěných písmen vyvolají zmenšený kmitočet odpovídající černé, tj. 1 500 Hz, avšak projde-li skanovací paprsek tenčí části některého písmene, hranice 1 500 Hz není dosaženo (viz druhé, třetí, čtvrté, šesté a sedmé minimum v průběhu a). Na monitoru se tato minima projeví jako „vymýtá“ místa, proti větším plochám sedě části nápisu, což neumožňuje dobré sledovat jemné detaily.

Stejně tak můžeme pozorovat, že kmitočtu bílé (2 300 Hz) je dosahováno pouze ve střední části rádky.

Při hledání příčiny obvykle zvětšujeme zisk, tj. jas stopy, příp. změníme clonu. Co tím dosáhneme ukazuje průběh 2b). Vidíme, že nedojde ke zlepšení situace, ale právě naopak. Levý průběh b) dokazuje, že amplituda obrazového signálu skutečně vzrostla, ale po limitaci (na pravé straně) limituje pouze bílá, zatímco „černá“ minima se posunula výše k bílé. Na monitoru můžeme v důsledku toho sledovat jemné detaily už jen velmi obtížně.

Obvod podle obr. 1 nám umožní správné expe-

Obr. 2. Napěťové průběhy, získané z obvodu podle obr. 1

rimentální řešení. Ve vstupním obvodu T_1 je zapojen potenciometr 50 k Ω , který dозвoluje superponovat stejnosměrné napětí k obrazovému signálu tak, že dojde k posunu nulové osy. Lépe to ukáže graf 2c); zisk byl zvětšen podobně jako v případě 2b), ale přidavným stejnosměrným napětím dojde k posunu „černých“ minim obrazového signálu (representujících jemnější detaily snímaného nápisu) směrem ke kmitočtu 1 500 Hz, kde jsou limitována. Vhodnou kombinaci velikosti jasu, clony a stejnosměrné superpozice lze dosáhnout u FSS vynikajících výsledků jak v rozlišovací schopnosti, tak i věrnosti gradační stupnice. (Výsledky dosažené s těmito obvody navazují na některé původní experimenty MacDonalda).

Z naší činnosti

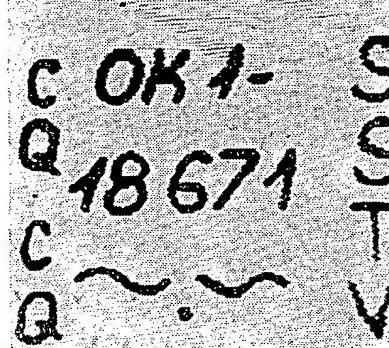
OK3LF, o kterém jsme se v rubrice SSTV již zmínilí, ani o prázdninách neodpočíval a uvedl do chodu další zdroj signálu SSTV. Vede kamery, kterou zatím „odložil“, vysílá již pravidelně obraz elektromechanickým snímačem. Jako snímací prvek používá fototranzistor KP101 a obvod SCFM obsahuje 5 tranzistorů KC508. Zdrojem světla je miniaturní žárovka 16 V ze železničních modelů. S čočkou o průměru 2,5 mm a ohniskovou délkou 4 mm dosahuje OK3LF světelného bodu o průměru 0,5 mm! Protistánice, které jsou zvyklé přijímat obraz SSTV z kamery, jsou překvapeny hlavně vynikajícím kontrastem, který lze tímto jednoduchým zařízením dosáhnout.

Aby zpráva o činnosti OK3LF byla úplná dodáváme, že Ferdo vyrábí nový monitor s digitálním vzorkovacím detektorem a hledá čas na realizaci některých originálních návrhů konstrukcí snímačů.

K „trendu“ elektromechanických snímačů, který byl vyprovokován únorovou rubrikou, připojujeme jen krátký komentář. SSTV umožňuje adaptovat v moderní podobě dříve zapomenuté snímače systému. Taková návštěva technického muzea chytře napovídá, ale možná že i pomůže vyřešit trvale otevřenou diskusi o nejvhodnějším snímači systému pro SSTV. Není to anachronismus ani momentální potřeba, ale přinejmenším ukáže široké škály příčlivých experimentálních možností, které nám tento obor naši činnosti poskytuje.

Závěrem připojujeme dva snímky, které se po těch, které byly publikovány v předešlých rubrikách, nebudou zádat zajímavé. Přesto jsou již nyní historické: zdrojem signálu SSTV byl první elektromechanický snímač (OK1-18671), který byl u nás uveden do provozu.

přečíme
si

Obr. 3. Obrázek vyslaný elektromechanickým snímačem

Obr. 4. Obrázek, vyslaný elektromechanickým snímačem

Donát, K.: MECHANIK ELEKTRONICKÝCH ZÁŘÍZENÍ. Technologie pro 1. a 2. ročník odborných učilišť a učňovských škol. SNTL: Praha 1974. 132 str., 96 obr. Cena Kčs 10,-.

Knižka, určená jako učební text pro 1. a 2. ročník učňovských škol a odborných učilišť oboru 0506 – mechanik elektronických zařízení, vysvětluje složení a konstrukční uspořádání i technologii výroby základních elektronických součástek. Současně probírá i zásady při dílenckých zkouškách těchto součástek. Má celkem devět kapitol.

Kapitola první popisuje techniku zapojování a jednoduché montážní práce. Čtenář se v ní seznámí s sevazkováním vodičů, s kabelovými formami, s navíjením, s výrobou, montáží a oprávami elektrotechnických zařízení a konečně se značením odporů a kondenzátorů.

Druhá kapitola je věnována plošným spojům, a to jak metodou leptané fólie, tak metodou galvanoplastickou i vpalováním vodičů v rustru. Je popsána výroba podkladů pro plošný spoj a zvláštnosti konstrukční techniky při používání desek s plošnými spoji.

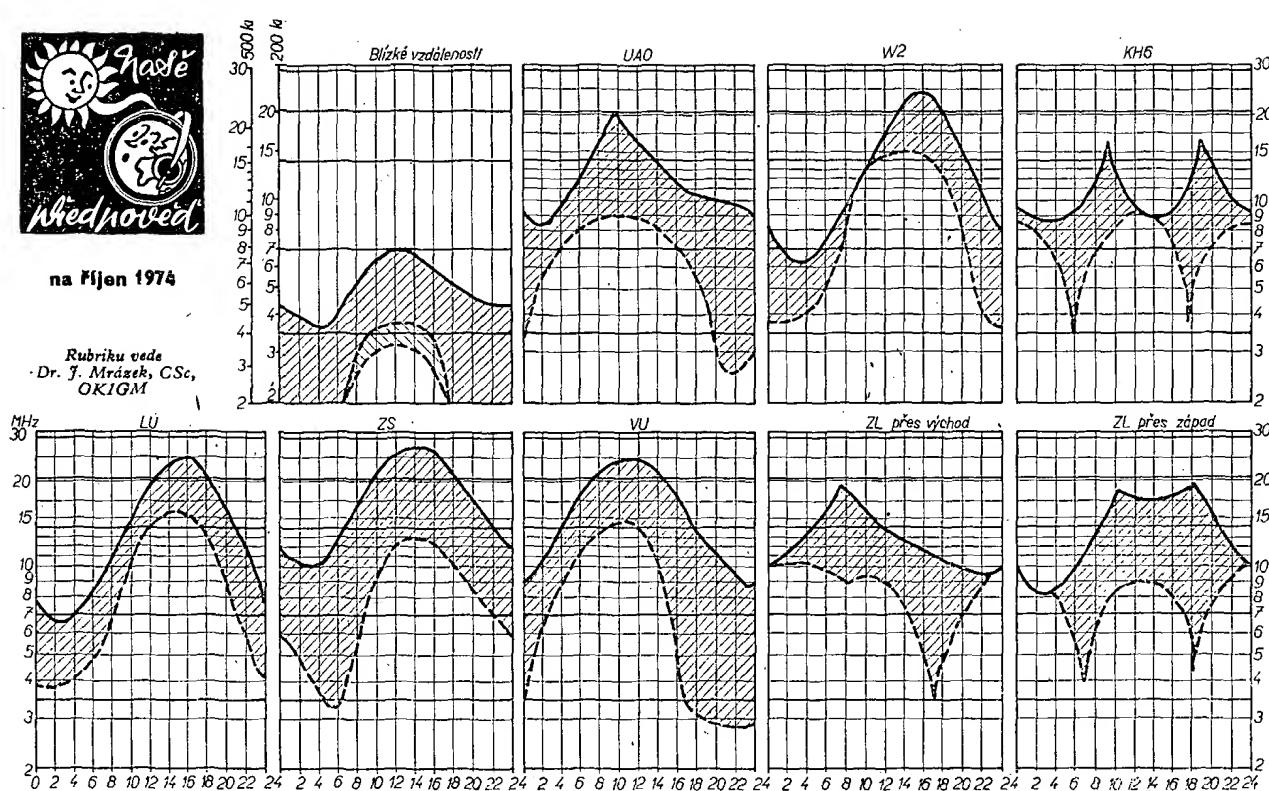
Zásady konstrukčních úprav elektronických zařízení, jako je např. rozložení součástek, stínění v elektronických přístrojích, vedení zemnínic a ochrana před účinky tepla, jsou obsaženy třetí kapitolou.

Běžným a méně běžným součástkám jsou věnovány kapitoly čtvrtá a pátá. Čtvrtá kapitola přináší přehled elektronek, sdržených elektronek, speciálních elektronek, obrazovek, polovodičových součástek a přehled značení jak elektronek, tak i polovodičových součástek, tj. v podstatě všech hlavních

na říjen 1974

Rubriku vede
Dr. J. Mrázek, CSc,
OKIGM

Říjen již tradičně bývá měsícem s nejlepšími DX podmínkami; den je ještě dostatečně dlouhý, takže náhlé zakončení podmínek vlivem zvětšujícího se pásmu ticha spadá až do pozdějších večerních hodin, zatímco poslední maximum elektronové koncentrace vrstvy F2 nad Evropou je dostatečně vysoké, aby se otevírala i pásmu 21 MHz a (mnohem vzácněji) i 28 MHz. Podmínky v těchto dvou pásmech se ovšem týkají pouze směrů, které jsou zcela osvětleny Sluncem. Dopoledne to bývá jižní až jihozápadní Asie, vzácně též někdy Austrálie; kolem poledne a brzy odpoledne přijde řada na střední a jižní Afriku, zatímco později odpoledne bude, zejména pásmu 21 MHz zpřísněné v klidných dnech stanici z amerických kontinentů. Při večerním soumraku najdeme často stanice

z Jižní Ameriky, jejichž signály denní DX podmínky zaručeně ukončují.

V pásmu dvacetimetrovém se již začne projevovat – zejména ve druhé polovině měsíce – prodlužující se noc: pásmo se začne ve druhé polovině noci uzavírat. V listopadu to bude ještě horší, protože bude často „postižena“ i první polovina noci. Jedně čtyřicetimetrové pásmo si podrží i tentokrát své dobré standardní podmínky zejména od půlnoci do rána. V tomto pásmu, ale někdy i v pásmu 14 MHz, se mohou časně ráno krátce objevit i stanice z Austrálie.

Zcela jinak se budou podmínky vyvíjet v pásmu 80 m a 160 m; zde se již projeví blížící se zima a ve druhé polovině měsíce se vyskytnou první zřetelná pásmata ticha;

postihnou ovšem hlavně pásmo osmdesátmetrové, a to v době kolem 19.–20. hodiny a pak asi od 03.00 do 06.30 hod. místního času. Současně se však budou neustále lepšít DX podmínky, omezené ovšem na směry, které leží na neosvětlené straně Země. Koncem měsíce by občasné DX možnosti neměly v pozdějších nočních hodinách chybět ani na stošedesátmetrovém pásmu, budou však vyraženou pouze trplivou.

Mimořádná vrstva E se již projevovat nebude, aspoň pokud jde o kmitočty 20 až 70 MHz; její letošní sezóna již definitivně skončila a pokud by se někdy nějaký shortskipový signál nečekaně přece jen objevil, bude to způsobeno setkáním Země s větším množstvím meteorického prachu.

aktivních součástek. Pasivní součástky a diody jsou v kapitole páté, která popisuje jejich základní vlastnosti (termistory, variátory, varikapy, fotodiody, Zenerovy diody, tunelové diody). Kapitola je doplněna opisem moderních elektronických prvků – transistorů řízených elektrickým polem, sdržených polovodičových součástek a mikroelektronických obvodů.

V závěrečné, šesté kapitole jsou uvedeny zkoušky součástek a výrobků – zkouška životnosti, mechanické zkoušky, klimatické zkoušky, dále stanovení technických podmínek výroby a základy obalové techniky.

Učebnice vychází ve třetím, přepracovaném vydání a ucelenou formou přináší základní informace o uvedených součástkách a metodách jejich zkoušení.

–Mí-

Kollektiv pod vedením Dipl. Ing. Obering, Norbert Wass: ELEKTRIZITÄT IN HEIM UND HAUSHALT (Elektrina v domě a domácnosti). VEB Verlag Technik: Berlin 1973. 246 str., 223 obr., 19 tab., 2 stroboskop. EVP 12,–.

Kniha, kterou recenzujeme, je podle našeho názoru typu, který je na našem knižním trhu relativně vzácný – je to populárně zpracovaný výklad o základních vlastnostech rozhlasových a televizních přijímačů, gramofonů, magnetofonů, antén – těch zařízení, s nimiž se i laik setkává denně a o nich prakticky téměř v 80 % případu nic neví. V knize je uveden populárně jak základ jejich činnosti, tak i způsob jejich obsluhy, vhodné umístění, vzájemné spojování, údržba atd. – prostě vše, co by měl používatele znát, chce-li využívat vlastnosti toho kterého přístroje co nejdokonaleji. Navíc jsou v knize přehledné tabulky s přístroji, které jsou v NDR na trhu, se stručnými údaji o jejich vlastnostech, takže si lze udělat hrubý přehled (podle požadavků kupce), jaký přijímač (magnetofon, gramofon) vyhoví těm či oněm požadavkům.

Kniha je doplněna dalšími praktickými údaji:

ohlašovací povinnost po koupi a placení poplatků, právo a povinnosti při zřízení venkovní antény, ochrana před rušením, reklamace a záruční opravy, veřejné předvádění náhrávek z desek a pásků apod.

I když kniha podává základní informace, je zpracována velmi pečlivě a podrobně. Jako příklad způsobu zpracování si uvedeme názvy článků první kapitoly, věnované rozhlasovým přijímačům: Elektromagnetické vlny (Co jsou elektromagnetické vlny, Síření elektromagnetických vln, Vlnové rozsahy rozhlasových a televizních přijímačů); Vysílání a příjem (Princip vysílání, Stereofonie se vysílá kmitočtovým modulovaným signálem, Princip přijímacího zařízení); Rozhlasový přijímač (Přímozazářující přijímač, Superhet); Moderní rozhlasový přijímač (Díl AM, Díl FM, Nf zesilovač, Stereofonní přijímač, Sírový zdroj, Rozdělení na malé, střední a špičkové přijímače); Nabídka, výběr a používání rozhlasových přijímačů (Nabídka – přístroje na trhu, Výběr podle požadavků kupce, Instalace a uvedení do provozu, Používání a provoz); Rušení a jeho odstranění.

Stejně jsou zpracovány kapitoly o televizi, gramofonech a magnetofonech – kdyby taková knížka byla na našem trhu, myslím že by ubylo mnoha práce s vysvětlováním základních faktů spotřebitelských zařízení.

Závěrem jen jednu poznámku – knížka je z řady, v níž jsou i stejným způsobem zpracované informace o ostatních elektrických přístrojích v domácnosti – pražkách, ždičnáčkách, vařících, žehličkách atd. Nebylo by vhodné následovat příkladu, a významně spojování, údržba atd. – prostě vše, co by měl dát nějaké podobné knihy u nás?

vářím pro toho, kdo se zabývá stavbou elektronických přístrojů pro fotografii, mít je pohromadě – a každý si může ověřit, jak mnoho času při stavbě ušetří, nemusí-li hledat to či ono v nejrůznějších zdrojích informací.

Kniha má celkem devět kapitol. První napsal Ing. Hyňa, a měl by si ji pročít každý, začátečník i pokročilý, ba i zkušený pracovník – pojednává o bezpečnosti práce. Nelze totiž zapomínat, že např. při stavbě síťových blesků pracujeme se značně velkým napětím, že se při práci v temném koutku pochybuje v vělmi prostředí a že při nesprávné instalaci hrozí úraz elektrickým proudem apod.

V druhé kapitole jsou popsány materiály, citlivé na světlo, které se používají k elektronickému měření světla. Kapitolu napsal dr. L. Kellner. Třetí kapitolu napsali společně oba autoři – pojednává o elektronických zdrojích světla (Elektronické blesky, jejich princip a součásti, Automatická elektronická regulace, Dálkové ovládání elektronického blesku, Žárovkové blesky, Elektronické blesky a přidavná zařízení, Synchronizace elektronických blesků, Stroboskopické světlo, Elektronický blesk s počítací automatickou, Pokyny pro bezpečnou obsluhu elektronického blesku).

Třetí a všechny další kapitoly napsal dr. L. Kellner. Jsou věnovány postupné expozici na dálku (Spouštěcí-vybavováče, Přijímače a vysílače pro dálkové ovládání, Dálkové ovládání filmové kamery apod.), elektronickým regulátorem teploty a časovým spinačem (Termistorové teploměry, Elektronické regulátory teploty, Elektronické časové spinače, Relé se zvukovou signifikací), elektronickým expozitometrem (Citlivý expozitometr, Expozitometr bez měřidla), elektronickým expozitometrem pro zvětšování (Expozitometr s doustavkou, s fotonkou, se selenovým článkem, s fotoodporem, s tranzistorovým zesilovačem, s optickou indikací, se zvukovou signifikací, s velkou citlivostí), automatickým elektronickým časovým spinačem, a konečně různým elektronickým přístrojům pro fotografickou laboratoř (Měření propustnosti barevných aditivních filtrů, Měření expozicí doby uzávěrky, Měření intenzity velmi krátkých záblesků, Regulace osvětlení s tyristorem, Indikace hladiny tekutiny a indikace výškostí apod.).

Jak je tedy z obsahu zřejmé, obsahuje kniha ná-

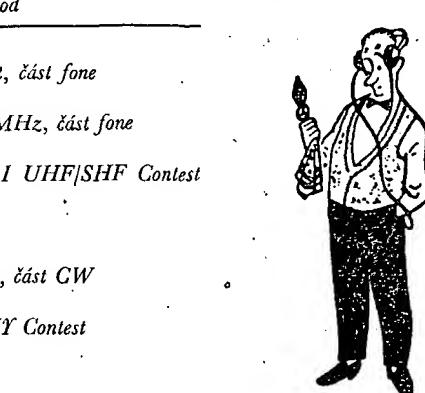
V ŘÍJNU 1974

se konají tyto soutěže a závody
(čas v GMT):

Datum, čas Závod

5. a 6. 10.	
10.00 - 10.00	VK ZL Contest, část fone
5. a 6. 10.	
07.00 - 19.00	RSGB 21/28 MHz, část fone
5. a 6. 10.	
17.00 - 17.00	IARU Region I UHF/SHF Contest
7. 10.	
19.00 - 20.00	TEST 160
12. a 13. 10.	
10.00 - 10.00	VK ZL Contest, část CW
12. až 14. 10.	
02.00 - 02.00	CARTG RTTY Contest
18. 10.	
19.00 - 20.00	TEST 160
19. a 20. 10.	
15.00 - 15.00	WADM Contest, část CW
19. a 20. 10.	
18.00 - 18.00	RSGB 7 MHz, část CW
26. a 27. 10.	
00.00 - 24.00	CQ WW DX Contest, část fone

Nezapomeňte, že

vody a náměty na stavbu nejrůznějších elektronických zařízení přístrojů, sloužících k usnadnění, zrychlení a zpřesnění práce ve všech fázích fotografičkého pochodu a je určena všem, kteří mají alespoň základní znalosti z elektroniky a ze stavby elektronických přístrojů. Konstrukční návody jsou psány relativně velmi podrobně a pečlivě, „na své“ si přijde jistě téměř každý fotograf elektronik. Kromě toho je to snad jedna z mála knížek, na níž se „zub času“ nepodepsal – byla totiž napsána již před čtyřmi roky a přesto si uchovala určitou aktuálnost, i když ne co do použitých polovodičových prvků, zcela jistě co do výčtu námětů a konstrukcí.

– Míša

duché nabíječky – Měří mezního kmitočtu tranzistorů – Transceiver Teltow 210 – Tranzistorový konvertor pro pásmo 2 m – Elektronický telegrafní klíč – MOSFET SMY52 ve vý řezovací pro pásmo 80 m – Miniquad.

Radio, Fernsehen, Elektronik (NDR), č. 8/1974

Trh pro elektronický průmysl v USA v roce 1974 – Nové číslicové stavebnicové jednotky podniku VEB WERK für Fernsehelektronik – Elektronický regulační systém pro velmi jakostní stabilizaci teploty – Cestovní přijímač a přijímač do auta Stern-Trophy 1800 – Optoelektronický izolátor se svíticí diodou a fototyristorem – Hlavní údaje koncových stupňů zesilovačů s tranzistory – Voltmetr s velkým vstupním odporem pro signály 10 až 1 000 000 Hz – Telemetrická soustava k bezdrátovému přenosu měřených údajů na krátké vzdálenosti

Radio, Fernsehen, Elektronik (NDR), č. 10/1974

Lipský jarní veletrh (elektronika a technologická zařízení) – Přídavný zesilovač pro řešodukovadrony – Integrovaná jednotka pro fázové řízení tyristorů – Vyhovuje ještě anténní zásuvka?

Rádiotechnika (MLR), č. 7/1974

Zajímavá zapojení s tranzistory a integrovanými obvodami – Nf zapojení – Měření vlastnosti tyristorů – Měření na amatérských vysílačích zařízení – Zařízení QRP pro pásmo 80 m – Stereofonní sluchátka – Praxe antén – TV antény – Dekodér PAL – TV servis – Zařízení Dolby – Elektronické hudební nástroje – Integrovaná elektronika – Univerzální měřící přístroje.

Radioamator i krótkofałowiec (PLR), č. 6/1974

Stereofonní sluchátka Tonsil – Integrované obvody TTL – Jednoduchý přijímač VKV – Přenosné elektronické varhany Fa-Mi – Barevný televizní přijímač Rubin 707p – Zesilovače RC pro vf – Přijímač Hi-Fi pro místní příjem.

Radio, televize, elektronika (BLR), č. 5/1974

Dálkové ovládání jasu a hlasitosti u hybridičního televizního přijímače – Televizní obraz s konturami – Stereofonní dekódér – Dva přistavky pro VKV – Číslicový voltmetr s bulharskými integrovanými obvodami – Konferenční zařízení – Nf zesilovač se dvěma nezávislými vstupy – Elektronické varhany Elor 275 – Expozimetr s časovým rele – Elektronický měřič teploty – Hledeč kovových předmětů – Regulátor teploty – Elektronická sírena – Jednoduchý n kompresor – Nový přijímač VKV Luč – Napájení integrovaných obvodů řady 74 – Tranzistorový zesilovač třídy B-C.

Funktechnik (NSR), č. 10/1974

Čtyřstopý stereofonní magnetofon N 4510 fy Philips s vlastnostmi studiového přístroje – Polovodičové součástky na Salónu součástek v Paříži – Reproduktorská soustava LST Acoustic Research – Zdroje energie – Kvadrofonie se systémem SQ? – Přijímač pro příjem časových signálů – Ohmmeter s lineární stupnicí – Tranzistorové zapalování pro auto – Stmívač pro dva oddělené zdroje světla – Drobnosti.

INZERCE

První tučný řádek 20,40 Kčs, další 10,20 Kčs. Příslušnou částku poukážte na účet č. 300/036 SBCS Praha, správa 611 pro Vydavatelství MAGNET, inzerce AR, 113 66 Praha 1, Vladislavova 26. Uzávěrka 6 týdnů před uveřejněním, tj. 13. v měsíci. Neopomítejte uvést prodejní cenu, jinak inzerát neuvěřejníme.

Upozorňujeme všechny zájemce o inzerci, aby nezapomněli v objednávkách inzerce uvést své poštovní směrovací číslo.

PRODEJ:

Radioamatér roč. 46–51 (150), AR roč. 52–58, 62–67, 72 (300), HaZ roč. 67–71 (300). Müller, Ohníčová 4, 140 00 Praha 4.

Tří párování varikapky (trial BB105B), nepoužitě za 100 Kčs. Jiří Boček, Vavřenova 1168, Praha 4-Novodvorská, tel. 43 04 87.

Hi-Fi stereo zosilovač BRAUN CSV 300 2 x 30 W, 4–8 Ohm, zkreslení 0,1% (6 000). Gramo DUAL 1219 s vložkou Shure M 91 MG-D (5 500) s sluchadly AKG K/60 (1 200). G. Kóvér, Sverdlovova 40, 104 01 Košice.

Stereopřijímač Tesla SP201, Hi-Fi, 2 x 10 W, bezvadný (5 200), magnetofon B400 za 1000 Kčs. P. Svoboda, Pionýrů 37, 169 00 Praha 6.

BFR38 (80), 6CC42 (9), buzúček (40) aj., seznam zašlu. J. Hájek, Černá 7, 110 00 Praha 1.

Dynam. mikrofon RFT, nový DM 310 (900), kond. mikro Neumann CMW 563 (1 150). J. Král, V. Olšinách 34, 100 00 Praha 10.

Váz. (profes.) bezv. roč. AR/58–73 (880), ST/58–73 (800), RK/65–73 (360), Radioamatér r. I/1922/23 s II. roč. Nové epochy v pův. vaz. (60), r. 23/24, 45, 46, 48, 49, 51 (à 40), Radio r. I/39/40, Kalend. ST/59, 63 a Ročenky ST/64–73 (240). Jednotlivé seš., příručky. Seznam zašlu. Ing. J. Trejfulka, Barvíčova 61, 602 00 Brno 2.

Konvertor pro příjem FM rozhlasu v pásmu CCIR (250). Kalina, Mezíříčka 49, 602 00 Brno.

Kvadro Hi-Fi soupravu: gramo, mgf., SQ dekoder, DNL, Dolby B, zes. 4 x 40 W, i jednotlivé. Nepoužitý pár. tranz. KD602, KD 602/6NU74, KFY16/34, 5, 6NU74 (118, 135, 69, 180, 160), jednotl. KF517, KU611, BOX 40 = KD503 (25, 29, 190). V. Svátek, U hrušky 7, 150 00 Praha 5.

Dekodér a FFS (450), mf. 10,7 MHz AR 11/73 (550), kond. 4 x 15 pF (100), mf. 10,7 MHz a FFS 5/74 (300). Z. Vorel, Kamenická 46, 170 00 Praha 7, tel. 38 27 594.

I. Jakost: SN74141, 7442, 7447 (à 145), SN7490, 7492, 7493 (à 125), μA723, TBA120AS (à 110), Minitron 3015F (à 290), BFX89 (à 140), BF245C (à 88), LM109K (290), μA709C (à 59), TIP3055/5530 (à 350), kompl. 25 W BD233/234 (à 185) a různá hrádka (à 29). Seznam zašlu proti zájmce. Jen dopisem. E. Berger, Bělehradská 96, 120 00 Praha 2.

Hi-Fi přijímač Sansui 300L/2 X 30 W/8 Ω) HIFI-CCIR (1,8 μV) SV, DV, KV, vst. gramo RIAA, Aux, Monitor, linka. Filtry římu, fysiolog. vln. výšky, hloubky, balance (7 800), čís. spoj. na 6místné dig. hodiny + dokumentace (140), AF125 (à 9), KF520 (19), UJT 2N2646 (95), perf. 6místné dig. hod. v chodu (předvedu) (1 170), bez. i. o.). St. Kalous, Nuslešská 70, 140 00 Praha 4, tel. 42 08 36.

BFR91 (fr. = 5 GHz) (120), BFR38 p-n-p (80), BF245B (80). J. Hájek, Černá 7, 110 00 Praha 1.

KOUPĚ:

Mgf. Uher Royal de Luxe, Sony TC377 popř. TC366. Perf. stav + písl. Jiří Pavlík, Třískalova 20, 638 00 Brno.

RX i TRX továr. i amat. SSB, CW na 1,8–28 MHz (konv. 144 MHz) dokum., náhr. díly, teleg. klíč i „veslo“ jen kvalitní, kdo pomůže s monitorem SSTV. Jar. Lang, 330 26 Tlučná 381.

Reproduktoři ARN664 – 4 ks, ARO689 – 4 ks, ARV081 – 4 ks, i jednotlivé. P. Picha, Vratislavova 111, 397 01 Písek.

Avomet II, jen poškozený. Josef Urban, Na podlesí 1459, 432 01 Kadáň, okr. Chomutov.

KU605, 611; KD602, 606; KF517; KFY16, 34; 6NU74 i nepárován nebo vyměněn za IO. P. Kučera, Na pláštích 1412, 160 00 Praha.

VÝMĚNA:

Telev. sním. elektr. IN428, obraz. B10S3N a magnetofon URAN, za televizor „CAMPING“. P. Záák, Zeleného 61, 616 00 Brno.

Lišty karusek (Madaršká lambda RX-311) až 8 rozměrů popř. celý karusek. B. Jelinek, Dolní Třebonín 66, 382 01 Český Krumlov.

Lod. konvertor, magn. MGK10, diktofon korespondent, nav. křížových cívek, amat. GDO, elektr. voltmetr za poškoz. tranz. televizor, známky nebo prodám. P. Suchý, Palackého 4258, 430 00 Chomutov.

RŮZNÉ:

Hledám kolegy a nové zájemce o DX-ing – příjem vzdáleného rozhlasu – zajímavý a něnáročný koníček. Pište o informaci. Václav Dosoudil, 768 21 Kvasice, 9, okr. Kroměříž.

ELEKTRONICKÉ měřicí PŘÍSTROJE

v laboratorním
dílenském
a servisním provedení

- * MĚŘIČE NAPĚtí A ODVOZENÝCH VELIČIN
- * MĚŘIČE HODNOT ELEKTRICKÝCH OBVODŮ
- * MĚŘIČE KMITOČTU, FÁZE, ČASU A ČÍTAČE
- * GENERÁTORY
- * PŘÍSTROJE PRO ZOBRAZENÍ ELEKTRICKÝCH VELIČIN
- * OSTATNÍ MĚŘICÍ PŘÍSTROJE A ZAŘÍZENÍ

INFORMACE a předvedení přístrojů, které můžete ihned odebrat, žádejte přímo ve značkových prodejnách TESLA nebo u jejich nadřízených OBLASTNÍCH STŘEDISEK SLUŽEB TESLA:

Pro Středočeský, Jihočeský, Západoceský a Východočeský kraj – OBS TESLA Praha 1, Václavské náměstí 35, PSČ 110 00, tel. 26 40 98; pro Severočeský kraj – OBS TESLA Ústí n. L., Pařížská 19, PSČ 400 00, tel. 274 31; pro Jihomoravský kraj – OBS TESLA Brno; Ročkovy ul. – areál č. 6, PSČ 600 00, tel. 67 74 49; pro Severomoravský kraj – OBS TESLA Ostrava, Gottwaldova 10, PSČ 700 00, tel. 204 09; pro Západoslovenský kraj – OBS TESLA Bratislava, Borodáčova 96, PSČ 800 00, tel. 200 65; pro Středočeský kraj – OBS TESLA Banská Bystrica, Mařínského 2, PSČ 974 00, tel. 255 50; pro Východoslovenský kraj – OBS TESLA Košice, Luník I, PSČ 040 00, tel. 362 32;

Přímý kontakt s výrobními podniky TESLA Brno a TESLA Liberec zařizuje

TESLA obchodní podnik

Adresa pro písemný styk: 113 40 Praha 1, Dlouhá 35, pošt. schr. č. 764

Adresa pro osobní styk: Praha 8, Karlín, Sokolovská 95, 2. patro, obchodní úsek – odbor přístrojů, telefony: 275 156–8, 637 05–6, linka 86 a 69.

SLUŽBA VÝZKUMU, účelová organizace FMTIR

vydala
5. vydání pětijazyčného mezinárodního srovnávacího katalogu (rusky, angl., něm., franc., česky) — jedinou publikaci tohoto druhu v Evropě

ELEKTRONICKÉ MĚŘICÍ PŘÍSTROJE

sestavil ing. E. Terner a kolektiv

Nezbytný pro optimální výběr elektronických měřicích přístrojů ve výzkumu a výrobě. Zahrnuje také cenové informace z nesoc. států. Na 752 stranách najdete 4 050 záznamů v 66 přístrojových kategoriích: měřiče napětí, proudu, výkonu, R-C-L-tg, impedance, kmitočtu, útlumu, úrovňy, intermodulace a nonlinearity, reflexy, měřiče, i. o., měřicí generátory, osciloskopy, měřicí přijímače a zesilovače, měřicí magnetofony atd.

Ze 146 výrobců z 20 států uvádíme: Tesla Brno (ČSSR); Mařípriborintorg (SSSR); RFT (NDR); Unipan, Meratronik (PL); EMG (H); Rohde & Schwarz, Wandel u. Goltermann, Siemens (NSR); Schlumberger, Ferisol (F); Philips (NL); Brüel & Kjaer (DK); Marconi Instruments, Wayne Kerr (GB); Hewlett-Packard, Tektronix, General Radio, Dana, E-H, Fluke, Keithley (USA); Goertz, Norma (A); Takeda Riken, Iwatsu (J) atd.

Katalog obsahuje dále: pětijazyčný odborný slovník, zkratky, adresář, typový index, přehled elektronických časopisů, 98 ilustrací a inzercí. Cena Kčs 225,–.

Objednejte u SLUŽBY VÝZKUMU Průhonická 2123, 106 00 Praha 10.

RADIOAMATÉŘI - ZAČÁTEČNÍCI
odbornou rádu kdykoli a v jakémkoli rozsahu ochotně
navíc poskytnou vaše prodejny

RADIOAMATÉR **RADIOAMATÉR**
Na poříčí 44 Žitná 7

DOMÁCÍ POTŘEBY PRAHA